ગુજરાતી પાંચમી ચોપડીના અર્થ.

કવિતાની સમજુતી, તથા ગુજરાતના
ઇતિહાસના સાર સાથે.

બુકસેલર મગનલાલ દેવચંદ

તથા,

બુકસેલર તરભોવન રણછોડે

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્યા.

અમદાવાદ

યુ૦ પ્રી૦ અને જ૦ એ૦ કં૦ "લિમિટેડ"ના પ્રેસમાં
રણછોડલાલ ગંગારામે છાપ્યા.

સંવત ૧૯૪૦. સને ૧૮૮૪.

કિમ્મત ૫ આના.

गुजराती पांचमी चोपडीना

अर्थ.

આ ચોપડીમાં છોકરાઓને વ્યાકરણનું જ્ઞાન સારી પેઠે થાય તેને માટે પાઠમાં આવેલો દર એક શબ્દ વ્યાકરણમાં કયા વર્ગનો ગણાય છે તે શબ્દની સાથે લખી જણાવ્યું છે, અને તેની સમજવાની નિશાની ટુંકામાં નીચે મુજબ કરી છે તે પ્રમાણે વાંચીને સમજવું.

(ના) નામ.	(વિ) વિશેષણ.	(અ) અવ્યય.
(સ) સર્વનામ.	(ક્રિ) ક્રિયાપદ.	(કૃ) કૃદંત.

પાઠ ૧ લો.

ખરૂં(વિ)સાચું.
છાતી(ના)હિમ્મત.
તોબરો(ના)ઠોબરો.
દફતર (ના) જોસ્તાન (પાકીટમાં ચોપડીઓ વગેરે ઘાલેલું તે.)
બડબડતો(કૃ)બકતો.
મિજાજ(ના)તોર.
છેડતી(કૃ)અડકતી.
ચુપ(વિ)મુંગા.
ગુસ્સો(ના)રીસ.
બનવું(કૃ)હળી મળીને રૈહેવાનું.
હિસાબ(ના)દાખલા.
સ્લેટ(ના)પથ્થર પાટી
વાજબી(વિ)બરાબર.
ગેરવાજબી(વિ)ખોટું.
સમજણ(ના)અક્કલ.
કારણ(ના)સબબ.
જવાબ(ના)ઉત્તર.

પાઠ ૨ જો.

વાળું(ના)રાતનું ભોજન.
રોષ(ના)ગુસ્સો.
ઊતર્યો(ક્રિ)નરમ પડ્યો
મીઠા(વિ)નરમાસ ભરેલા.
વચન(ના)શબ્દ.
લેહે(ના)ધ્યાન.
વખતસર(અ)બરાબર વખતે.
ખોટું(વિ)ખરાબ.
છેતર્યા(ક્રિ)ઉડાવ્યા.
ભુંડું(વિ)માઠું.
પાડ(ના)ઉપકાર.
વાંક(ના)તકસીર.
અટકાવ્યો(ક્રિ)ખાળ્યો
વર્ગ(ના)કલાસ.
પક્કી(વિ)ખરેખરી.
ખાતરી(ના)પતીજ.
પરિક્ષા(ના)તપાસ.

ઠરાવ્યું(ક્રિ) નકી કીધું.
મદદ(ના)સહાય.
માઠું(વિ)ખરાબ.
ભૂલ(ના)ચૂક.
ભલા(વિ)સારા.
હંમેશ(અ)રોજ.

પાઠ ૩ જો.

યત્ન(ના)મેહેનત.
સુધારો(ના) સારી હાલતમાં આવવું તે.
હાંસી(ના)મજાક.
દુર્ગુણ(ના)નઠારા આચરણ, ખરાબ ગુણ.
ચાલ(ના)રીતભાત.
ગમતા(કૃ)પસંદ પડતી
જલદી(અ)તુરત.
ફાયદો(ના)નફો.
છુટી(ના)રજા.
કેડે(અ)પછી.
ડાહ્યો(વિ)શાણો.
દુનિઆ(ના)પૃથ્વી.
ભોળો(વિ) કપટી નહીં તે.
મશ્કરી(ના)મજાક.
ખીજવતાં(ક્રિ) ચીડવતા.
વહાલો(વિ)પ્યારો.
ગુણ(ના)ફાયદો.
કદાપિ(અ)કદાચ.
આખરે(અ)છેલ્લે.
ચાહે(ક્રિ)પસંદ કરે.
કંકાસ(ના)કજીઓ.
ટેવ(ના)આદત; હેવા.

પાઠ ૪ થો.

પક્ષી(ના) પાંખવાળા પશુ.
પશુ(ના)ચોપગાં જાનવર.
વાળ(ના)બાળ.
રુવાં(ના)ઝીણા ઝીણા બાલ.
બરડો(ના)પીઠ.
કરોડ(ના)બરડાની વચમાંનું હાડકું.
પ્રાણ(ના)જીવ.
અવતરે(ક્રિ)જન્મે.
સેવે(ક્રિ)હુંફાળા રાખે.
ગર(ના)માવો.
પોલાં(વિ)પોકલ.
શ્વાસ(ના)દમ.
છિદ્રો(ના)કાણાં.
ફેર(ના)તફાવત.
અણીઆળી(વિ)અણીવાળી.
કઠણ(વિ)મજબૂત.
ગીધ (ના) લોહી માંસ ખાનારૂં મોટું પક્ષી.
લક્કડખોદ(ના)એક જાતનું પક્ષી.
સંધાઈ(કૃ)જોડાઈ.
મથાળે (ના) ઉપલા ભાગ ઉપર.
ચિત્ર(ના)નમુનો; છબી.

પાઠ ૫ મો.

સિંધવ(ના)એક જાતનો ખાર.
ડોળચી(ના) ચામડાની કે ધાતુનો મોટો ડોળ
ઝુમ્મર(ના)કાચના પ્યાલાનું ઝાડ.
અછત(ના)તાણ; ખોટ
ઉત્પન્ન(વિ)પેદા.
સુરંગ (ના) પથ્થરમાં લાંબા ખાડા ખોદી માંહે દારૂ ભરી ફોડે છે તે.
ચોંસલા(ના)ચોંડા કકડા.

છૂટાં(વિ)જૂદાં; નોખા.
ઠેકાણે(અ)બદલે.
ઓગળીને(કૃ)રસ કરીને.
મૂર્તિઓ(ના)નાનાં પૂતળાં.
ઉપયોગી(વિ) કામની.
ઉપકાર(ના)પાડ.
ફિક્કું(વિ)તુરૂ બેસ્વાદું
અથાણાં(ના) આથણાં.
દુર્બળ(વિ)ખરાબ.

પાઠ ૬ ઠો.

ટીશીઓ(ના)અણીવાળા ફણગા.
પાનખરે (ના) ઝાડનાં પાંતરાં ખરી જાય તે મોસમ.
રૂતુ(ના)મોસમ; રત.
પાંદડાં(ના)પાંતરાં.
તપાસ(ના) તજવીજ.
કુંપળ(ના)ફણગો.
ત્યારકેડે(અ) ત્યારપછી
ચાકુ(ના) ચપ્પુ; છરી.
બાગ(ના)કકડા.

પાઠ ૭ મો.

હુંફાળી(વિ)ગરમ.
ચોંટી(કૃ)વળગી.
ટાઢ(ના)ઠંડ.
જાળવે(ક્રિ)સાચવે.
હુંફ(ના)ગરમી.
ધાબળી(ના)ઉનનું લૂગડું.
અસલ(ના)આગળ.
ઓળખે(ક્રિ)જાણે.
આકાર(ના)ઘાટ.
સુંદર(વિ)સારાં.
કરમાઇને(કૃ)ચીમળાઇને.
જગકર્ત્તા(ના)જગતનો બનાવનાર ઈશ્વર.

પાઠ ૮ મો.

સુરત(ના) ગુજરાતમાં તાપી નદી ઉપર મોટું શેહેર છે.
સબબ(ના)કારણ.
લાતી(ના)વખાર;કોઠી
માજી (વિ) આગલા; આગળ થઈ ગયલા.
મૂખ(ના)મોઢું.
મૈલ(ના) પોણો ગાઉ.
અંતરે(અ)છેટે.
પેહેલાં(અ) આગળ.
નામીચું(વિ)પંકાયલું.
વેપાર(ના)રોજગાર.
આફતો(ના)અડચણો
હાલત(ના)સ્થિતિ.
સરખી(વિ)જેવી.
મથક(ના)મુખ્ય ઠેકાણું
નબળો(વિ)લૂલો.
કોટવાલ(ના)મોટો ફોજદાર.
બહાદુર(વિ) જોરાવર.
સરકાર(ના)હાકિમ.
રજા(ના)પરવાનગી.
અડચણો(ના)હરકતો.
મટાડવાને(કૃ)દૂર કરવાને.
કિલ્લો(ના)સરકારી લશ્કર વગેરે રાખવાનો મૂકામ.
આસપાસ(અ)ચોતરફ
ખાઈ(ના)ઊંડી ખાડી
ઉપાડી(કૃ)ઊંચકી.
કલેકટર(ના) જીલ્લાની જમાબંધી તપાસીને એકઠી કરનાર.
માજીસ્ત્રેટ(ના)ફોજદા-

રી કામ કરનાર અ
ધિકારી.
અસિસ્ટંટો(ના) મદદ-
ગારો.
કામદારો (ના) કામના
કરનારા.
કચેરી(ના)દરબાર.
કોઠી(ના)જાતી;વખાર.
વલંદા(ના)ડચ લોકો.
બંદર(ના)નદી કે દરિ-
આ કાંઠે આવેલું શે
હેર.
વલંદાવાડ(ના)ડચ લો
કો રેહે તે શેરી.
ફિરંગી(ના) પોરટુગાલ
દેશના લોકો.

પાઠ ૯ મો.

અમલદાર(ના)હકુમ-
ત કરનાર.
દરિઆ મેહેલ(ના)મે
હેલનું નામ છે.
રેલવે(ના)લોઢાની સડ-
કનો બાંધેલો રસ્તો.
યુરોપીઅન(ના) અંગ્રે
જ; યુરોપના રેહેવા
સી.
ડક્કો(ના)માલ ઉતારવા
ચહડાવવા સારૂ બાં
ધેલો ઘાટ.
ફુરજો (ના) માંડવી;
વાહાણમાં આવતા
માલ વગેરેપર જ-
કાત લેવાનું ઠેકાણું.
મુગલાઈ (વિ) મોગલ
લોકોની.
ઈમારતો(ના)સારી ઉં
ચી બાંધણીનાંમકાનો
મુખ્ય(વિ)મોટું.
મરામત(ના)સમારવું.
દેખાવ(ના)શોભા.
શરીઆમ(વિ)ચોરી.
સીધા(વિ)પાધરા.
મ્યુનિસિપાલ(વિ)શેહેર
સુધારાનું.
ખાતું (ના) કારખાનું;
કમિટી.
સ્ટેશન(ના)આગગાડી
એ ચડવાનું કે ત્યાંથી
ઉતરવાનું ઠેકાણું.
સડક(ના) બાંધેલો સી-
ધો રસ્તો.
ખરેખર(અ) ખચિત.
વખાણવા(ક્રિ)તારીફક
રવા.
લાયક(વિ)ઘટારત.
મકાન(ના)ઘર;મુકામ.
ઊંચ(વિ)ઊંચા,(વાણી
આ બ્રાહ્મણ).
વરણ(ના)જાત.
વોહોરા(ના)વોરા લોક.
સરસ(વિ)સારા.
લક્કડ(ના)લાકડાં.
દેશાવર(ના)પરદેશ.
કમી(વિ)ઓછું.
નિરૂપયોગી(વિ)નકામો
બારકસો(ના)મોટાં વા
હાણો.
આગગાડી(ના)દેવતા
ને પાણીના જોરથી
ચાલતી ગાડી.
વસો(ના)મુકામ.
રેશમ(ના)હીર.
ભારે(વિ)કિમતી.
મૂલ(ના)કિમ્મત.
મારફત(અ)હસ્તક.

પાઠ ૧૦ મો.

અખો(ના) એકસોની-
કરીને મોટો કવિ થા

ઈ ગયો.
છપા(ના) છ લીટીની કવિતા.
સ્વપ્ન(ના)ઊંઘમાંથીઆવતો ખોટો વિચાર.
માયા (ના) હેત.
રિધસિધ(ના) સઘળી વસ્તુ; (પૈસા વગેરેથી મનના ઇચ્છા પુરી થાયછે તે.)
માલવું (ક્રિ) સુખએ ફરવુ.
પાત્ર(વિ)લાયક.
કૂખ(ના) બગલ આગની જગા.
પલક(ના)પલ; લેહેજો
વના(ના) સામેલા.
મદિરા(ના) દારૂ.
નિરધાર(અ) નક્કી.
ફીટીજવું (ક્રિ) જતા રેહેવું.

ફના (વિ) નાશ.
રંક (વિ) ગરીબ.
મિથ્યા (વિ) ફોકટ.
મહિમા(ના) લીલા.
મર્કટ(ના) વાંદરો.
અહાર (ના) ભક્ષ.
આળસ(ના) સુસ્ત.
રસ(ના) મજા.
અધિકું(વિ) વધારે.
અંગે (ના) શરીરે.
અક્કલ(ના)બુદ્ધિએ.
હીણો(વિ)નબળો.
કારજ(ના)કામ.
સરે (ક્રિ) થાય.
જન(ના) માણસ.
વશ(વિ)આધીન.
ભક્ષ(ના) શિકાર.
ઠાલી(વિ) ખાલી.
ભણતર(ના)ભણવાનું
સુખીઆં (વિ) સુખીઆરાં.

દુખીઆં (વિ) દુખીઆરાં
દીસે(ક્રિ)જણાય.
ધન(ના) પૈસો.
તન(ના)શરીર.
લજ્જા (ના) આબરૂ; શરમ.
રાય(ના) રાજા.
ધણી(ના) માલિક.
ફજેત(વિ)બેહુરમત.
ઓછું પાત્ર(વિ) હલકું માણસ.
અદકું(વિ) વધારે
વઢકણી(વિ)ઝઘડકણી.
મારકણો(વિ)મસ્તાનો.
સાંઢ (ના) ગોધો.
ચોમાસું(ના)વરસાદની મોસમ.
કરડકણો (વિ) કરડી ખાનારો.
હડકવા.(ના)હડકાયું.

(કવિતાની સમજુતી). (૧).

એક અફીણ ને બીજી સુસ્તી એ બેમાં એવા ઘરસ છે, કે જેમ જેમ માણસના ખપમાં તે વધારે આવેછે તેમ તેમ શરીરે ને બુદ્ધિએ તે નબળો થતો જાયછે; માટે જો એ બં-

નો વાના તે છોડી દે તો તેનું કામ થાય, નહીં તો અખો ભ-ક્ત (સ્વામી) કેહેછે કે કોઈ દિવસ એથી તેના જાનને નુકસા-ન પોહોચે છે. (૧).

જેમ કોઈ માણસ ઊંઘી ગયો, તે સ્વપ્નામાં વશ થઇને એ-મ જાણે કે હું બહુ ખાઊંછું; પણ ખાયશું, ખાય ખાયને પે-ટમાં ભૂખ ને દુખ તો ખાલીની ખાલીજ રેહે, એમજ અખો સ્વામી નકી કેહેછે કે વગર વિચારનું ભણવું તે પણ તેવુંજછે. (૨) આ પૃથ્વીપર સુખીઆરા દુખીઆરા ઘણા માલમ પડે છે, પણ જોશો તો તે બધા માયામાંજ લપટાયલાછે; હવે સુખી હોય તે જરાવારમાં દુઃખી થઇ જાયછે, અને માયાપુંજી ઇજત આ-બરૂ જતી રેહેછે; તેમ ગરીબ હોય તે જો પૈસાદાર બને છે, તો અખોસ્વામી કેહેછે કે એ બધી માયાનીજ લીલા સમજવી (૩) (વા) પલક વારમાં પૈસોટકો (જે જોઇએ તે) આવી મળેછે. ને જીવ જાણે કે એ બધાનો માલીક હું છઊં (હું ભોગવીશ); જેમ વરઘોડામાં ઘણા સાએલા મળેછે, તે જરાવારમાં સૌસૌને ઠેકા-ણે થઇ જાયછે; ખાતાં જેમ ખાંડ અને ચાલતાં રેત ફજેત કરેછે તે માફક માયા પણ ફજેત કરેછે એમ અખો ભગત કહેછે. (ખાંડ બહુ ખાધી હોય તો તેથી લોહી બગડીને ગર-મી ફુટેછે. અને રેતાળ જમીન ઉપર ચાલવાથી એટલો થાક લાગે છે કે અધવચ બેસી જવું પડેછે) (૪).

હલકું માણસ તે વધારે ભણ્યા, ને લાડકણી બઇરીને છો-કરો અવતર્યો; મસ્તાનો ગોધો તે ચોમાસામાં નફકરો ફર્યો (લી-લું ઘાસ ખાઇને મતબાલો બન્યો), ને કરડકણા કુતરાને હરખાયુ લાગ્યું તેમજ વાંદરો એ જ્યારે દારૂ પીએ, ત્યારે અખો સ્વામી કે-હેછે કે એ માંચોથી ડહીં બીહીતાં હોય તો બમણા બીએ. (૫)

પાઠ ૧૧ મો.

મગર(ના)નદી કે દરિઆમાં રેહેનારૂં મોટું જાનવર.
અદ્ભુત(વિ) અજાએ
તાપ(ના)ગરમી. [બ.
ગરોળી(ના)ઘીલોડી.
વેંત (ના)બીલ્લસ.
ભોંગડાં(ના)જાડા પડ
ફાડ(ના) ચીરો.
તીણા(વિ))અણીવાળા.
મગરી (ના) મગરની માદા.
સેવાય(ક્રિ)હુંફાળાથાય,
મિસર (ના) એફ્રિકા ખંડમાં શેહેરછે.
ઇકન્યુમન(ના) ઝીણાં જીવડાં.
ખોળી (કૃ) શોધી.
ખબરદાર(વિ) હોશિઆર.
પૂજા (ના) સેવા.
માર્ગ (ના) રસ્તો.
સેંકડો (વિ)હજારો,સો

પાઠ ૧૨ મો.

ભગત(ના)ભક્તિ કરનારો માણસ.
વ્યાધી (ના) રોગ.
સ્થિર(વિ) હાલે ચાલે નહીં તે.
સડેલ (વિ) કોહેલો.
તલપ (ના) ડાકું.
ગસડી (કૃ) તાણી.
મુડદાં(ના) મરીગયલા માણસ.
દુર્ગંધ(ના)ખરાબવાસ
મરકી (ના) મરવાનો રોગ.
મૂરખ (વિ) બેવકુફ.
ખુશબોદાર (વિ) સુગંધવાળા.
ભાતભાતના(વિ)તરેહ તરેહના.
પ્રસાદ (ના) ચોખ્ખું ખાવાનું.
ધરાવતા(ક્રિ) ખાવાને મૂકતા.
ભોજન(ના) જંખાનું.
મસ્ત (વિ) જબરા.
પાળ (ના) કોરણ,
જાળવવા(ક્રિ) સાચવી રાખવા.
ભરણપોષણ(ના)ગુજરાન.

પાઠ ૧૩ મો.

બરછી(ના)ભાલાજે હથિઆર.
રંદો (ના) લાકડાંસાફ કરવાનું હથિઆર.
આરી(ના) વેડેવારનું દાંતાવાળું હથિઆર
ઓજાર(ના)હથિઆર
સખત(વિ) મજબુત.
સાધારણ(વિ) રોજવપરાતાં.
ગજવેલ (ના) પોલાદ.
પોલાદ(ના) ખરૂં લોઢુ
બેર (ના) બાજુ.
ભઠ્ઠી (ના) દેવતાની મોટો ચુલો.
ટાઢી(વિ)ઠંડી
ઉઘાડેછે (ક્રિ) ખુલ્લી કરેછે.

પાઠ ૧૪ મો.

સ્થિતિસ્થાપક(વિ)કેઈ ચીજને વાળીએ કે, મરડીએ તોપણ તે પછી હતી તેવી થઈ

જાય એવો પદાર્થ
માં જે ગુણ તે.
તપાવીને(કૃ) ગરમ ક
રીને.
બેરોઆસમાની (વિ)
ભુરો.
શામળો (વિ) કાળો.
ઓપ (ના) ચળકાટ.
ટીપીને(કૃ)ઝાંખું કરીને
બરડ(વિ)સેહેલથીભાં-
ગી જાય તે.
પદાર્થ(ના)ચીજ;વસ્તુ.

પાઠ ૧૫ મો.

બંધીવાન(ના) કેદી.
ઈતરાજી(ના)ગેરમેહેર
બાની.
ઓસાર(ના)પોહોળાઈ
વિશ્વાસ (ના) ભરોસો.
સમાગમ(ના)સોબત.
દારોગો(ના)કેદખાનાનો
ઉપરી.
બાકું (ના) મોટું કાણું.
પારીસ (ના) ફ્રાન્સનું
મોટું શેહેર.
બંધીખાનું (ના) કેદ
ખાનું.
કેદ (વિ)પરેજ.
કેદી (ના)બંધીવાન.
કોટડી (ના) નાનીઓ
રડી.
સોબત(ના) સંગત.
અકળાયો(ક્રિ)ગભરાયો
ફાટ (ના) ચીરો.
બાપજી કરીને=ઘણા
હેતથી.

પાઠ ૧૬ મો.

ડોળ (ના)ભપકો.
હિમાયતી (ના) વાલી
હિમ્મત આપનાર.
સ્વાદ(વિ)લેહેજતદાર.
હળી(કૃ) મળી.
દેખાયો(ક્રિ)જણાયો.
જુગતિ (ના) તદબીર.
મોકળે મને=બીકવગર;
ખુલ્લે દીલે.
ધશીને (કૃ) દોડીને.
પાધરી(અ) તુરતજ.
ખેંચાખેંચ(ના)તાણા
તાણ.
રાવ(ના)ફરીઆદ;દાદ
ટેકીને (કૃ) ટેકો દઈને.
મનસુબો(ના)વિચાર.
માદા (ના) બઈરી.
લાજ (ના) શરમ.
કુદકો (ના) છલંગ.
રમૂજ (ના) ગમત.
વીસરી (કૃ) ભુલી.

પાઠ ૧૭ મો.

સુગ (ના) ઓકારી.
એકાંત (વિ) એખલા.
સારાંશ (ના)ટુંકી મત
લબ; ટુંક સાર.
નર્યા(વિ) બીલકુલ.
રીઝવવું(ક્રિ) ખુશ કર-
વું.
હાડછેડ(ના)તિરસ્કાર
વિજોગ(ના) જુદા પ-
ડવું.
હીજરાવું(ક્રિ)દુભાવું.
દીલગીર રેહેવું.
રેહેતે રેહેતે (અ) ધીમે
ધીમે.
અઠવાડીઉં(ના) આઠ
દાહાડા.
પખવાડીઉં(ના) પંદર
દાહાડા.
રકાબી (ના) નાની
થાળી.

ગંદિ(ના)ગો છી.
પીરસીને (કૃ) મૂકીને.
ગમત (ના) રેમૂઝ.
ટાઢક (ના) ઠંડક.
મરજી (ના) ઇચ્છા.
સંસાર (ના)દુનિઆ.
નિરાંત (ના) ચેન.
મોજ (ના) મઝા.
ઝાઝા (વિ) ઘણા.
વેગળેની(અ)આઘેની.
પોકેપોગ(વિ) મોટેસાદે.
રોયો (ક્રિ) રડ્યો.
સોબતી (ના) સાથી.
વાસ(ના)રેહેઠાણ.

પાઠ ૧૮ મો.

સામાન (ના)ચીજો.
હથિઆર(ના)ઓજાર
વર્ણન (ના)વિસ્તાર
પાસું (ના) બાજુ.
લાલચોળ (વિ) રાતું રાતું.
લાટો(ના) ધાતુનો દાબવાનો સીકંજો.
કારખાનાં (ના) જુદાં જુદાં હુનરનાં ઠકાણાં રસ કરે.
સંભાળ(ના)ખબરદારી
જરૂર (ના)અગત્ય.
મૂલ (ના) કિંમત.
ઓપદાર(વિ)ચળકતી

પાઠ ૧૯ મો.

સરાણ (ના)હથિઆરો ને ધાર કાઢવાનું ગોળ ચક્કર.
છીણી(ના)ધાતુ કાપવાનું હથિઆર.
રેતરડી (ના) કાનસ.
કરવત(ના)વેહેરી કાઢવાનું હથિઆર.
કટારી (ના)કટાર; ઘોચીને મારવાનું હથિઆર.
પાળીઓ(ના) ચપ્પુઓ
ગણતરી(ના)હિસાબ.
કારીગરી (ના)કાસબ.
ચળકતું(વિ)તેજ કરતું
ક્રોધ (ના) નરાજી

પાઠ ૨૦ મો.

ભરૂચ(ના)ગુજરાતમાં નર્મદા નદી ઉપરશેહેર છે.
મરામત(ના)સમારવું.
પનો (ના) પોહોળાઈ.
નર્મદા (ના) રેવાનદી.
આજુબાજુ(અ)આસેપાસે.
કોશ (ના) ગાઉ.
રળિઆમણું (વિ)શોભાવતું.
મજબુત(વિ)જોરાવર.
પાઘડીપને(ના) પાઘડીના પના જેવું, એટલેપાઘડી લંબાણમાંઘણીને પોહોળાણમાં ટુંકી તેવું;
ઘેરાવો(ના) ફરતોઘેર.
શુમારે (અ) આસરે.
મુશ્કેલી(ના)અડચણ.
ઢોળાવ (ના) ઢોળાવો.
ઊંચો ઢળતો ટેકરો.
સાહુકાર(ના) પૈસાવાળો આબરૂદાર ગ્રહસ્થ
હવેલી(ના) ઊંચી બાંધણીનું ઘર.
જાસ્તી(વિ)વધારે.
પ્રથમ(અ)પેહેલાં.
દાડા(ના)વળીઆં.

પાઠ ૨૧ મો.

લોઢવું(ક્રિ)કપાસમાંથી
કપાસીઆ તથા રૂ
જુદું પાડવું તે.
અદાલત(ના) ઈનસાફ
કરવાનું ઠેકાણું.
અવસ્થા(ના) હાલત.
મ્યુનિસિપલ(વિ) શેહેર
સુધારાની.
કમિટી(ના) ખાતું;મં-
ડળી.
સુતરાઉ(વિ) સુતરનું.
કાપડ(ના)કપડ.
રોજી(ના)રોજગાર.
વિલાયતી(વિ) વિલાય
તનાં બનેલું.
વણકર(ના) સાળવી.
લાચાર(વિ)ગરીબ.
વરાળ(ના)બાફ.
કંપની(ના)ભાગીદારો-
ની મંડળી.
ઠામઠામ(ના) બધે ઠે
કાણે.
સસ્તાં(વિ)સોંઘાં.
ઘટારત (વિ) લાયક.
એકીવારે (વિ) ઘણાં;
જથાબંધ.

પાઠ ૨૨ મો.

રમૂજી (વિ)ખુશ લાગે
એવી.
વિદ્વાન (ના) ભણેલો
માણસ; પંડિત.
પેડુ(ના) પેટઆગળની
જગો.
અચરજ(ના) નવાઈ.
વાળવું (ક્રિ) મરડવું.
પોત (ના) કુમાસ.
નાજુક(વિ) કોમળ.
ઘટ્ટ (વિ) જબરી.
પતંગીઉ (ના) ઉડતું
જીવડું.
ચકચકીત(વિ)ચળકતો
પોષણ (ના) ગુજરાન.
રેશમ (ના) હીર.
કોહેલી(વિ)સળેલી.

પાઠ ૨૩ મો

દયા (ના) મેહેર.
મદાંધ (વિ) અહંકાર
માં આંધળા.
ઈશ (ના) પ્રભુ.
અવયવ(ના) શરીરના
ભાગો.
ઉદાર(વિ)સખી.
ચર્ણ(ના)પગ.
પ્રયત્ન(ના)મેહેનત.
પીડા(ના)દુઃખ.
પીડાય(ક્રિ)દુઃખીથાય.
પિંડના(ના) આત્મા.
બાપડો(વિ) બિચારો.
જીવ(ના)પ્રાણી.
રચ્યાં (ક્રિ) બનાવ્યાં
લગીર (વિ) જરાક.
અધિક (વિ) વધારે.
બીક (ના) ડર.
ઉર (ના) દિલ.
ધરો (ક્રિ) પકડો.
ઘોબા (અ) ઘસીને.
ધારીને (કૃ) તાકીને.
ખુશી (વિ) મગન.
મિત્ર (ના) દોસ્તદાર.
ઘાત (ના)હત્યામારવું
વિશેષ (વિ) વધારે.
વર્ણવો(ક્રિ) વિસ્તારો.
વખાણીને(કૃ)ચડાવીને
બનાવનારે (ના) પેદા
કરનાર.
મળેલ (કૃ) મળેલો.
પ્યાર (ના) હેત.
દીપેલ (કૃ) દીપેલા.

ગજા(ના)શક્તિ.	પિછાણીને(કૃ)જાણીને	ખેલ(ના)રમત.
ભાર(ના)બોજો.	અધર્મ(વિ)ખોટું.	ખોડીને(કૃ)ખોડો કરીને.
વેદના(ના)દુઃખ.	જંતુ(ના)જીવડાં.	નિશાન(ના)એંધાણી.
કૂર(વિ)ઘાતકી.	પાય(ના)પગ.	વિનાશ(ના)નાશ.
કર્મ(ના)કામ.	પરોવી(કૃ)ચોચી.	

(કવિતાની સમજુતિ). (૨).

જુઓ કે દુઃખે કરીને જેમ આપણા શરીરનો આત્મા દુઃખી થાયછે; તેમજ બિચારા પ્રાણી (પશુ) ને દુઃખી કર્યાથી તે પણ દુઃખી થાયછેઃ—તમે અહંકારથી આંધળા (છાકેલા) થઇને જરૂર તે પશુ જાણીને તેને મારતા નહી;—અરે ભાઇઓ મનમાં જરા મેહેર લાવો ને પ્રાણીને દુઃખ ના દેઓ. (૧).

જુઓ કે ઇશ્વરે આપણા શરીરના સઘળા ભાગો બનાવ્યા છે; અને તમો હજારો ઉપાય કરશો પણ તેમાંનો એક પણ ભાગ તમારાથી બનવાનો નથી;—તે માટે વિચાર કરી મનમાં જરા વધારે ડર લાવીને;—અરે ભાઇઓ મનમાં જરા૦ (૨.)

બિચારાં પશુને અનાથ જાણીને ધસીને તેની પગ ના પકડો, કે તેને પગ ના મારો;—ને કોઇ જીવ કે પશુને મારીને અચિત્ત તમે મનમાં ખુશી થશો નહીં;-મારવાની વાત વખાણીને તેને ઘણી લાંબી ચરચાવો નહીં; અરે ભાઇઓ મનમાં જરા૦(૩)

આપણો ને તેનો (પશુ) નો બનાવનાર એકજ ઇશ્વર છે; તેમ તેના ઉદારતાનો પાર તેને પણ મળેલી છે: પરમેશ્વરનું આપેલું સુખ ભોગવવાને મજેથી તે હર્યા ફર્યા કરેછે;—અરે ભાઇઓ મનમાં જરા૦ (૪)

પશુના બળ ઉપરાંત બોજો ભરીને તેને કેમ માર મારીએ ને તે બિચારાને જે દુઃખ થાયછે તેનો મનમાં જરા વિચાર

કરીએ;—કંઈ પણ ઘાતકી કામ પાપનું જાણીને તે કરો નહીં—અરે ભાઇઓ મનમાં જરા० (૫).

જીવડાના પગ પાંખ તોડી જે ખોટું અધર્મ કામ કરે;—તે તેનો પગ ખોડો કરી શળમાં ઘાલી ખરાબ કામ બનાવે,—પછી નિશાન મૂકી તીરે મારીને તેનો નાશ કરે; અરે ભાઇઓ મનમાં જરા મેહેર લાવો० (૬).

પાઠ ૨૪ મો.

હિંદુસ્તાન (ના) એશિયા ખંડની દક્ષિણે દેશ છે.
ત્રણ ખૂણીઆ(વિ)ત્રણ ખૂણા જેવો.
અગ્નિ(ના) દક્ષિણ ને પૂર્વ વચ્ચેની દિશા.
નૈરૂત્ય(ના)દક્ષિણ નેપશ્ચિમ વચ્ચેની દિશા
કોણ(ના) ખૂણો.
હદ(ના)મર્યાદા.
મુસાફરો(ના) દેશ દેશ ફરનારા.
વિકટ(વિ)ભયંકાર.
ડુંગરા(ના) મોટા ઊંચા ટેકરા.
પાહાડી(વિ) ડુંગરા ડુંગરીવાળા.
લડવૈયા(વિ)લડાઇખોર
સદા(અ)રોજ.
બરફ(ના) ટાઢથી ઠરી ગયલું પાણી.
ઝાડી (ના) ઝાડો એક બીજા સાથે આવીને ગુફા જેવું બનેલું તે.
ઝાંખરાં(ના)કાંટાવાળી શળો.
રસાળ(વિ) ફળદ્રુપ.
મેદાન(ના)મોટી ખૂલ્લી જગો.
ફલાદી=ફળ વગેરે.
પૂર(ના) પાણીનું ચઢવું.
જળ(ના)પાણી.
ડાંગર(ના)ભાત.
ક્યારડો(ના) ખાડો.
નાવડાં(ના)હોડકાં.
સીમાડો(ના)હદ.
અસલી(વિ) જૂના.

પાઠ ૨૫ મો.

કરિગાણું(ના)વસાણું.
કાચું(વિ)સરસ.
કસ(ના)રસ.
ભાલોડું(ના)ભાલો.
તળેટી(ના)નળીઉં.
નીપજ(ના)પાક;પેદાશ
લલચાઇ(કૃ)લોભાઇ.
પરમુલક (ના) પારકો દેશ.
ચિત્તા (ના) વાઘ જેવું જાનવર.
નિપજે(ક્રિ) પાકે.
વનસ્પતિ(ના) લીલોતરી.
નાતો(ના)જાતો.
તડ(ના)કકડા;ભાગ.
બાયડી(ના)ભઇરી.

ચાલ(ના)ધારો.

પાઠ ૨૬ મો.

ઇતિહાસ(ના) તવારીખ; આગલા રાજાઓની વારતા.
પદવી(ના)ઓહદો.
હકુમત(ના)હાકમો.
વહીવટદાર(ના)વહીવટ કરનાર.
વજે(ના)કર.
જકાત(ના)દાણ.
વસવાયાં(ના)આવીને વસેલા. (સુથાર, દરજી ઘાંચી વગેરે)
વેઠ(ના)વેતરૂં, મજુરી.
કુળ(ના)વંશ.
કાયદા(ના)ધારા.
જથા(ના)ટોળાં.
વ્યવહાર(ના)આપલેનો સંબંધ.
બળવાન(ના)જોરાવર.
શુરા(વિ)બાહાદુર.
શુર(ના)બાહાદુરી.
સંબંધી(અ)વિશે.
સલાહ(ના)વિચાર.
બંદોબસ્ત(ના)ગોઠવણ
ઉતરતા(વિ)હલકા.
અધિકારી(ના)ઓધેદાર.
વસુલ(વિ)જમે.
પ્રજા(ના)રૈયત.
ઇનસાફ(ના)ચુકાદો.
ખુન(ના)હથિઆરવતી કે ઝેર દીધાથી કોઈને મારી નાખવું તે.
શુળી(ના)ફાંસી.
કાંડા(ના)હાથના પોંહોંચા.
ગુન્હો(ના)તકસીર.
માલમિલ્કત(ના) માલમતા.
ધર્માદાન(ના)ખેરાત.
નરક(ના)જાહનમ.
ઇનસાફી(વિ)વાજબી રાહે ચાલનારા.
વિદ્યાવાન(વિ)ભણેલા.

પાઠ ૨૭ મો.

સાજવાળા(ના)સામાનવાળા.
પડાવ(ના)મુકામ.
હાકેમ(ના)સરકાર.
દોલત(ના)પૈસો.
વારતેહેવાર(ના) સારે ટાણે.
કસબી(વિ)હુનરવાળા
રાજદરબારે(ના)રાજસભાએ.
સોનેરી(વિ)સોનાના.
ડોલી(ક)ઝુલી.
રથ (ના) પૈડા વાળી ગાડી. [ળા.
પીછાળાં(વિ) પીછાંવાળા.
મોહ(ના)મોહિણી.
ફોજ(ના)લસ્કર.
આથમણાં(વિ) પશ્ચિમ તરફના.
હુમલો(ના)ચઢાઈ.
એકદમ(અ)તુરત.
શાણી(વિ)ડાહી.
મોટાઈ(ના માનશોભા
કળા(ના)યુક્તિ.
રાજ્યનિતિ(ના)બરાબર રીતસર રાજ ચલાવવું તે.

પાઠ ૨૮ મો.

ફેલાવો (ના) પથરાઇ જવું.
છેવા(ઉઅ) આખે.

ખેતી(ના)જમીન ખે-
ડવાનું કામ.
ગુજરાન(ના)ગુજારો.
ઝટ(અ)તુરત.
બળ(ના)જોર.
કેડો(ના)પીછો;પૂઠ.
ગ્રંથો(ના)ચોપડીઓ.
કૃષ્ણ(ના)ભગવાન.
દ્વારિકા(ના)ગુજરાતની
પશ્ચિમે જાત્રાનું
ધામછે.
રાજધાન.(ના) રાજ-
ગાદીનું શેહેર.
બુદ્ધ(ના) એક જાતનો
ધર્મ.
મહિમા(ના) મોટાઈ,
પ્રતાપ.

પાઠ ૨૯ મો.

પરાક્રમી(વિ)મારે કા-
મના કરેનારા.
અજીત(વિ) કોઈથી
જીતાય નહી તે.
ગાંજ્યો(કૃ) હાર્યો.
સંવત(ના) વિક્રમનો
સન.
દૈવગતિ (ના) ઈશ્વરી
શક્તિ.
શક(ના) વરસ; સન.
વિક્રમાજીત= વિક્રમ
કોઈથી જીતાય નહી
તે.
ખંડિએર(ના)ઘર, અ-
મલા પડી ગયલાતેના
ખુલી જમીન.
ભગોલગ(અ) પાસેજ.
ધરતી(ના)જમીન.
વસ્યા(ક્રિ)રહ્યા.
સંસ્થાન(ના)રાજાઓ-
ના વસાવેલા નાના
ખંડિઆ મૂલક.
કુતઈઓ(ના)રાજ્યની
ગાદી પર બેઠેલો
મોટો ભાઈ.
કન્યા(ના)કુંવારી છો-
કરી.
સમય(ના)વખત.
જંગલી(વિ)વગરસુધ-
રેલો.
ગણતી(ના)લેખું; હિ-
સાબ.
દૈવયોગ(ના)ઈશ્વરી બ-
નાવ.

પાઠ ૩૦ મો.

વૈભવ(ના)સુખ.
કવિતારૂપ(ના) પદ્યમાં.
નાટક(ના)નાચવાવગેરે
ના ખેલનો તમાશો.
દેવસ્થાન (ના) દેહેરાં;
મંદિર.
બંધન(ના) અટકાવ,
કાયદો.
નાચ(ના)નૃત્ય.
કીર્તિ(ના)આબરૂ; પં-
કાવું તે.
દેશોદેશ(ના)બધે મૂલક.
ફેલાઇ.(ક્રિ)પથરાઇ.
ડાહાપણ(ના)ચતુરાઈ
કસબી(વિ)હુનરવાળ।
મનુ(ના) હિંદુ શાસ્ત્રનો
કાયદા બાંધનારો.
માહાભારત(ના) જેમાં
ભારથની કથાછે તે,
ચોપડી.
રામાયણ (ના) જેમાં
રામની કથાછે તે
ચોપડી.
પુસ્તક(ના)ચોપડી.
પૈસાદાર(વિ)તાલેવંત.

સદ્ગુણ(ના)સારાઆ-
ચરણ.
શોભા(ના)દેખાવ.
પાડપાડોશી(ના) પાસે-
ના ઘરના રેહેનારા.
દાનત(ના)નજર;નિષ્ટા
સાફ(વિ)પાક;ચોખ્ખી
વાસવાની(કૃ) દેવાની.
લેખપત્ર(ના)કાગળપર
દસ્તાવેજ.
પરાયો(વિ)પારકો.
તકાવતું(ક્રિ) ધારી રે-
હેતું.
કરજ(ના)દેવું.
જમણવાર (ના) વરો,
ખરચ.
વાવરી(કૃ)ખરચી.
સ્ત્રીઓ(ના)બાયડીઓ
છૂટ(ના)રજા.

પાઠ ૩૧ મો.

નુકસાન(ના)હાણી.
નાતો(ના)જાતો.
ઉદ્યમ(ના)વેપાર.
અટકાવ(ના)અડચણ
સ્થાવર(વિ) જમીનને
લગતી;જે ખસે અ-
થવા ઉપડે નહીં એ-
વી મિલ્કતનું નામ.
મિલ્કત(ના) માલમતા.
વારસો(ના)વારસને જે
મિલ્કત મળેછે તે.
વહેંચી(કૃ)ભાગ પાડી.
મિલકતદાર(વિ)મિલ્ક
તવાળો.
હિસ્સા(ના)ભાગ.
વંશના(ના)કુટુંબના.
અવસ્થા(ના)હાલત.
તવંગર(વિ)પૈસાદાર.
હિંમત(ના)છાતી.
દોલત (ના) માલમતા,
પૈસો વગેરે.
રોકાવું(ક્રિ)ઘેરાવું.
શોધ(ના)તપાસ.
પરવાર(ના)ફુરસદ.
કળા(ના)હુન્નર.
ખબરદાર(વિ)હોશિ-
આર.
મોટાઇ(ના)ભપકો.
દાખલ(વિ)સામેલ.

પાઠ ૩૨ મો.

અગર(ના) મીઠું પાકે
છે તે જગ્યા.
લૂણ(ના)મીઠું.
ગચ્ચીઆં(ના)મોટાં ઘે-
ફલાં.
પાહાણા(ના)પથરા.
જગત્કર્તા(ના)જગતનો
પેદા કરનાર. ઈશ્વર.
બે તૃતીયાંશ(વિ) ત્રણ
ભાગ કરેલા તેમાંના
બે ભાગ.
મહાસાગર (ના) મોટા
સમુદ્ર (પૃથ્વીપર એ-
વા પાંચ છે).
ભંડાર(ના)વખાર.
અઘરું(વિ)મુશીબત.
ઝરણ(ના) ધીમે ધીમે
પાણી વહે તે.
કકડીને(કૃ)સખત.
ક્યારડો(ના)ખાડો.
મેલ(ના)કચરો.
પારદર્શક(વિ) જેમાંથી
આરપાર જોવાયતે.
છાંટી(કૃ)ઓલવી.
વખારો(ના)માલ ભરે-
વાનું ઠેકાણું.

પાઠ ૩૩ મો.

તીર્થ(ના) નદી કાંઠાની

પવિત્ર જગ્યા.
ધોધવાં(ના)મોટાધોધ.
સરોવર (ના) મોટું ત
ળાવ.
સ્થિર (વિ) હાલે ચાલે
નહીં તે.
ઘેરાવો(ના)ફરતો ઘેર.
ઉગમણ(ના)પૂર્વ દિશા
ઝરો(ના)પાણી વેહેવા
નું ઠેકાણું.
કુંડ (ના) છોથી બાંધી
લીધેલું નાના તળા-
વ જેવું.
ફુટ(ના)સુથારી અડ-
ધો ગજ.
ભય(ના)બીક.
ઇમારત(ના)ઊંચી બાં-
ધણીનાં ઘર.
ખંડેર(ના) પડી ગયલી
જમીન, અમલા વ-
ગેરે.
થર(ના)પડ.
દર વરસે=એકેકવરસે
પેદાશ(ના)ઉગાજ.

પાઠ ૩૪ મો.

ભલાઇ(ના)સાલસાઇ
ધમકી(ના)ધુરકી.
બળાત્કાર (ના) જોર
જુલમ.
ઉમંગ(ના)ઉમેદ.
કઠોર(વિ)નજ્જર.
અણગમો(ના)નાખુશી
માએનો(ના)અર્થ.
બરોબરીઆ(ના) સર-
ખા.
એકાદુ(વિ)એક; કોઇ-
પણ.
જોરજુલમ(ના) જબ-
રાઇ; જબર જસ્તી.
ઇચ્છા(ના) મરજી.
નાખુશી(ના)દલગીરી.
મન(ના)દિલ; ચિત્ત.
વેર(ના)અદાવત;ખાર
જોઇએ તેવું(વિ)મનને
ગમે તેવું.
ફેર(ના)તફાવત.
રૂપ(ના) આકાર.
વિનતી(ના)નરમાશથી
કેહેવું તે.
અસર(ના)લાગણી.
નરમાશ(ના)નમનતાઇ
દુખાય(ક્રિ)દુભાય.

પાઠ ૩૫ મો.

સુવાક્ય(ના) સારૂં વ-
ચન.
કુવાક્ય (ના) નઠારૂં વ-
ચન.
સ્નેહ(ના)હેત; પ્રીત.
સદૈવ(અ) હમેશાં.
વાધે(ક્રિ)થાય.
કલેશ(ના)કંકાસ.
હમેશ(અ)રોજ.
નાવે(ક્રિ)થાય.
વિવેક(ના)સલુકાઇ.
યાગ(અ)ઓ; ઓબાઇ
ઉચાર(ક્રિ)બોલ.
વાણી(ના) વેણ; શબ્દ
વિશ્વ(ના)જગત.
કીર્ત્તિ(ના)આબરૂ.
પડેચડે(ક્રિ) પડતી ચ-
ઢતી થાય.
પ્રજા(ના)રૈયત.
ઘૂડ(ના) ઘૂવડ પક્ષી.
બુરી(વિ) ખરાબ.
બુરાઇ(ના)વેર.
રાજકુમાર(ના)રાજાનો
છોકરો.
અમુલ્ય(વિ)જેની કિ-

મ્મત થઇ શકે નહી તે.	હાણી(ના)નુકસાન.	ભડાકો(ના)મોટો અવાજો.
માનવી(ના)માણસ.	છુરા(ના) એક જાતનો ચપ્પુ.	હડાકો(ના)અવાજ.
વેણ(ના)શબ્દ; સુકન.	છેદ(ના)કાણું; છિદ્ર.	વદો(ક્રિ)બોલો.
મૂક્યું(ક્રિ)બોલ્યા.	સુઝે (ક્રિ) જણાય.	વણશે(ક્રિ)બગડશે.
વિમાસશે(ક્રિ)પસ્તાશે	રેઝે(ક્રિ)આરામ થાય.	ભારતોલ(ના)ભારવક્કર

(કવિતાની સમજુતી.) (૩).

સારૂં વાક્ય બોલવાથી સદાકાળ હેત પ્રીત વધે; નઠારૂં વાક્ય બોલવાથી નિરંતર કજીઆ કંકાસ થયા કરે; માટે અરે ભાઇ મનમાં જરા સબુકાઇ આણીને જે શબ્દ બોલો તે વિચારીને બોલો. (૧).

સારૂં વાક્ય બોલવાથી બધી દુનિઆ વખાણે; નઠારૂં વાક્ય બોલવાથી કોઈ આપણી આબરૂ જાણે નહી; માણસની પડતી ચડતી (પૈસાની) થાય છે તે જીભ વડેજ; માટે જે શબ્દ બોલો. (૨).

જુઓ કે રૈયત પોપટ ઘેર પાળેછે; ને માળામાં ચેનથી ઘૂડ પક્ષી સુઇ શકતું નથી (લોકો તેને પથરા મારેછે); બોલવાનું કારણ એવુંજ સમજીને, જે શબ્દ બોલો० (૩).

ભાઇ તું સારા બોલ બોલીને લોકોમાં નેકી (કીર્ત્તિ) મેળવ કેમકે નઠારી જીભે લોકો નઠારા શબ્દ પણ બોલેછે; પછી ગરીબ હોય કે રાજાના છોકરાની રાણી હોય પણ જે શબ્દ.(૪).

સારૂં વેણ બોલવાથી દુધનું દહીં, ઘી સો થશે એટલે (કોઈ કામ નહી કરતું હશે તે કરશે); ને જેની કિમ્મત ઘણી બેસતી હશે તે સેહેજમાં આવશે; નઠારૂં વચન બોલવાથી કોઈ પળીભારપણ પાણી પાય નહી(બારણે ઉભા ન રાખે), માટેજે શબ્દબોલો. (૫)

અરે માણસ મોહોડેથી જે શબ્દ બોલ્યા, તે જેમ થુંકેલું ફરીથી ગળાતું નથી તેમ (બોલેલું ફરાતું નથી); પછી એવું નુકસાન વેઠીને પસ્તાશો; માટે જે શબ્દ બોલો૦ (૬).

છરીથી કપાયલું હોય તેનો ઇલાજ માલમ પડે; પણ નઠારાં વાક્યના કાપને કદી રૂઝ આવે નહી (તે બોલ મનમાંથી ખસે નહી); કાચની કોઠી કાણી હોય તે કદી સંધાતી નથી; માટે જે શબ્દ બોલો૦ (૭).

સારો કે નઠારો તોપનો ભડાકો. તે હવામાં જોરસાથી દોડ્યો જાય છે; હવે બોલો તેને કેમ ખેંચીને અટકાવી રાખી શકાય; માટે જે શબ્દ બોલો૦ (૮).

તમે વિચારી શબ્દ બોલો, તમારૂં કામ કદી બગડશે નહી; દુનિઆમાં ભારે વકર, તો સારા લોકો રાખે છે, એમ દલપતરામ કવિ કેહેછે. (૯).

પાઠ ૩૬ મો.

વાદ(ના)તકરાર.
વટેમાર્ગુ(ના)રસ્તે જતો મુસાફર; પંથી.
બળ(ના)જોર.
જબરો(વિ) જોરાવર.
તપીગયા(ક્રિ)ગુસ્સેથઈ ગયા.
વામા(વિ)ઠુંડા.
અજમાવો(ક્રિ)વાપરો, ચલાવો.
ઉતરાવે(ક્રિ)કહડાવે.
બળવાન(વિ)જોરાવર.
વાવાઝોડું(ના) પવનનું જોરથી વાવું.
લપેટતો(ક્રિ) વિટાળતો.
વાળ્યું(ક્રિ)ફાળ્યું.
આમેડી(કૃ)આમળા કરી
તાપ્યો(ક્રિ)ગરમ થયો.
બફારો(ના)પસીનો.
અંતે(અ) છેલ્લે; આખરે.
સેહેવાયો(ક્રિ)ખમાયો.
છાયા(ના)શીળો.
આકળા(વિ)ગાભરા.
જોડીકોઢેલી(કૃ) બનાવટની.
શીખામણ(ના)બોધ.
મારફાડ(ના)મખતાઈ જોર કરવું તે.

પાઠ ૩૭ મો.

અજ્ઞાન(ના) પોતાની મેળે જે શીખવું તે.
તર્કશક્તિ(ના) વિચાર બળ.
મરડી(ના)ઝુંપડી; છા૦

પરી.
રાફડો(ના) નાનું દર.
સમજશે(ક્રિ)ધ્યાનમાં આવશે.
લાડુ (ના) લાડવો.
ગળ્યો (વિ) મીઠો.
ટેકો(ના) આધાર;મજબૂતી.
ભારે (ના) બોજો.
જંગલી (વિ)બેવકુફ.
મેળવી (કૃ)સર આવી
કડાકૂટ (ના) ખટપટ.
ગુમાવે (ક્રિ)ગુજારે.
ભેદ (ના) તફાવતજુદાઈ.
ખોરાક (ના) હમેશાં ખાવાનો પદાર્થ.
સંઘરવા(કૃ)એકઠુંકરવા
કોઠાર(ના) અનાજ ભરી મૂકવાનો ખજાનો
બીવર(ના)એક જાતનાં સસલાં.
ધાન (ના) અનાજ.
સંઘરો(ના) રાખીમૂકેલું તે.

પાઠ ૩૮ મો.

સોચના (ના) ફિકર.
વાદવિવાદ(ના)ચકચાળ; ઓળાઓળ.
વૈદુ(ના)વૈદનો ધંધો.
પ્રેરણા (ના)અંગસ્નાન
ઉદાસ (વિ) દલગીર.
બેડોળ(ના) ખરાબઆકારનું.
તકરાર(ના)વાંધો;ઝઘડ
મંડળી (ના) ટોળી.
વૈદ(ના)વૈદું કરનાર.
મંદવાડ(ના) બીમારી
ઓસડ (ના) દવા.
ગુંચવણ(ના)ગુંચવાડો
ઠોકર (ના) ખતા.
નકામી(વિ) ફોકટ.
વધારો (ના) ઉમેરો.
મનુષ્ય(ના)માણસ.
કસર(ના) ખામી.
કમ (વિ) ઓછી.
તર્ક (ના) ખ્યાલ.
ચૂક (ના) નાનીભૂલ.
ધીરજ (ના) હિમ્મત.
ઉદ્યોગ (ના) મેહેનત.
ભીલ (ના)લુટારાલોકો
મેહેલ(ના) રાજાનો રેહેવાનો મૂકામ.
ભક્તિ(ના)ઇશ્વરનું ભજન.
ઉતરતી (વિ) હલકી.
પંક્તિ (ના) જાતિ;વર્ગ
ઉત્તમ (વિ) મોટો.

પાઠ ૩૯ મો.

મગજ(ના) ખોપરીની અંદરનો ભાગ.
ફોરેમલી (કૃ) પડતી મેલી.
રચના (ના) ગોઠવણ.
વચ્ચોવચ્ચ (અ)વચગાળે.
હુશિયાર (વિ) હોંશીઆર.
કરોળિઓ(ના) જાળામાં રેહેનાર જીવડો.
ચોપગાં(ના)ચાર પગવાળાં પશુ.
નહોર(ના)નખોરીઆ.
માફક (વિ) અનુકુળ.
કૃપાળુ. (વિ) દયાળુ.
ડોક (ના) ગરદન.
સરજ્યાં(ક્રિ) પેદાકીધાં
ગરજ (ના)જરૂરઅપ
પાર(ના) છેડો.છેવટ.

પાઠ ૪૦ મો.

અચરજ(ના) નવાઈ.
ચોખ્ખી(વિ)સાફ.
ભીલ(ના) પાણીમાંલી-
લીપુક બાઝેછે તે.
સુંવાળા(વિ) નરમ;લા
સા.
લટકતા (કૃ) ટીંગાતા.
માદા(ના) બઈરી.
ચારો(ના)ચારવાનુંઘા
સ.
ઠરતી(ક્રિ) થોભતી.
ક્ષણ (ના) લેહેજો.
વીલ્લાં(વિ) સુનાં;છુટાં.
નર (ના) મરદ.
બચાવ(ના) રક્ષણ.
કુકડી (ના) મરઘી.

પાઠ ૪૧ મો.

ગુણ (ના) પાડ.
પારણું (ના) બાળકને
સુવાનું નેતર કેપાટી
ભરેલું ઝલતું ચોકઠું.
પોઢવું (ક્રિ) સુવું.
કટુ (વિ) કડવું.
ખાજું(ના) ખાવાનું.
ખમા (ના) માફ.
મુક્તિ (ના) ઓદ્ધાર.
પુત્ર (ના) છોકરો.
છેક (અ) બહુ.
મહા (વિ) મોટી;ઘણી.
હેતવાળી=પ્યારવાળી.
દયાળી(વિ)મેહેરવાળી
સુકામાં(ના) સુકી જ-
ગામાં.
પંડે(સં)પોતે; જાતે.
તજે(ક્રિ)છોડે; મૂકે.
બચી (ના)ચોકી.
પ્રેમ(ના)હેત; વહાલ.
જુક્તિ(ના) હીકમત.
ટળે (ક્રિ)દુર થાય.
રૂડું (વિ) સારૂં.

(કવિતાની સમજુતી). (૪).

જ્યારે કે હું નાનો છોકરો હતો ને પારણામાં સુતો હતો, ત્યારે મને બહુ રડવું આવતું તે વખતે મને કોણ છાનું રાખતું? તે વખતે મને દુઃખી જોઈને બીજુ દુખી કોણ થતું? મારી ઘણી વાહાલી દયા ભાવનારી મા તુંજ. (૧)

મા પોતે ભીનામાં (મૂતરમાં) સુએ ને મને સુકામાં સુવાડે. ને હું દુઃખ પામું તો પોતે સ્વાદ છોડી દેતી; મને સુખ થાય તેને વાસ્તે કડવું કડવું કોણ ખાતું? મારી ઘણી વાહાલી૦ (૨)

મને છાતીએ બઝાડીને મારા ગાલ ઉપર ચોકી કોણ લેતું. ને તરતનું ખાવાનું બનાવેલું કે આવેલું હોય તે; હે મા તું પોતે ન ખાય ને મને કોણ આપતું? મને મોહોડે મીઠામીઠા ગીત કોણ ગાતું ? મારી ઘણી વાહાલી૦ (૩).

હું કેથે પડું કે અથડાવું તો મોહોડાથી ખમાખમા આણીને તારી આંખમાંથી પ્યારના આંસુ પડતા હતા; પછી મને પોતાના સ્થાનમાંથી કોણ દુધપાતુ? મારી ઘણી વહાલી. (૪).

મને પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવા વિશેની રીત કોણ કેહેતું? જેથી કરીને તાપ ને પાપ સમાઈ જાય ને મારો ઓદ્ધાર થાય: એક ચિત્તે મનમાં ફિકર રાખી મારૂં સારૂં કોણ ચાહાતું? મારી ઘણી વાહાલી. (૫).

પાઠ ૪૨ મો.	સદા(અ)રોજ.	વાળવા(ક્રૃ)બદલો આપવા.
જળ (ના) પાણી.	દાસ(ના)ચાકર.	જોગ(ના)તક;દાવ.
ગણિત(ના) હિસાબનું કામ.	સાટું(ના) બદલો.	નિત્ય(અ)રોજ.
ચાકરી(ના) બરદાસ.	દેવ (ના)ઈશ્વર.	પાડે (ના)મેહોડે.
આકરો (વિ) કપરી.	આનંદ(ના)સંતોષ.	રીઝી(ક્રૃ)ખુશી થઈ.
અમૂલી(વિ)જેની કિમત થઈ શકે નહી તે.	દાતા(ના)દાતાર; આપનાર.	સર્વ(વિ)સઘળું.
	માતા (ના)મા.	ઠામ(ના)ઠેકાણું.
	સમો(ના)વખત.	રચ્યાં(ક્રિ)બનાવ્યાં.

(કવિતાની સમજુતી.) (૫).

હજી તારૂં હેત તેવું ને તેવુંજછે. જેમકે માછલીને ને પાણીને હેત મળ્યુંછે (પાણી વગર માછલીને જરાએ ચાલે નહી) તેવું; તે હિસાબની રીતથી ગણવા જાઉંછું તોપણ તેનો પાર આવતો નથી; મારી ઘણી વાહાલી. (૬)

અરે મા મેં તારી પાસે જે આ સખત ઘણીજ કિમતી ચાકરી કરાવી એ બધું તારૂં કરેલું હું શું ભુલી જઈશ; તારો આખી જીંદગાની સુધી ચાકર થઈને એનો બદલો વાળી આપીશ; મારી ઘણી વાહાલી. (૭).

હે મોટા પ્રભુ ! સંતોષ આપનાર, મારી મા જેવા મને ફાયદો (આભાર) કરે તેવા; તે બદલો વાળવાને મને હંમેશા તું વખત આપજે, મારી ઘણી વાહાલી. (૮.)

આટલા આઠ છંદ શીખે ને સાંભળે, ને પછી તેને હેતે કરી રોજ મોહોડે રાખે; તો ઇશ્વર ખુશી થઈ સઘળે ઠેકાણે તેને કુશળ રાખે. આ સારા છંદ કવિ દલપતરામે બનાવ્યાં છે. (૯).

પાઠ ૪૩ મો.

ચીનાઇ (વિ) ચીની.
ચીની (વિ) ચીનાઈ મટોડીના.
ચકમક (ના) એક જાતનો પથ્થર જેમાંથી દેવતા નીકળે છે તે.
ઝરીને (કૃ) ગરમ કરીને.
કંદીલ (ના) કાચનું પ્યાલું.
બિલોરી (ના) હાંડીની જાતનો કાચ,
ભુકો (ના) ચુગદો.
પલાળતા (કૃ) ભીનાળતા
બારીક (વિ) ઝીણો.
પ્રવાહી (વિ) પાણી જેવા રૂપનો.
લીસો (વિ) સાફ પાલીસ.
ચાક (ના) ગોળ ચક્કર.
કેળવાએલી (કૃ) ગુંદી ।
સાફ કરેલી.
ચતુરાઈ (ના) હોંશિઆરી.

પાઠ ૪૪ મો.

સંઘાડો (ના) ચુડા, રમકડાં વગેરે ઉતારવાનું ગોળ હથિઆર.
ડોળીઆં (ના) ખોખાં.
ખરાદી (ના) લાકડાની ચીજો સંઘાડા પર ઉતારનારો માણસ.
નાળચાં (ના) નળી.
બીબું (ના) આકારવાળું ખોખું.
મેવાણી (ના) મીણ.
લોંદો (ના) મોટો ચકો.
ચાદાની (ના) ચાહ ઉકાળવાનું વાસણ.
આંચ (ના) ઝાળ.

પાઠ ૪૫ મો.

સફેદ=ધોળો; ઉજળો.
રંગીન=રંગીલા.
આસમાની=ભુરો.
સરસ=સારા; મજાના.
ચીતારા=ચિત્ર પાડનારા.
વિલાયત=અંગ્રેજ લોકોનો દેશ.
સુઝે=દેખાય; જણાય.

પાઠ ૪૬ મો.

છેટે=આઘે; દુર.
નબળી=કમજોર.
ધર્મશાળા=પરદેશીઓને ઉતરવા સારૂ બાંધેલો મુકામ.
સવાર=ઘોડે બેસનારો.
લાલચોળ=ધગધગતી.
મેદો=ઝીણો આટો.
સાજો=સારો.
ઉપડયાં=નીકળ્યાં.

પાઠ ૪૭ મો.

વર્ણન=બ્યાન; વાત.
વિદ્યાશાળા=નિશાળ.
પ્રતિષ્ટા=સ્થાપના; આબરૂ.
રાજધાની=રાજગાદીનું મોટું શેહેર.
વનરાજ=વનનોરાજા.
વસાવ્યું=સ્થાપ્યું; ખરીદ કીધું.
તાબે=હવાલે; કબજે.
મામલતદાર=સબોરડીનેટ માજીસ્ત્રેટ.
ઉજડ=જ્યાં લોકોની આવજાવનહી તે.
પંચાસરા=પંચાસર નગરના.
પારસનાથ=જૈનધર્મના દેવની મૂર્ત્તિ.
મૂર્ત્તિ=પૂતળું.
મૂરત=શરૂઆત; સુકન
થાપના=સ્થાપના; મંડાણ.
પોશાળ=નિશાળ,
સહસ્ત્રલિંગ=હજારલિંગ; હજાર મૂર્ત્તિ.
શિવલિંગ=શિવનીમૂર્ત્તિ
દેરીઓ=નાનાં દેરાં.
પડખે=પાસે; સોડે.

પાઠ ૪૮ મો.

મૂળસ્થાન=ઉત્પત્તિનું ઠેકાણું; વતન.
કુળદેવી=ગોત્રજની માતા.
કુમારિકા=કુંવારી છોકરી; બાળકી.
જૈન=શ્રાવક લોકોનો ધર્મ આચાર.
પુસ્તકભંડાર=ચોપડીઓનો સંગ્રહ.
તાડપત્ર=તાડનાંપાંત્રાં
પટોળાં=બાયડીઓનાં રેશમી લુગડાં.
ડાબલીઆળી=દાબડી વાળી.
જાર=જુવાર.
મૂળ=વતનની જગ્યા.
દેવી=માતા.
ઉપડાવે=ઉચકાવે.

પાઠ ૪૯ મો.

ખંડ=જમીનના મોટા ભાગજેમાં ઘણા દેશા આવેલા તે.
ગગન=આકાશ.
ઝગઝગે=તેજ કરે.
અરૂણ પ્રકાશ=સુર્યનું તેજ: સુર્યનું અજવાળું
રત=મોસમ.
ઠીંગણા=બટકા.
કદરૂપા=ખરાબશીકલના; બેડોળ.
ગંદા=ગોબા.
રેતાળ=રેતીવાળી.
રબારી=બકરાં, ઘેટાં ચરાવનાર.
મુકામ=રેહેઠાણ.
પીળચટો=જરાપીળો.
ઉદ્યમી=મેહેનતું.
કસબ=હુન્નર; કીસબ.
તેજાના=મસાલા.
જવાહીર=ઝવેર, (હીરા માણેક વગેરે).
વર્ણ=રંગ.
શામળો=જરા કાળો.

પાઠ ૫૦ મો.

ઉત્પત્તિ=પેદાશનીપજ
પણ=નીમ. બાધક.
જોદ્ધા=લડવૈયા.

બેસુમાર=ઘણીજ.
રૂપસુંદરી=ખુબસુરત; દેખાવડી સ્ત્રી.
પુટડી=શોભાયમાન.
મહા બળવાન=ઘણો જોરાવર; જોદ્ધો.
દરબાર=રાજકચેરી.
પાયદળ=પગે ચાલનારૂં લશ્કર.
ચડાઈ=હુમલો; હલ્લો.
વાટ=રસ્તો, રાહ.
ભાટચારણો=એકજાતના કવિલોકો.
લશ્કર=ફોજ; સેન્યા.
પરાક્રમ=ભારે કામ.

પાઠ ૫૧ મો.

પો ફાટતાંજ=સહવાર થતાંજ.
ગર્ભવતી=દહાડાવાળી
ફળાદિ=ફળ વગેરે.
લાંછન=એબ; કલંક.
રાન=જંગલ; વન.
શત્રૂ=દુશ્મન; વેરી.
રણ=સંગ્રામ;મેદાન.
ગત=ગતિ; હાલ.
વગડો=વન; રાન.
અવતર્યો=પેદા થયો.
સમજણો=અક્કલવંત
કાસદ=એપીઓ.
અમલદાર=હકુમત કરનાર.
નગર=શેહેર.
રચ્યો=બનાવ્યો.
ઈનસાફી=વાજબી ન્યાય કરનારો.
ઉલટું=સામું; બમણું.

પાઠ ૫૨ મો.

બખેડા=બળવા;હુલ્લડ
રાજપાટ=રાજની ગાદી;રાજનું કામકાજ.
ગાદી=તખત આસન.
વંશ=ઓલાદ; કુળ.
મુદલે=જરાએબીલકુલ
કાંપતા=ધ્રુજતાં.
ઠાઠ=ભપકો; દોર.
સંતાન=છોકરૂં.
પડ્યા=મૂઆ.
સમાપ્તિ=આખરછેડો
વેરે=સાથે.
કુંવર=રાજાનો છોકરો.
મહાસમર્થ=ઘણો જોરાવર; જબરો.
લટારો=ચાંચીઓ.
વટેમાર્ગુ=રસ્તે જતો. મુસાફર; પંથી.
ક્ષેત્ર=ખેતર.
ઉગમણી=પૂર્વતરફની
ઓસ્થળ=સારૂં ઠેકાણું
દાન=ધર્મ;પૂન્ય.
દેહછોડી=મરીગયો.
વંશજો=કુટુંબીકુટંબના
પડતી દશા=નબળો દહાડો. [સ.
માંહોમાંહે=અરસપરસ
બહાદુરી=જોર; શુર.
રાજકન્યા= રાજાની છોકરી.

પાઠ ૫૩ મો.

સરકરવું=તાબે કરવું, જીતી લેવું.
ચિંતા=ચેહે.
તુટી પડ્યા=એકદમ ધસારો કીધો.
તુરકી=તુર્કસ્તાનના.
હુમલો=ચઢાઇ; હલ્લો.
સરદાર=સગદારઉપરી
રક્ષણ=સંભાળ.
ખડકીને=ગોઠવીને

ગંધાતા=વાસ મારતા
ગુલામ=વેચાણ લીધેલા ચાકર.

પાઠ ૫૪ મો.

કુમક=મદદ.
આપઘાત=કોઈ માણસ પોતાને હાથે જીવ કહાડીને મરે તે.
ખરચી=ખરચને વાસ્તે નાણું.
પડ=પાડોશ.
મેદાન=ખુલ્લી જગો.
ગભરાયો=અકળાયો.
છાવણી=મુકામ.
તમામ=બાલકુલ.
ગુજરી=મરી.
અપમાન=ગેર આબરૂ
સેહેવાયું=ખમાયું.
સંપ=એક દિલ; એક મત.
ભેગા=એકઠા; સાથે.
દગો=કાવતરૂં; કપટ.
વખેરાઈ=જુદા પડી.
તળેટી=તળીઉં; તળીએનો ભાગ.
રોકડા=નગદ.
મુમારેજ=પાર; અડસટો.
દ્રવ્ય=પૈસો, ધન.

પાઠ ૫૫ મો.

વતન=સ્વદેશ; જાગીરી.
ખાલસા=સરકારી.
હરડતા=હેરાન; જુલમી.
લટફાટ=જબર જસ્તીથી ખૂંચી લેવું.
બૂરી=ખરાબ; નઠારી.
મતલબ=સ્વાર્થ.
મંદીર=દેહેરૂં; દેવળ.
દોસ્તી=મિત્રાઈ.
કોલકરાર=વચન સાથેનો બંદોબસ્ત.
જાથુ=હમેશા.
પ્રસંન=ખુશી; મગન.
મહાપાપી=ઘણો દુષ્ટ.
બાદશાહ=રાજા; પાદશાહ.
વગર વાકે=બીનતકસીરે.
ખુન=જીવ લેવો; હથિઆર વતી મારવું તે
તૈયાર=હાજર; તત્પર.
જમાવ=એકઠું કરવું તે
રણ=રેતીનું મેદાન.

પાઠ ૫૬ મો.

મંડપ=માંડવો.
શિવ લિંગ=માહાદેવની મૂર્તિ.
નીસરણી=સીડી.
પ્રાર્થના=સ્મરણ; સ્તુતી
સહાય=મદદ; કુમક.
હઠાવી=પાછા કાહાડી
હાર=પરાજય.
નિશાન=વાવટો.
રગદોળાયું= પગ તળે ચંપાયુ
દેવળ=દેહેરૂં; દેવસ્થાન.
હાથ કર્યું=તાબે કર્યું.
માન=કીર્તિ; જશ.
સુબો=હાકેમ.
ખાળ્યો=અટકાવ્યો.
તંગાસ=ખોટ; તાણ.
હોંસે હોંસે=ઘણી ખુશીથી. ઉમંગભેર.

પાઠ ૫૭ મો.

પાઠશાળા=નિશાળ.
શુરાતન=બાહાદુરી.
સ્થાપી=રચી.
ઇતિહાસરૂપ=ઇતિહાસની ઢબથી.
કાવ્ય=કવિતા.

રચના=શોભા.
તરજુમો=એક ભાષા. માંથી બીજી ભાષા- માં ઉતારો કરવો.
કઠોર=ઘાતકી;વજ્જર.
અવગુણ=નઠારી ટેવ.
ગુલામગીરી=દાસપણું.
સાબિત=સિદ્ધ; નક્કી.
લોભી=લાલચુ.
પરમૂલક=પારકો દેશ.
કાળજી=ચેતક; અરે.
કારભારી=કામકાજના કરનાર; કરતા હરતા.
પસરી=ફેલાઈ.
લાલચોળ=માતેલા.
બંડી=બદન. [જોડા.
બુટ= ચાંચ વગરના
પેહેરવેશ=પેહેરેલો પો- શાક; (પેહેરવાનાં જે કપડાં).

પાઠ ૫૮ મો.

સુબો=પરદેશમાં રાજા તરફથી કરતો હરતો
મર્યાદશીળ=ભલુકાઈ- વાળા; સભ્યતાવાળા.
વખો=દુઃખ;આફત.
અમલ=સત્તા;અધિકાર
અફગાન=પઠાણલોક.
ભિગજોગે=એકાએક.
ઉગર્યા=બચ્યો; જીવ્યો.
હાકેમ=સરકાર.
તખ્ત=ગાદી;રાજ્યાસન.
મમતા=પ્યાર;હેત.
અધિકાર=અખત્યાર; પદવી; દરજ્જો.
તૈયારી=પેરવી;તાકીદ.
પેગડા=પાવડા.
બચાવ્યો=ઉગાર્યો.
સોંપ્યો=હવાલે કર્યો; તપાસી આપ્યો.

પાઠ ૫૯ મો.

બોજો=ની આલસ; ક- પટી નહીં તે;સાલસ.
ઘાણ=નાશ; નખોદ.
સહિત=સાથે.
સંતોષ=આનંદ;હરખ.
દત્તક=છોકરોકરી લેવો
ઝેર=વિખ;સોમલ.
નબળા=કમજોર.
મોખરે=આગાડી.
અસ્વારો=ઘોડે બેસ- નારૂં લશકર.
ટુકડી=કકડા;ભાગ.
દુશમન=શત્રુ; વેરી.
જખમી=ઘાયલ.
સહિસલામત = વગર જોખમ; સારીપેઠે.

પાઠ ૬૦ મો.

ખુન્નસ=ઝેર; કીનો.
છાપોમારવો=એકદમ તૂટી પડવું.
કતલ=ખુનામરકી;ખુ નરેજી;કાપાકાપી.
નિરાંતે=ચેનથી.
લશ્કરી=લશ્કરમાં ઘા- લવાની.
જડાવ=જડેલાં.
બકતર=લડાઇને સારૂ લોઢાનો અંગરખો.
જમાવીને=એકઠી ક- રીને.
વીણી=ચુંટી, તારવી.
હલ્લો=હુમલો;ધસાવરો
ધુળધાણી=ખાખાવી- ખી; પાએમાલ.
સેનાપતિ=ફોજનો સ- રદાર.
તંબુ=નાનો ડેરો.

રઝળતા=રખડતા.

પાઠ ૬૧ મો.

નામના=નામદારી.
સાવધ=હોશીયાર.
ઠાર કરવું=કાપીનાંખવું
સ્વતંત્ર=આપ અખ્તીઆર.
ફત્તે=જશ;યશ.
ચાહાનાર=પસંદ કરનાર.
કાળ=વખત; મોત.
કળા=તદબીર;યુક્તિ.
ગાંઠે=પત કરે;ગનકારે.
ટાંપી=તાકી; ધારી.
દશા=હાલ; હવાલ.
ફાંસો=કબજો.
ભળ્યો=મળ્યો.
આથમણી= પશ્ચિમ તરફની.
સમાચાર=ખબર.

પાઠ ૬૨ મો.

ઉલટ=હોંશ=ઊમંગ.
ભેર=સાથે.
મિજાજ=પ્રકૃતિ.
દાયરો=આંચડાવવું તે.
વદી=દશકે દશકે એક ગણીએ છીએ તે.
ખોડ=ખામી ચૂક.
ગુણાકાર=ગણા કરવાનો હિસાબ.
માથાકુટીઆ=કડાકુટીઆ;ગુચવણવાળા
સુસ્ત=આળસુ.
ચોડાઈ=બીજવાઈ.
ચુક=ભુલ;ગફલત.

પાઠ ૬૩ મો.

દયામણું=દયા ઉપજે એવું.
ડસકાં=રોતાં આંચકા ખાવા તે.
દડદડ=ટપકટપક.
ફળીઉ=શેરી; મોહોલ્લો
રોય=રડે.
અકળામણ=ગભરાટ
કઠણ=અઘરો.
ઉમંગ=ઉમેદ; ઉલટ.
આનંદ=સતોષ હરખ
લોહી=લુછી.
સાંભરતા=યાદઆવતા
જવાબ=ઉત્તર.

પાઠ ૬૪ મો.

આનંદી=મગન;ખુશ.
ધુંધવાતુ=રીસાળ; ચડેલું.
વસમું=અઘરૂં.
પાડોશ=પાસેનું ઘર.
કાયર=હેરાન; દુઃખી.
કેહેવત=કેહેતી;કેહેણી
ગોખી=પાઠે કરી.
પેટભરૂ=ગુજારો કરૂ.
હસમુખી=મગન.
તાગો=કાંટો.
સ્વભાવ=ખાસિયત.

પાઠ ૬૫ મો.

સમસ્યા=ઉખાણો;કોહેડો ભેદમાંપુછવાનું.
શ્વાન=કુતરો.
સુજાણ=સા ણીતો.
મૃગ=હરણ.
નર=ભાયડો મરદ.
ગળ્યો=ઢાંક્યો.
શોભે=સારો દેખાય.
ઉત્તમ=મોટો; શ્રેષ્ઠ.
સજ્જન=સારામાણસ
તાત=બાપ; પિતા.

વિવા=સગપણ;સગા	નિર્બળ=કમજોર.	પંડિત=વિદ્વાન.
ફાળ=કુદકો;છલંગ.[ઇ	કોલ=કોયલ.	પૂર્યો=ગોંધ્યો.
ચતુર=ડાહ્યો; શાણો.	વસેદરે=દરમાં રેહે.	ચેતજો=જાણજો.
નારી=બાયડી; સ્ત્રી.	પઢતો=ભણતો	મધુરો=મીઠા રાગનો.

કવિતાની શમજુતિ. (૬).

એક નરે નરને ઢાંક્યો, તેથી શરીર સારૂ દેખાય; તેમાં એક તો ઘણો ઉમદા માણસ છે, ત્યારે તમે ચતુર પુરૂષ હોય તો સમજી લેઓ. એ શું છે? (જામો.)

મોટા કુળથી (દુધથી) ઉપજી, તેના બાપનો જે બાપ (દહીં બાપ ને તેનો બાપ દુધ) તેની સાથેસગપણ કર્યું (છાશ નાખી દુધ જમાવ્યું) તો તમે શાણા એ વાત સમજો એશું છે? (છાશ)

કુદકો મારે પણ હરણ નથી. સસલો પણ નથી ને કુતરો પણ નથી; તેમ મોં ઊંચું છે પણ મોર નથી. ત્યારે તમે ડાહ્યા સારી પેઠે જાણીતા સમજી લેઓ એ શું છે? (દેડકો).

રંગે પીળોછે પણ પોપટ નથી, કાળોછે પણ નાગ નથી; તેમ પાંખો છે પણ પંખી નથી, ને તે ઉડેછે ખરો પણ કાગડો નથી; ત્યારે એ શું છે બોલો? (ભમરો).

તે જાતે સ્ત્રી જાત છે પણ કમજોર નથી, કાળી છે પણ કોયલ નથી; તેમ દરમાં વસેછે પણ સાપણ નથી, ત્યારે એનો જવાબ બોલો એ શું છે? (તરવાર).

ભણતો પણ વિદ્વાન નથી. ને ગોંધ્યો છે પણ ચોર નથી; તમે ડાહ્યા હોય તો સમજી લેજો. એ મધુર રાગનો છે પણ મોર નથી, ત્યારે એ શું છે બોલો? (પોપટ).

પાઠ ૬૬ મો.	વિદ્વાન=પંડિત.	સુક્ષ્મદર્શક=સુક્ષ્મ તે
પોરા=ઝીણા જીવડાં.	સંખ્યા=કંઈ આંકડો.	ઝીણી, ને દર્શક તે

દેખાડનાર, એટલે,
ઝીણી ચીજમોટી દે-
ખાયએવોકાચનોસંચો
યંત્ર=સંચો.
ખાબોચીઉં = નાનો
ખાડો.
અબજ=સો કરોડ.
જેરવે=પચાવે.
ચતુરાઈ=ડહાપણ.
ગળી=એક જાતનો
કાળો રંગ.
ભેળ્યું=મેળવ્યું.
પારદર્શક = જેમાંથી
આરપાર જોવાય તે.
ગળીએર=કાળા.
કુંડાળાં=ચકરડાં.
ભક્ષ=શિકાર.
આમળા=વળ.
સીપ=છીપાણી.
નકશી=કારીગરી.
કોહેલી=સળેલી.

પાઠ ૬૭ મો.

વર્ણન=બ્યાન.
રમણિય=ખુશ લાગે
એવી ખુશનુમા.
ગેંડો=નાના બેસના
જેવુંજાનવરથાયછે.
પુણ્યશાળી=ધર્માત્મા
પ્રખ્યાત=નામીચો.
બાગ=મોટો બગીચો.
ધર્મશાળા=પરદેશીઓ
ને ઉતરવાનો મુકામ.
માંડવી=રવેશ.
મહારાજ=મોટારાજા
બેડોળ=ઘાટ વગરનું.
વેપારી=રોજગાર કર-
નારો: રોજગારી.
બુડાડે=ડુબાવે.
તોપખાનું=તોપો રા
ખવાનું ઠેકાણું.
સાહુકાર=પૈસા વાળો
આબરૂદાર ગ્રહસ્થ.

પાઠ ૬૮ મો.

ભદ્ર=ભદ્રકાળી માતા
ઉપરનું મકાન.
મોદીખાનું=સીધું સા-
માન વેચવાની દુ-
કાન.
ઘીકાંટો=જથાબંધ ઘી
વેચવાનું ઠેકાણું.
તમામ=બીલકુલ.
પુર્વજો=પિત્ર.
કાંપ=છાવણી.
સાહેબલોક=ગોરાલોક.
લશ્કર=ફોજ; સૈન્યા.
હવેલી=ઉંચી બાંધ-
ણીનું ઘર.
અસ્વારી=સ્વારી; હા-
થી ઉપરનો વરઘોડો

પાઠ ૬૯ મો.

અરણ=સુરજ.
ઝગઝગે=તેજ કરે.
વ્હે=એક જાતનું મોટું
મચ્છ જેને લોકો મ-
ગરમચ્છ કહેછે તે.
જળચર=પાણીમાં રે-
હેનારૂં.
ચરબી= જનાવરના
ચામડાના પાતળા
પડમાંથી જેચીકણી
વસ્તુ નીકળેછે તે.
વનસ્પતિ=લીલોતરી.
ગુજરાન=ગુજારો.
નિર્મળ=ચોખ્ખું;સાફ.
ગરમી=તાપ.
પુષ્કળ=ઘણું [ગ-
શિખર=ટોચઉપલોભા
જવલ્લે=કોઈવખત.

બોલી=ભાષા.
લિપી=ભાષા.
ગોરા=સફેદ; ઉજળા.
આછા=થોડા.
માંજરી=ભુરા ડોળાની.
ખ્રિસ્તી=ઈશુખ્રિસ્તને માનવું તે.

પાઠ ૭૦ મો.

પરોપકાર=પરકલ્યાણ.
અભણ=વગર ભણેલા
દરકાર=પરવા, જરૂર
રળવા=પેદા કરવા.
ખરદાસ=બાલાસ.
જ્ઞાન=સમજણ અક્કલ
પાડોશ=પાસેનું ઘર.
ધંધેલાગીશ=રોજગારે વળગીશ.
દેવું=કરજ; રૂણ.
સ્થાપના=મંડાણ.
વખાણ=તારીફ.

પાઠ ૭૧ મો.

સ્વધર્મી=પોતાના ધર્મ [નો.
ભુંડું=ખરાબ

ભાંડે=ખરાબ બોલે.
ખુલ્લું=ઉઘાડું; સાફ.
સદગુણી=સદાચરણ.
લાયક=ઘટારત.
આસામી=માણસ.
પ્રિતી=હેત; પ્યાર.
આજ્ઞા=હુકમ; રજા.
પ્રસન્ન=ખુશ, મગન.
વેરી=દુશ્મન; શત્રુ.
કલ્યાણ=સારૂં; રૂડું.
દેશી=વતની; પોતાના દેશનો.

પાઠ ૭૨ મો.

દ્રષ્ટાંત=દાખલો.
કૌવચ=એક જાતના વળતા પાંદડાંનું ઝાડ
મોગરો=એક જાતનું ખુશબોદાર ફુલ.
વાવ્યાથી=રોપ્યાથી.
બેટા=દીકરા.
અગત્ય=જરૂર.
મારરૂપી=મારનારરૂપનું
મીઠાશ-ભલાઈ; નમ્રતા
ભુલવી=વીસરવી.

અંતે=છેલ્લે; આખરે.

પાઠ ૭૩ મો.

ભલુંભુંડું=સારૂં નઠારૂં.
આશ=આશા.
વંદન=નમસ્કાર નમવું.
નિંદક=ચુગલીખોર.
સાજરા=સારો નરવો.
પડછંદા=પડઘો આળો પડછાયો.
માનવી=માણસ.
કદાપી=કોઈ વખત.
લેશ=જરા.
પ્યાર=હેત; ચાહના.
ખાર=અદાવત; વેર.
દ્વેષ=ઠપકો.
ચદાવીએ=દઈએ.
સુણો=સાંભળો.
નંદો=નીંદાઓ; કરો.
બંધુ=ભુરચુ.
ગેંદ=ગોળા.
વદે=બોલે.
જન=માણસ સખસ.
તુર્ત=તરત; ઝટ.

(કવિતાની સમજુતી.) (૭).

લોકોમાં પ્યાર મેળવનાર મોગરાના બી જેવા (બી હોતા

નથી ફુલ જેવા) માણસના મીઠા બોલ. તેમજ ખારમેળવનારા કૌવચના બી જેવા (બી હોતા નથી ફાફડા જેવા) કે જે જરા ડીલે લગાડીએ તો અજવાળ આવે ને લાહ્ય ચકામા પડી રેહે તેવા કડવા બોલ કહીએ; મોગરાની કલમ કાપીને વાવી હોય તો તેમાંથી કૌવચ ન ઉગે. તેમજ કૌવચ વાવી હોયતો તેમાંથી મોગરો ઉગશે એવી જરાએ આશા રાખવી નહીં (એટલે કોઈનું ભુંડું કરીશું તો તે ભલું કરશે એવી આશા થોડી); તે માટે એકવાર આપણે વિવેકથી વિચારી જુઓ, કે જેવાં બી વાવીએ તેવાંજ ઝાડ ઉગેછે. લોકોની પ્રીતિ કે ખાર મેળવવો એનો ઇલાજ આપણા હાથમાં છે, તે માટે દલપતરામ કવિ કેહેછે કે (દુનિઆના લોકને તેટલા સારૂ ઠપકો ન દેવો. (૧).

નમસ્કારનો શબ્દ કહીને નમસ્કારનો શબ્દ સાંભળો ને જો તમે કદી કોઈની નિંદા કરો તો તમે ચુગલીખોર કેહેવાઓ; સભ્યતાનો શબ્દ કહીને સભ્યતાનો સાંભળો. લુચ્ચો કહ્યાથી તે તમને લુચ્ચો કેહે; ચોખ્ખો શબ્દ કહીને ચોખ્ખો શબ્દ સાંભળો ગોજો કહ્યાથી તે તમને પાછો ગોજા કેહે; માટે માણસો એક બીજામાં જેવા સામસામા શબ્દ બોલે, તેવોજ તુરત તેનો પડ્યો પડે. (એટલે) સામો માણસ પણ તેવુંજ બોલે. (૨).

પાઠ ૭૪ મો.

લક્ષ=ધ્યાન.
ઓલાદ=વંશ; કુળ.
મિનારો=એક જાતની ગોળ ઉંચી પોલી છોથી બાંધેલી ઇમારત
પકો=ખરો;સ બિત.
નાનપણ=બચપણ.
ઉછરેલ=મોટો થયેલો.
અવસ્થા=હાલ;હવાલ
વેઠતો=ખમતો;સેહેતો.
હોંશિયારી=ખબરદારી ચાલાકી.
જોગ=દાવ; તાલ.
દરજ્જે=પદવીએ;જગે
હકુમત=સત્તા;હાકમી.
ખુબસુરત=રૂપવંતો.
મૂળ=કાસળ; નખોદ.
મહા કાળેશ્વર=મોટી કાળકા માતા.
કુતબ મિનાર=કુતબુદીનનો મિનારો.

પાઠ ૭૫ મો.

દૃઢ=પકો; ખચિત.

બંડ=હુલ્લડ;બળવો.
બદચાલ=ખરાબચાલ
બખેડો=હુલ્લડ.
અમલ=સત્તા; અખ- ત્યાર.
આધીન=તાબે; વશ.
દમ=હોસ; રામ.
રામ=દમ; જોર.
સ્ત્રી=બઈરી; બાયડી.
રક્ષણ=સંભાળ;બાલાસ
બેગમ=બાદશા કે ન- વાબની ધણિઆણી
રાજ કાજ= રાજનું કામ કાજ.
આડોઆંક=બેહદ.
ઈનસાફ=ફેસલો.
અમીરો=મોટામાણસ
સંકટ=દુઃખ;આપદા.

પાઠ ૭૬ મો.

પુસ્તકો=ચોપડીઓ.
લખામણી=લખાઈ.
ફકીરી=ફકીરના જેવી
ખોટ=ચૂક; ભૂલ.
ફેરફાર=સુધારો; બદ- લવું તે.
અક્ષર=હરફ; દસ્કત.
મૂળથી=પેહેલાંથી.
દૂભાવાય=દુખાવાય.
ફેરવ્યા=બદલ્યા.
વજીર=પ્રધાન;દીવાન.
એક=સાથે; ભેગા.
ઠેરવ્યો=મુકર કર્યો.
સત્તા=અખત્યાર.
બૂમાટ=પોકાર;સોર.
ઓલવી=મટાડી.

પાઠ ૭૭ મો.

એલચી=વકીલ. [રૂ.
સન્માન=માન;આબ-
વિસામો=આરામ;વિ- શ્રામ.
દાવો=હક.
ખૂંચી=છીનવી.
આશરો=છાયાં;કુમક.
કવિ=કવિતાબનાવનાર
અશીલ=નરમ;સાલસ
ગણકારે=પતકરે.
નિર્દયપણે=ઘાતકીપણે
ગરદન માર્યા=ઠારકર્યા
નીવડે=નીકળે.
અણબનાવ=બેબનાવ

પાઠ ૭૮ મો.

બેગ=કમબખ્તી.
સલાહ=વિચાર; મત.
ઊંધી=ઉલટી.
ભંભેર્યા=કાન ભરીને, શીખવ્યો.
એશ આરામ=મોજ- શોખ.
ઉદાસ=દલગીર.
નાદાન=અણસમજુ.
મતિ=વિચાર; બુદ્ધિ.
દિવાન=પ્રધાન.
દગો ફટકો=છળભેદ.
હોશ=ગાતર, રામ.
છીનવી=ખૂંચી.

પાઠ ૭૯ મો.

સહવાસ=પરીચય.
બળવો=હુલ્લડ; ડંગો.
અધિકાર=દરજ્જો.
અમીરી=મોઢા માણ- સના; ઊંચા.
ખાનદાન=ઊંચું કુળ.
વારામાં=વખતમાં.
ફતેહ=ઝીતણી;ઝીત.
કટ્ટો=હરડતો.
શિક્ષા=સજા.
દયાળુ= રેહેમ નજર વાળા.

કોમળ=કુમળા;નાજુક
અપરાધ=ગુનો;વાંક.
બુદ્ધિમાન=અક્કલવંત
ઝાંપો=દરવાજો.
કુંવર=રાજાનો છોકરો

પાઠ ૮૦ મો.

કુપાત્ર=નઠારો છોકરો.
અણઘટતું=નાલાયક.
તકશીર=વાંકઅપરાધ
પરાજય=હાર.
!ફતુર=ઢોંગ કરનારા.
ગુનેહગારો=અપરાધી
જાસ્તી=વધારે ઘણું.
પચાવી=દબાવી.
ધોરી=શરીઆમ.
કેવળ=બીલકુલ તદન.
ઠંડા=ધીમા;ટાઢા.
ગડબડ=તોફાન.
મટાડીને=દુર કરીને.
આડ=હદ; સીમ.
સમાચાર=ખબર.
વચગાળે=મધ્યભાગે.

પાઠ ૮૧ મો.

દ્રવ્ય=પૈસો; ધન.
ઝવેર=હીરામાણેક વ-
ગેરે.
દરેશન=દેખવું, ઝાંખી
બેસુમાર=ઘણોજ.
ખોટ=જુઠી, બનાવટ-
ની.
ગુણો=ગુણપાટની કો-
થળી.
મદદ=કુમક.
નિભાવ=ગુજારો.

પાઠ ૮૨ મો.

વિશ્વાસઘાતી=ભરોસો
આપી દગો દેનાર.
કાળજુ=હૈઉં, -હદય
ભુંડાઈ=બૂરાસ, વેર.
ઉમરાવો=અમીરો.
નિશ્ચય=નક્કી; ઠરાવ
અતિશે=ઘણો;બહુ.
ભરોસો=વિશ્વાસ.
વેહેમ=શક;સંદેહ.
ઉલટો=સામો.
સાન=ઇસારત.

પાઠ ૮૩ મો.

ચઢિઆતો=ચહડતો;
સારો.
લેખુ=હિસાબ;ગણતી
ગ્રેટબ્રિટન=અંગ્રેજ લો
કોનો દેશ(ઇંગ્લાંડ,
સ્કોટલંડ.ને વેલ્સ
મળીને થયલો.)
ડાંગર=ભાત.
નીપજે=પાકે;પેદાથાય
વચ્ચોવચ્ચ=બરાબર વ-
ચમાં વચગાળે.
સુરંગ=નેહેર.
આવજા=આવવું જવું
નામદાન=પ્રખ્યાત; કી-
ર્તિવંત;નામીચો.
દર=હર; અકેક.
વસ્તી=વાસો, મુકામ.

પાઠ ૮૪ મો.

માહારાણીજી=મોટા
રાણી સાહેબ.
અચળ=જે ખસે નહી
તે;હમેશાં કાયમ.
કરૂણા=દયા.
કુશળ=તાજગીખુશાલ
વિધવિધ=તરેહ તરેહ.
સંહાર=નાશ; ઘાણ.
હામ=હિમ્મત.
વિજયાકુંવરી=વધારે
જશવાળી છોકરી
અમરવેલ=મરેનહી
એવો વેલો.

કૃપાનાથ=દયા રાખ-
નારે ધણી.
અખંડ=ખાંડો નહીં
તે; આખો.
સોહાગ=શોભાગ શ-
ણગાર.
પરિવાર=કબીલો વંશ
દીપાડવો=શોભાવંતો.
સમાજ=મંડળી સભા
અફળ=ફોકટ; મિથ્યા
વડી=મોટી.
કૃપા=મેહેરબાની.
હૈડું=દિલ, મન;હયું.
હર્ષ=હરખ;ખુશી.
કલ્યાણ=સારૂ; રૂડું.

દિનદિન=દાહાડેદહાડે
ચઢતીકળા=આબાદા
ની; આબાદી.
સંહારજો=નાશકરજો.
દુષ્ટ=પાપી;ખૂની.
વિજય=વધારે જશ.
જગપતિપણું= દુનિ-
યાનું ઉપરાપણું.
અખુટ=ખુટેનહીં તે
ટલી, ઘણીજ.
સમય=વખત; વેળા
સહાય=મદદ.
કષ્ટ=દુખ;સંકટ.
કૃપાનિધી=દયાનો ભં
ડાર.

ઉપજ્યો=થયો.
અથાગ=જેનો થાગ
નહીં; ઘણોજ.
જગ=જગત;પૃથ્વી.
ન્યાય=ઇનસાફ.
સુજશ=સારોજશકીર્ત્તિ
જામજો=પથરાજો.
ગુણીજન=ગુણ વાળો
દયાવંત=દયાવાળો.
દિસેછે=દેખાયછે.
રાજસમાજ=રાજ મં-
ડળી; રાજસભા.
રક્ષા=રક્ષણ; સંભાળ.
જયજયકાર=જશજશ
નીવાણી;ફત્તેહફત્તે.

(કવિતાની સમજુતી.) (૮).

હે પ્રભુ! હમે એટલું માગીએ છીએ કે, મોટી દયાળુ વિક્ટોરિઆ રાણી ઘણાં વર્ષ જીવો; તમો કરણા કરીને એટલું આપો કે હમારા દિલમાં પૂરો હરખ પામીએ (વિકટોરિઆ ઘણાં વર્ષ જીવો.) (૧).

સદાકાળ એની હકુમત હમારાપર રાખજો. અને દયા લાવીએનું રક્ષણ કરી કલ્યાણ કરજો; દાહાડે દાહાડે એની આબાદીની થઇને દોલત વધજો; જેથી-કરીને એ ઘણી કીર્ત્તિ પામો (વિકટોરિઆ) (૨).

એના સઘળા દુશ્મનોનો ઘાણ વાળજો, પાપી માણસની

મેહેનત ફોકટ જજો; એ વધારે જશવાળી કુંવરીનો વધારે જશ વધારજો. જે કે દુનિઆનું ઉપરી પણું ચલાવવા જોગ છે. (વિકટોરિઆ). (૩).

પ્રભુ તું ખૂટે નહી તેટલી દોલત એને આપજે, ને સઘળા વખતે એની મદદમાં રેહેજે: હે દયાના ભંડાર ઈશ્વર એના સઘળાં દુઃખ કાહાડી નાંખજે; કે જેની કીર્ત્તિ જગતમાં ઘણી થાય. (વિકટોરિઆ). (૪).

એના રાજમાં માણસ સુખી થયા. સદાકાળ એનો શોભાગ આખો રેહેજો (ખંડિત થતો નહી); જેથી કરીને જુલમના દુઃખ દૂર થયાં, ને મનમાં અથાગ હરખ ઉપજ્યો. (વિકટોરિઆ.)૫.

આખી પૃથ્વીપર સદાકાળ એ કાયમ રેહેજો. એનો ધનસાફ સદા વાજબીજ છે; એનો સારો જશ જગત મધ્યે પથરાજો, કે જે ગુણવાન માણસ પુસ્તકમાં લખી જાય. (વિકટોરિઆ) (૬.)

જેના સદ્‌ગુણ રાજનું મંડળ દયા ભરેલું મઝાનું દેખાવડું જણાય છે; એને ચિતે ચોગણી હિમ્મત વધજો, ને મહારાજ (ઈશ્વર) એનું સારૂં રક્ષણ કરો. (વિકટોરિઆ). (૭).

જેનો નાશ નહીજ થાય એવા જેમ વેલો વધે, તેમ એનો પરિવાર વધજો; દલપતરામ કવિ કેહે સઘળા સારા માણસો, બોલો એકવાર વિકટોરિઆ રાણીની જે, જે, જે. (વિકટોરિઆ). (૮)

પાઠ ૮૫ મો.

ફુટડાઈ=શોભા.
ટાપટીપ=તાલમેલથી શણગારવું તે.
જંગલી=બેવકુફ, મૂર્ખ.
અજ્ઞાન=વગર કેળવાયલા; ભોળા.
હોંસેહોંસે=ઉમંગથી.
ડોળ=ચેહેરો; ભપકો.
જન્મથીજ=અવતરે ત્યારથીજ.
ચોખંડા=ચોડા.
ડાંમ=ધગધગતા લોઢાનો ઉનો ચપકો.

પાઠ ૮૬ મો.

શિકલ=મોંનોચેહેરો.
નામાંકિત=નામીચા.
કદરૂપાં=બેડોળ.

કસર=ખામાં.
વેહ=કાણું; છિદ્ર.
ચોંટું=એઠેલું; ચપટું.
રૂપાળું=દેખાવડું.
ખુંઠ=કાનનીલાલી ઉપરનો વચગાળેનો ભાગ.
વજન=ભાર; બોજો.
દુઃખી=હેરાન; કાયર.

પાઠ ૮૭ મો.

કરોડ=બરડાની વચમાંનું હાડકું.
પાંસળીઓ=પાસા તરફનાં હાડકીઓ.
દરદ=દુખાવો; કળતર.
સણકા=ચસકા.
હડપચી=દાઢી આગળની જગો.
મેશ=કાજળ.
ટપકાં=છુંદણાં.
નીચ વર્ણ=હલકી જાત; હલકા લોક.
વેદના=દુઃખ; આપદા
ખોટ=તંગાશ; તોટો.
મેખો=રેખો.

પાઠ ૮૮ મો.

ચોઘડીઉં=ચારઘડીનો વખત.
ગ્રહસ્થો=મોટા માણસ
આરસપાહાણ= આરસનો પથ્થર.
માનતા=બાધા; આકીન; નીમ.
સિંહાસન=ગાદી; (સિંહનું આસન.)
દેવલ=દેરૂં; મંદીર.
સૈંકો=સેંકડો.
સ્તંભ=થાંભલો.
સલાટ=પથ્થર ટાંકનારા કડીઆ.
દાંતા=ગુજરાતની ઉત્તરે એક ગામછે.
રાણા=રાજા.
જાત્રાળુ=જાત્રાવાસી.
ભેટ=નજરાણું.
કર=વેરો.
પાળિઆ=કોરણ; કોર.
આબુ=ગુજરાતની ઉત્તરે એક પર્વતછે.

પાઠ ૮૯ મો.

જ્વાળા=બળતા; અગ.
કમાણી રળતર કમાઈ
દશાંશ=દસમો ભાગ.
કગરશેઠ=શેહેરનો શેઠીઓ.
ગુમાસ્તા=વાણોતર.
બારસાખ= બારણા સાથેનું ચોખટું.
લેખ=દસ્તાવેજ.
દરશાલ=હર વરસ.
અર્પણ=આપવું; ચડાવવું.
ગબ્બર=જાબરો પર્વત.
જબ્બર=જાબરા.
ચઢાવ=ચઢતો ઢોળાવ.
જ્વાળામુખી=બળતામાંનો પર્વત.

પાઠ ૯૦ મો.

માયાળુ=દયાળુ.
ભાઇબંધી=દોસ્તી.
ભાઈબંધ=દોસ્તદાર.
વાંક=તકસીર; ગુનો.
વેંત=બીલ્લસ.
નમીએ=વાંકાવળીએ.
ઇલાજ=ઊપાય.
આપસ્વાર્થિ= પોતની મતલબના; ગરેજાઉ-
પરવા=દરકાર; જરૂર.

સોબતી=સાથી.
પરગજુ=પરકલ્યાણી
દયાળુ=માયાળુ.
ગોઠીઆ=મસલતીયા.
મોટા=ઉદાર; સખી.
દોષ=અપરાધ; પાપ.

પાઠ ૯૧ મો.

રમુજી=ગમતપડેએવી
ખડખડાટ=અવાજ.
બીનાં બીધાં.
હિમ્મત=છાતી.
છાજલી=છબડી.
બચડાઈ=દબાઈ, કચડાઈ.
ઘાટ=આકાર, ડોળ
ચતુરાઈ=ડાહાપણ.
કસાઈ=કગજ આવી
ધાસ્તી=બીક; ડર.

પાઠ ૯૨ મો.

ભોજનક્રિયા=જંગાની તરેહ-રીત.
સાહેબ લોક=અંગ્રેજ-લોક; ગોરાલોક.
તરેહ=રીત;યુક્તિ.
અણીદાર=અણીવાળી
અવઘડ=અડચણ.
નરમ=પાણી જેવી.
વેલા=આપદા.
ઘરધણી=ઘરનોમાલિક.
ફાવતું=ઠીક પડતું.
ટગરટગર=એકીનજરે
કકડીને=ઘણીસખત.
ધ્રુસ=ભડકું.
ધુણાવ્યું=હલાવ્યું.
ગટગટાવી=ઢાંસી; પી.
તરેહવાર=અજબ.

પાઠ ૯૩ મો.

ચોરસ=ચોખંડા.
પરોણો=પરદેશી ઉતરેલો તે.
મેજ=ટેબલ.
ફાડીને=ચીરીને.
ઠાલવી=ખાલવી.
ખુમચા=મોટી થાળી જેવું છાછરૂં વાસણ.
કાંવો=ઉકાળો.
મોળી=મળપણવગરની
સુગંધ=સુગંધ; વાસ.

પાઠ ૯૪ મો.

સંઘ=જાત્રાજનારૂટોળુ
ટુંક=શિખર; ટોચ.
રળિઆમણો=શોભાવંતો; સારો.
મોકળો=પોહોળો.
આનંદ=હરખ;સંતોષ.
ઘાટ=ઓવારો;આરો.
વિસામા=વિશ્રામ લેવાનાં ઠેકાણાં.
વગડો=રાન; જંગલ.
નામીચા=પ્રખ્યાત.
ધનવાન=પૈસાદાર.
શિલાલેખ=પથ્થર પર કોતરેલો દસ્તાવેજ.
હરસાલ=વરસોવરસ.
ઉચકો=ઉધડમાપ ઠેરવેલી રકમ.
પુજારા=પુજા કરનારા.
રાતવાસો=રાતનો મૂકામ;રાતનો પડાવ.
ઠાકોર=રાજા;રાણો.
સદાવ્રત=ધર્માદા સીધું સામાન આપવાનું મોદીખાનું.
મરકી=મરવાનો રોગ.

પાઠ ૯૫ મો.

ભુમધ્ય=જમીનની વચમાં આવેલો.
રેતાળ=રેતીવાળી.

રણ=રેતીનું મેદાન.
વાયરો=પવન; વા.
જવલ્લે=કોઈ વખત.
ઝાડપાન=ઝાડપાલો.
વાડી=ઝાડપાન વાળી જગો.

પાઠ ૯૬ મો.

સારે=પૂરી પાડે.
સાલ=વરસ.
પૂલ=રેલ.
કાંપ=કચરો.
શામળા=કાળા.
સીધી=હબસી.
કદરૂપા=બદશીકલના

નિમકહલાલ=ખાધેના અન્નનો ઉપકાર કરનારો.
કેપ=બુશીર.
હિંસારા=હત્યાકરનારા
ઝોળેઝોળાં=ટોળેટોળાં.
ખૂનીઘાતકી; નિર્દય.

પાઠ ૯૭ મો.

પિતા=બાપ; તાત
શેવા=ચાકરી; બરદાશ
છડો=એકલો.
છોટો=નાનો.
પાળીપોષી=ખવડાવી પીવડાવી.
આભારે=ઉપકારપાડ
અંતરે=દિલ; મન.
ભેદ=સમજણ; કારણ
કોટીકોટી=ઘણી ઘણી.
કાયા=શરીર દેહ.
છત્ર=ઢાંકણ.
પ્યાર=હેત; ચાહેના.
અત્યંત=ઘણો; ખૂબ.
પાજી=નઠારો; કપૂત.
વડા=મોટા.
રાંક=ગરીબ; અનાથ.
સ્નેહ=હેત; પ્યાર.
દેહ=શરીર; કાયા.

(કવિતાની સમજુતી). (૯).

જ્યારે હું છેક નાદાન નાનો છોકરો હતો, ત્યારે પિતાજી તમે મને પાળી પોષીને મોટો કીધો; તે વખતે સારી રીતથી મને ખુશી ને ખુશી રાખતા; હવે એ તમારો પાડ હું કેમ વીસરૂં (૧).

જે વખતે હું નાનો હતો તે વખતે છાતીએ ચડી તમારી મૂછ ખેંચી. ત્યારે તમે દિલમાં જરાપણ રીસ નોહોતી આણી; જે મેં મોહોડે કહ્યું તે બધી વાતની હા હા કહી; હવે એ તમારો૦ (૨).

મને સારી શીખામણ દઈને સુધાર્યો, અને વિદ્યા શીખવીને વવેકથી વધાર્યો; તેમ મને બધી વાતની સમજણ બરાબર આપી, હવે એ તમારો૦ (૩)

તમારી કાયા પર મારે વાસ્તે ઘણું ઘણું દુઃખ વેઠ્યું, મને

છાતીએ દાબીને મારી આસનાવાસના કીધી; ને ખરા ભાવથી મારા ઉપર હેત રાખતા, હવે એ તમારો૦ (૪).

મને જોતા ત્યારે મનમાં ઘણો સંતોષ પામતા, ને જે વસ્તુ મોહોડે મેં માંગી તે તુરત લાવી આપતા; જે નઠારો છોકરો હોય તેજ એ તમારો ગુણ ભુલે, તો હવે એ તમારો૦ (૫).

મારાથી કંઈ ખોટું કામ થાય ને મોટાગુનામાંઆવુંતોનાદાન જાણીશિક્ષા કરવાને બદલે તમે મારાપર દયા લાવતાં;ને પ્રિતીન ઉતારતાં મારા અંગને કંઈપણ દુઃખ ન દીધું;હવેએ તમારો૦(૬)

પાઠ ૯૮ મો.	સેવના=સેવા; ભકિત.	સજ્યા=બનાવ્યા.
લાવ=લાવો; લાભ.	ભાગ્યશાળી=નસીબવાન; નસીબવાળો.	નેત્ર=આંખ;લોચન.
સજવું=રચવું.	તુચ્છ=હલકો; નીચ.	નીર=પાણી.
નિરખવું=જોવું.	ટાળી=મટાડી.	ઉરે=દિલે;હઈએ.
જગંનાથ=જગતનો ધણી; ઈશ્વર.	જનો=માણસો.	ભાવ=ચાહેના; હોંશ.
હયાતી=જીન્દગાની.	મધ્યે=વચ્ચે; માહે.	પિતુ=બાપ; તાત.
		શુભ=સારૂં, મંગળીક.

(કવિતાની સમજુતી.) (૧૦).

મને ભણાવી ગણાવી નસીબવાન (લાહેર) બનાવ્યો, ને મારી ખરાબ તોછડી આદત મૂકાવી; જેથી કરી લોકોમાં મારી આબરૂ ફેલાઈ ગઈ, હવે એ તમારો૦ (૭).

મેં આ સારો (ઉપભોગ) ઓરીઓ લીધો ને હવે જે લઈશ, તેનો આભાર બંન્ને પિતાજી તમારો માનુંછું. એ બધા ઉપાયો મારા સુખને સારૂ તમે રચ્યા છે, હવે એ તમારો૦ (૮).

તમારી આંખોમાં પ્યારના આંસુ લાવીને મને જોતા. ને પોતાના કલેજા સાથે લગાવીને દાબતા; તે વખતે મોહોડે મીઠા

શબ્દ બોલતા, હવે એ તમારો૦ (૯).

હું આજસુધી નાદાન બચ્ચું ને અજાણ્યો હતો. તેથી તમારો ગુણ મેં મનમાં એકે જાણ્યો નથી; આજ હું હવે જાણીતો (મોટો સમજણો) થયોછું, હવે એ તમારો૦ (૧૦).

જગતનો ધણી જે ઈશ્વર તે જો મને હયાત રાખે, અને મારી ને તમારી જીંદગાની સલામત રેહે; તો સાચે ભાવે નિરંતર તમારી સેવા કરૂં, હવે એ તમારો૦ (૧૧).

હોંસથી ભણીને આ સારા છંદ ગણી રાખે, તો પિતાની સેવા કરવાને નઠારા થશે નહીં; સારૂં જ્ઞાન મેળવીને પછી સારે કામે લાગશે, ને આ સારા છંદ દલપતરામ કવિએ બનાવ્યાછે. (૧૨).

પાઠ ૯૯ મો.

વેરીઓ=દુશમનો.
ઘાતકી=નિર્દય; ખૂની.
શિકાર=ભક્ષ.
લાગ=દાવ; તક.
બેશુદ્ધ=ભાન વગરનો.
ઉડાડી=ફેલાવી.
નીમકહરામી=ઉપકારને બદલે અપકાર કરવો તે.

પાઠ ૧૦૦ મો.

ખોરાક=હંમેશા ખાવાનો પદાર્થ.
અદેખાઈ=ખાર; ઈર્ષા.
નિર્દય=દયા વગરનો.
વાઘેલા=સોલંકી.

પાઠ ૧૦૧ મો.

વજીર=પ્રધાન; દીવાન.
પાધરે=સીધો; પાધરો.
કુલ=બધા; તમામ.
કાપુરૂ=લુચ્ચો આદમી.
મજલ=વાટ, ટપ્પો.
પાટવી=ગાદીનો અધિકારી; મોટો.

પાઠ ૧૦૨ જો.

ફુરસદ=નવરાસ.
ઉગમણુ=પૂર્વ દિશા.
ખંડણી=ચોથ; કર.
આવકાર=આદરમાન
ચડાઈ=હુમલો.
સમાપ્ત=આખરછેડો
સિંહલદ્વિપ=લંકાબેટ.
પડતીદશા=નબળો દહાડો; બેઠી.

પાઠ ૧૦૩ જો.

નિમકહરામ=ધણીનું અન્ન ખાઈને તેનું ભુંડું કરે તે.
વિશ્વાસ=ભરોસો.
અવિશ્વાસ=બીનપતીજ, ભરોસો નહીં તે.
ઘરડપણ=બુઢાપણ.
કલેશ=કજીઓ કંકાશ.
પંડિતો=વિદ્વાન.
અહંકાર=અભિમાન

બુદ્ધિવાન=અક્કલવંત.
આબાદી=ચડતી.
ખાનપાન=ખાવુંપીવું;
ખોરાકી-પોષાકી.
નીમ=હદ;સુમાર.
સપરમે=સારે ટાણે.
ગુલામગીરી=ચાકરડા
પણું; દાસપણું.

પાઠ ૧૦૪ થો.

મારા=કસાઈમારનારા
માલિક=ધણી.
કાચો=નબળો.
નીવડત=નીકળત.
રંડીબાજી= વેશ્યાનો
સંગકરવાતે; છીનાળું.
મોજશોખ= ચેનબાજી
બપટાઈ = વીટલાઈ;
કસાઈ.
સમાવતાં=નરમપડતાં
રીબાવીને=દુઃખદઈને
નીર્દયપણે=ઘાતકીપણે.
કારભાર=મુખ્ય કામ
કાજ.
સંતોષ=આનંદ,હરખ.
વગના=તરફેણના.
નસંતાન= સત્યાનાશ;
નખોદ.

પાઠ ૧૦૫ મો.

રંગમેહેલ=રંગતાન ક-
રવાનો મોટો મેહેલ.
દેવડી=મથક;મકાન.
ઓલાદ=વંશ; કુળ.
દુવાઈ= આણ.
નીતિ=રીતસર ચાલ-
વાનું ધોરણ.
ગડબડ=તોફાન.
બંદોબસ્ત=ગોઠવણ.

પાઠ ૧૦૬ ઠો.

સુબેદાર=સગદાર; પ
લટણનો ઉપરી.
કાયમ=બાહાલ.
મળાપ=મુલાકાત.
ભોગજોગે= એકાએક.
કાવતરૂ=દગો.
ઓચીંતો=એકાએક.
બનાવ=હકીકત.

પાઠ ૧૦૭ મો.

ગોળાધ=અડધો ગોળ.
વાહાણવટી=નૈકા શા-
સ્ત્રના જાણનારા.
સમધાત=સરખો.
શુમારે = આશરે.
વળગીને=બાઝીને.
કડકા=ભાગ.
ખબરદાર=હોશિયાર.
ખરેખાત=સાચેસાચ.
ઢગલે ઢગલા=ઘણુંજ.
નીપજ=પાક;પેદાશ.

પાઠ ૧૦૮ મો.

અજ્ઞાની=અણસમજુ
મ.ળા;વગરશીખેલા.
ભૂત=પીશાચ.
ઝોડઝપાટ=સપડાવું.
નજર=કુદ્રષ્ટિ.
પ્રકાર=રીત; તરેહ.
સમજુ=દાના સમજ-
ણા; વિચારવંત.
કરડી=આકડી.
ગંધ=ખરાબ વાસ.
ધગધગતા=ઉનાઉના.
અંગારા=દેવતાના સ-
ળગેલા કોયલા.

પાઠ ૧૦૯ મો.

પ્રયોગ=કરી જાવું;અ-
ભ્યાસ કરવી તે.
મંછા=ઇચ્છા.
શંકા=વહેમ.
ચીસ=કીકીઆરી.

લગડી=ઢાળકી.
પડછાયો=ઓળો.
કસર=ખામી.
પરસેવા=પસીનો.
યુક્તિબંધ=તદબીરની સાથે; હીકમતથી.
ખબરદારી=હોંશીયારી
ચોકશી=બારીકતપાસ.
ડાકણ=ચૂડેલ.

પાઠ ૧૧૦ મો.

વંત્રી=ડાકણ; ચૂડેલ.
આણ=દુવાઈ.
શેણ=તોફાન.
ભાવસાર=જૈન ધર્મ પાળનાર હિંદુલોક.
મધરાત=વચલી રાત.
ચાંદરણું =ચંદ્રમાનું અજવાળું.
ધ્રુજવા=કાંપવું; થરથરવા, બીહીવા.
હામ=હિમ્મત;છાતી.
ચોકીવાળા=પેહેરેદાર; ચોકશી કરનારા.
ડામચિઓ=માચડો.
સ્વામી=ગુરૂ; ઉપદેશી.
સોરબકોર=અવાજ.
વિગત=તપસીલ..
વિખ્યાત=નામીચું.
મશાણ=સ્મશાન.
ફાસફરસ=હવામાંખુલો મૂક્યાથી જલદી સળગી ઉઠે એવા એક પદાર્થનું નામ.

(કવિતાની સમજુતિ). (૧૧).

પવન આવ્યાથી નેવાં આગળનું નળીઉં ખસીને હેઠે પડ્યું તે જોઇને કુતરૂં ભસવા મંડ્યું. ત્યારે ત્યાં ઘણો હોહાકાર થઈ રહ્યો; ત્યારે માંહે કોઈ કેહેવા લાગ્યો કે હા મેં ચોર દીઠોતો; પછી એ વિષે જાણીતી તપાસ ધણીએ કરે. (પણ તેમાંનું શું!)તો એ પ્રમાણે અખો સ્વામી કહેછે કે ભાઈ વેહેમના એવી વાત સમજવી.

પાઠ ૧૧૧ મો.

વશીકરણ=વશ કરવાનો મંત્ર.
અપશુકન=ખરાબનિશાની; ખરાબશુકન.
શુકન=ચિન્હ; નિશાની.
પોગળ=પોલું; જુઠું.
ભૂવો=ભૂત પીશાચ કાહાડનાર ઢોંગી.
શીખાઉ=ચેલો.
ચોટ=બેલ.
આજમાવી=વાપરી.

પાઠ ૧૧૨ મો.

હરતાળ=એક જાતની પીળા રંગના ધાતુ.
કાળ=મોત.
અડતાં=અડકતાં.
ખાલ=છાલ; ચામડી.
ગાણા=ગાયણ;સારંગી નરઘાંથી ગાવું તે.
કુડાં=નઠારાં; ખરાબ.
આળ=તોહોમત.
અગ્નિ=દેવતા.
ઝાળ=આંચ.

લખમી=પૈસો.	છછુંદર=ચેણ.	છૂટ=જગો; બારી.
વાસીદું=કચરો;પુંજો.	છીંડુ=વાડકે ખેતરમાં જવાનો રસ્તો.	ફાંસ=સરાક.
તાલ=મજા;રમુજ.		થાબ=પાર; છેડો.

(કવિતાની સમજુતી.) (૧૨).

અજામાં જેમ કાચો (માર્યા વિનાનો) પારો ખાવો તેવું ચોરીનું ધન છે; કાચી હરતાલ ખાવી તેવો ચોરીનો માલ છે. (૧). માથા ઉપર જેમ મોત ભમેછે તેવો ચોરીનો માલ છે; કૌવચ લાગેથી ખાજ ઉપડે (ચેળ આવે) તેવો ચોરીનો માલછે. (૨). ગાયન ગાતાં કે સાંભળતાં હોય ત્યાં આવીને કોઈ નઠારા શબ્દ બોલે તેવો ચોરીનો માલ છે. (૩). દેવતાની કેવી ઉની ઝાલ લાગેછે તેવો ચોરીનો માલછે; કોઈ સખસ જીવતી માખ ગળે (તે પેટમાં રેહે નહી) તેમજ ચોરીના પૈસા કોઇને પચે નહીં. (૪). આખા કોળાનું શાક નહીં થાય (મોળેલા કોળાના શાકમાં આખું કોળું ભૂલથી જાય નહીં) તેમ કચરો વાળતાં ભૂલમાં સાંબેલું કાહાડી નંખાય નહીં; અને જો કાહાડી નાંખીએ તો જોવા જેવો તમાસો થાય તેવો ચોરીનો માલછે. (૫) સાપ છછુંદરને મ્હોડામાં ઘાલેછે. હવે જો તે ગળી જાયછે તો સાપ મરી જાયછે, ને જો સાપ તેને છોડી દેછે તો આંધળો થાયછે તેવો ચોરીનો માલ છે. (એટલે એ માલ રાખે તોપણ દુઃખ ને બીજાને આપે તો પણ દુઃખ થાયછે.) (૬). છીંડું એટલે જવા આવવાનો રસ્તો માળી મોટો રાખે અથવા જવા આવવાની છૂટ રાખે તો બકરૂં કાહાડતાં ઊંટ પેસે (કરવા જાય કંઈ પાકું તો થઈ જાય કંઈ વાંકું), સરાક કાહડતાં કુંઈ મોટો ખીલો પેસી જાય (સાત સાંધે તો તેર તૂટે, તેવો ચોરીનો માલછે. (૭). ચોરીનો માલ કંઈ રાતદાહાડો છાનો રેહે નહી. તેની વાત તો વા લઈ જાય; જેમ બિલાડી મોબામોબ

ઉતરી જાય, તેમ અટકાવ કરતાં તેનો પાર આવે નહીં. (૮).

પાઠ ૧૧૩ મો.

પ્રસિદ્ધ=નામીચા.
ધામ=જગો; ઠેકાણું.
રચન=શોભા.
ઢાળીઆં=ઢળતાં છાપરાંની અડાળી.
ગૌશાળા=ગાય બાંધવાના ઠેકાણાં.
રસોડું=રાંધણી.
નગારખાનું=નગારા વગાડવાની જગો. નોબતખાનું.
ચોકશી=ચોકા પથ્થરે

પાઠ ૧૧૪ મો.

સિંહાસન=ગાદી;તખ્ત.
ઝાકઝમાળ=ચળક ચળક; તેજદાર દેખાવું.
છપ્પર ખાટ=છપ્પર પલંગ.
શણગાર=લૂગડાં ઘરેણાં વગેરે ભૂષણ.
માણેકઠારી=આસોસુદ પુનેમનો દિવસ.
તંબપૂર=જરાક.
ખરીદી=વેહેરત.

પાઠ ૧૧૫ મો.

અંગે=તાબે;હવાલે.
સારેછે=પુરી પાડે છે.
આર=ઓવારા; ઘાટ.
કમળ=એક જાતના ફુલ તળાવમાં થાયછે
દેવસ્થાન=દેવનું ઠેકાણું
સાધુ=બાવા, વેરાગી.
વસુલ=જમે.
દેવળસ્થળ-દેવનું ઠેકાણું
ખિચોખીચ=પાસે.

પાઠ ૧૧૬ મો.

હસ્પિટાલ-દવાખાનું.
દાકતર=અંગ્રેજી વૈદ.
કળતર=દુખાવો;દરદ.
કરાર=સુખ;ચેન.
ઝારવું=ઉના પાણીથી શેકવું.
બળતરાં=આગ.
જળો=ખરાબ લોહી ચૂસી લેનારા બાંબા છેવડા.
ખપાટીઆ કામડી.

પાઠ ૧૧૭ મો.

ગંડાઈ=સંધાઇ;સંધાઇ
ફોફીલું=જરા ઉનું.
ટેભા=ટાંકા.
ઘાયલ=જખમી.
દરદ=દુખાવો;કળતર.

પાઠ ૧૧૮ મો.

પાસે=બાજુએ.
ફેફસું=જેણે કરીને દમ લેવાયછે તે.
હચમચાટ=હાલચાલ
શ્વાસોશ્વાસ=દમ પર દમ સાસ.
શેક=દેવતાની ગરમી.
ઉલટી=ઓકારી.
સરવળ સરવળ=ખવળ ખવળ.
ખૂન=કાફી.
કાવો=ઉકાળો.

પાઠ ૧૧૯ મો.

વિકટ=ભયંકર.
અનાડી=મૂરખ.
ઝોળેઝોળાં=ટોળેટોળાં.
ટક્કર=ચોટ.
જોડાજોડ=સાથેસાથે.

વતની=દેશી.

પાઠ ૧૨૦ મો.

પાટવી=મોટો; ગાદીનો અધિપતિ.
કોરટ=દરબાર.
ન્યાયાધીશ=ઇનસાફ કરનારા.
અદાલત= ઇનસાફ-નીકચેરી.
ખાતર=શરમ.
તરફદારી=તરફેણ.
બેહેકેલો=છાકેલો.
કુકર્મ=નઠારાં કામ.
ગોઠિઓ=મળતિઓ.
ઠર્યો=સાબીત થયો.
સ્નેહ=મિત્ર.
ક્રોધ=રીસ. તામસ.
બેઅદબી=અસભ્યતાપણું; નાલાયકી.
ન્યાય=ફેસલો; ચૂકાદો.
લપડાક=લાત.
અમલમાં=બજાવવા

પાઠ ૧૨૧ મો.(માં

નિર્ભયપણું=બે ધડકપણું. કશી બીક નહીતે
ઉમરાવ=મોટામાણસ
આતુર=હોંશીલા.
દુરાચરણી=ખરાબ ચાલચલણના.
દરમાયા-પગારમુસારા
વીલા=ઝંખવાણા.
કારભારી=કરતાહરતા
સમરશે=સુધરશે.
તંગી=ખરચની વેળા
નભે=ગુજારો થાય.
બાહાલ=મુકરર.
હિમ્મતવાન=બાહાદુર

પાઠ ૧૨૨ મો.

સપુત=સારો છોકરો.
કપુત=નઠારો છોકરો.
છિદ્ર=એબ કાણું.
સવાઈ=ચડિઆતાપણું: સારૂં કામ.
કલંક=એબ; દુષણ.
વહેવા=ઘર કામમાં આણીને.
પૂઠ=પાછળ.
જૂઠ=જૂઠાણું.
દાઝે=દલગીર થાય.
દાતા=સખી, દાતાર.
નુર=પાણી; તેજ.
લજવ્યો=શરમાવ્યો.
કવિજન=કવિતાજોડનાર; કવિલોક.
સકળ=સંપૂર્ણ આખી
લેશ=જરાએ.
દુષ્ટ=પાપી.
રૂએ=રડે.
બાપીકા=બાપનો.
બોળે=ડબાવે.
આધીન=તાબે; વશ.
મરજાદા= આબરૂ અંદાજો; ભાર વકર.

(કવિતાની સમજુતી). (૧૩).

જે પોતાની કમાણીનું બાપને બાપથી સરસાઈ (ચડિયાતાપણું) કરે; શરીરને રોજ કામમાં આણીને (કસરત કરીને) કુળની એબ ઢાંકે, જેના પાછળ દુનિઆનાં લોકો વખાણ કરે, ને જુઠું

બોલતાં જેનો જીવ ઘણો દુખાય; ને સારા સજ્જન બાહાદુર નરથી જે શરમાણો શરમાય-જેના કવિલોકો વખાણ કરેને સંપુર્ણ બધાએ ગુણ જેનામાં હોય. તે વિષે સામળદાસ કવિ કહેછે કે હું સાચું કહુંછું કે તેનેજ લોકો સારો છોકરો કહેછે. (૧).

જેને જરાપણ કુળની આબરૂ (શરમ) નહીં હોય ને પોતાના બાપથી માયા પુંજી જે કંઈ પહોંચી હોય તે ખુવે, દુશમનને નમતો જાય ને જે પાપી માણસના મોહોડા આગળ પોતાનું દુઃખ રડે પોતાના કુળની એબ ઉઘાડે ને બાપનો બોજ ઉથાપે (ડુબાવે); સારા આદમીને દુઃખદે ને પોતાની એબ ઉઘાડે-તાબે રહીને વાંકી મુડી ઘાલી અન્ન ખાય (પરસાદજયા કરે) ને લજ્જા આબરૂ કશી ગણે નહી. તેને વાસ્તે સામળદાસ કવિ કહેછે કે હું સાચું કહુંછું કે તેજ નઠારો છોકરો કેહેવાય છે. (૨).

પાઠ ૧૨૩ મો.

એકલશૂરો=જાતે બાહાદુર; એકલોશૂરો.
ઉદમાત=તોફાનમ-
લક્ષણ=ગુણટેવ.(સ્તી
મશકરો=ટોળિઓ.
ચપળ=હોંશીયાર.
ડાવકું=ડાહ્યું, શાણું.
ઉદ્યોગ=મેહેનત.
ગેરહાજર=હાજરનહી

પાઠ ૧૨૪ મો.

નિભાવ=ગુજારો.
તુરંગ=વિચાર, ખ્યાલ
રાંડીરાંડ=વીધવા સ્ત્રી
દળણાં=લોટ દળવાનું મજુરીનું કામ.
વેલા=આપદા.
શિક્ષક=શિખવનાર.
ઉમેદ=હોંસ; ઉમંગ.
ભરણપોષણ=ગુજરાન

પાઠ ૧૨૫ મો.

બાવડા=મરદ, માટીડો
વહાલ=હેત; પ્યાર.
વાજ આવે=મરીજાય. મચી રહે.
સરદારી=ઉપરીપણું.
ભંગ=ભાંગી નાખવું.
મળતાવડો=હળીજાય એવો.

પાઠ ૧૨૬ મો.

ભંડાર=ભર્પૂર ખજાનો
ખડક=ખરાબો.
ખરાબો=દરિઆના પાણીમાંઢંકાયલા મજબુત પથરા.
લગભગ=ઘણોખરો.
ચોરી=શરીઆમ.
ગાળીઓ=ગાળા; કરાડી.

કહ્યા = આટકળથી નામ આપ્યાં.
વિસ્તાર=પથારો.

પાઠ ૧૨૭ મો.

ધારણ કર્યું=રાખ્યું; કબુલ કર્યું.
ચરીત્ર=એહવાલ ચેન.
ઝીણી=બારીક.
ભાન=સુદ્ધિ; વકુફ.
વેરે=કર.
વહોરવાને= ખરીદ કરવાને.
રૂપ=કાન્તિ; ડોળ.
પરગણા = તાલુકા; માહાલ.

પાઠ ૧૨૮ મો.

નિર્દય=દયા વગરનો.
ગડબડ=તોફાન.
ઉતરડી=ઉતારી.
સમ્યો=મટી ગયો.
બળવાખોર=હુલ્લડ મચાવનાર ફીતુરી.
ગોઠવણ=બંદોબસ્ત.

પાઠ ૧૨૯ મો.

માઠીદશા=નબળાહાલ
એવકુફી=મૂર્ખાઇ.
આવકાર=આદરમાન
સ્વતંત્ર=આપ અખ્તિઆરી.
વસૂલ=જમાઉઘરાત.
ઈજારદાર=ઈજારો રાખનારા.
રાજકારભાર=રાજનું કામકાજ.
શાહજાદો=બાદશાહનો છોકરો.
બરતરફ=ચકરીથી રજા આપવી તે.

પાઠ ૧૩૦ મો.

દવાખાનું=ઓસડ કરવાનું ઠેકાણું.
હમામખાનું=નાહાવાની જગ્યા.
તરાપો=લાકડાં ઉપર પાટીઆં કે બારાંણાં બાંધી પાણીમાં ચલાવેછે તે.
પૌત્ર=છોકરાનો છોકરો.
ઉઘરાતદાર = વસુલ એકઠું કરનાર.
અણબનાવ=અબનાવ
બદી=તાબે રહી.
રાજચિન્હ = રાજની નિશાની.

પાઠ ૧૩૧ મો.

પુરૂષ=ભાયડો; મરદ.
અભયવચન = મારૂ નહીં એવી કબુલાત.
કાપાકાપ=ખુનામરકી
કોગળીઉ=અધ ઓક.
ગેરબંદોબસ્ત=બેતાલ.
અવસ્થા=હાલતદાસા

પાઠ ૧૩૨ મો.

ઉપમા=સરખાવવું.
મૂકામલો; શોભા.
રાજકાજ=રાજનું કામકાજ.
ઢોંગી=બહાનાખોર.
આસ્તિક = આકીન વાળો; પરમેશ્વરને માનનાર.
નાહક=વિનાકારણે.
સ્તુતિ=સ્મરણપ્રાર્થના
લોભી=લાલચુ.
બાદશાહી=રાજગાદીનો હોદ્દો.

પાઠ ૧૩૩ મો.

મુસાફરી=વિસવાસી.
ઇશારત=નિશાની.
મસળવા=ચોળવા.
વાયદાસર=ઠરેવેલી મુ-
દત પ્રમાણે.
અબઘડી=હમણાંને
હમણાં.
સાલ=સુઈ, દરજી.
ભજન = પરમેશ્વરનું
સ્મરણ.
ઘુમટો=માથાનો છેડો.
મોંપર ખેંચવો તે.

પાઠ ૧૩૪ મો.

મુસાફરી=રઝળપાટ
અઢીંગી=અઘેલી.
બિરાજી=દીપી શોભી.
ટકાઉ=મજબુત.
ચાપચીપીઆ=તપાસી
કામ કરનાર.
ઘાઘરો=ચણીઆ જેવું
ઝુલતું લુગડું.

પાઠ ૧૩૫ મો.

બેડોળ=કદરૂપી
બેઢંગુ=કઢંગુઢંગવગરનું
શામેલ=દાખલ.
બાહાવરૂ=ગાભરૂં.
ખુંધ=ટેકો.
ઊદાસી=દલગીર.
ઠીંગણી=બટકી.
હૈયું=મન; દિલ.
દીંગ=અજબ; છક.

પાઠ ૧૩૬ મો.

જટા=ચોટલાની પેઠે
ગુંચવાયલા માથાના
બાલ.
ડાંગ=લાકડી; ડંગોરી.
થરથરી=ધ્રુજી; કાંપી.
બેતરવા=ટીંબા.
બેનપણી=સહીયર.
ઊઝરડા=કાપા; નોહોર.
ચીલો=ચરેડ.

પાઠ ૧૩૭ મો.

દિલાસો=ધિરજ.
સરભરા=સેવાચાકરી.
લોથ=મુડદુ લાસ.
ફાળ=ધાસકો; ડર.
વીતલી=સહન કરેલી.
થાક=આરામવિસામો

પાઠ ૧૩૮ મો.

વિસામો=આરામથાક
સંકટ=દુઃખ વીપત.
પજવી=દુઃખ દીધું.
અપરાધ=ગુનો વાંક.
કોપ=ગુસ્સો.
દોહિલી=દુઃખી હેરાન

પાઠ ૧૩૯ મો.

ઉપસેલી = ઉપસી
આવેલી.
ચપટી=એક પાસેથી
બેઠેલી.
જોશી=જ્યોતિષ વિદ્યા,
જાણનાર.
દુરબીન=આઘી ચીજ
પાસે દેખાય એ
કાચનું યંત્ર.
વખુટા=જુદા.
ઢાળ=ઢોળાણ; ચઢાવ.

પાઠ ૧૪૦ મો.

ટોચ=ઉપલો ભાગ.
ગાળો=ભાગ.
નિશ્ચય=નક્કી ઠરાવ.
અટકળ=કલ્પના.
સંદેહ=વેહેમ; શક.
ભાસે=દેખાય; જણાય.

પાઠ ૧૪૧ મો.

સાર=મતલબ; તત્વ.
વિભક્તિ=શબ્દની સા
થે આવેલા સંબંધી

દેખાડનારો પ્રત્યય.
સંબોધન=સંબંધ રાખનારે, (આઠમી વિભક્તિ.)
ઇત્યાદી=એ શિવાય બીજા.
સંબંધ=વલગણ.
પધારો=આવોજાઓ;

પાઠ ૧૪૨ મો.

વિશેષણ=ગુણ તથા સંખ્યા બતાવનારો શબ્દ.
સવાલ=પ્રશ્ન.
ભારે=મોટું.
ઉનામ=સરપાવ.
મુકરર=નક્કી કરેલો.

પાઠ ૧૪૩ મો.

ક્રિયાપદ=ક્રિયા, સ્થિતિ વગેરે બતાવનાર શબ્દ.
શક્યભેદ=શક્તિ બતાવનાર ભેદ.
સકર્મક=કર્મ સહિત.
વર્તમાન=ચાલતોકાળ
અકર્મક=જેમાં કર્મ નહીં તે.
ભુત=ગયો કાળ તે.
મૂળભેદ=નક્કી બતાવનાર ભેદ.
ભવિષ્ય=આવતો કાળ

પાઠ ૧૪૪ મો.

ઉભયાન્વયી=બેશબ્દને જોડનારો અવ્યય.
શબ્દયોગી=શબ્દને જોડનારો અવ્યય.
કેવળ પ્રયોગી=હરખ, શોક, ગભરાટ વગેરે બતાવનાર અવ્યય.
ક્રિયાવિશેષણ=ક્રિયાપદનો ગુણ બતાવનાર શબ્દ.
અવ્યય=જે શબ્દમાં ફેરફાર થતો નથી તે.
અચરતી=નવાઈ.
શોક=દલગીરી.
ઉભરા=જોસ્સા.

પાઠ ૧૪૫ મો.

સંપ=એકદીલ, એક્કો.
મોઝાર=માંહે.
પેહેરણ=પેહેરવાનાંલુગડાં.
અતૂલ=માપુંજ; તોલ વિનાનું.
અબલ=નબળા.
સબળ=જબરા.
જુથ=જથો; ટોળું.
સૃષ્ટી=દુનિયાં; પૃથ્વી.
દેહ=શરીર; કાયા.
મતિ=બુદ્ધિ વિચાર.
સુસંપ=સારો સંપ.
સંપત્તિ=દોલત.
સાંપડે=મળે; જડે.
તાંતણો=તાર.
ઝુંડ=જથો.
એકલ=એ બલું; નિરાધાર.
નિજ=પોતાની.
તસ્કર=ચોર.
ત્રાસ=બીક; ડર.
ધકાવે=ધસડી જાય.
મેહ=વરસાદ; મેઘ.
પ્રૌઢી=મોટી.

(કવિતાની સમજુતી.) (૧૪).

જ્યારે પૃથ્વી ઉપર લોકોમાં જરાએ સંપ હતો નહીં ત્યારે તેઓ

જંગલમાં રેહેતા, અને એક બીજાથી ઘણા ડરતા (૧). તેવારે લુગડાંને બદલે ઝાડની છાલ તથા પાંતરાં ગુંથીને પેહેરતા ને જંગલનાં ફળ ફૂલ ખાઇને દાહાડા કાહાડતાં, ને જંગલમાં રહીને પોતાના કાયાપર ઘણું દુઃખ ભોગવતા. (૨). પછી જ્યારે ઈશ્વરે તેમનામાં સંપ કરવાની બુદ્ધિ આપી ત્યારે એક બીજાની મેહેનતના ફળે તેઓને રેહેવાને ઘરબાર મળ્યાં. (૩). પછી જેમ જેમ સારો સંપ વધતો ગયો, તેમ તેમ હરકત દૂર થતી ગઈ, પછી લોકો દુઃખી ન થાય તેને વાસ્તે જોઇએ તેવા ગોઠવણના ઉપાયો રચ્યા. (૪). એવી રીતે નબળા જોરાવર (ગરીબ ને પૈસાદાર) બધા સુખી થયા ને તેઓનાં દુઃખ નાસી ગયાં, માટે જરૂર ભાઈઓ તે બધું સંપના કારણથીજ છે એમ તમે સમજો. (૫). સઘળાં સુખ સંપ વડેજ મળેછે, જ્યાં સંપ નહીં ત્યાં ઉદાસપણું સમજવું; સંપના યોગે પૈસાની પ્રાપ્તિ થાયછે ને લોકોમાં આબરૂ મળે છે. (૬). એક તાર હોય તે તોડવાની સૌ હિમ્મત ધરે પણ જ્યારે બધા તારનો સાથે જથો કરી તેની જાડી દોર કરીએ ત્યારે તે કોઈ કાપી શકતું નથી. (૭). આપણા કુટુંબમાં સંપ રાખીએ તો દુશમન શું કરી શકે? ઝાડ છે તે બધી ઝાડી (ઝાડના જથામાં રેહેછે, જો એકલું હોય તો ડાળ પાંખડાં ઉડીને કંઈ વારનું ભાગી જાય. (૮). છોકરા પોતાની પાસે પડેલા પથરાને સારે ને કાપેછે, તેજ પથરાનો જો કોટ બનાવીએ, તો પછી ચોરની ધાસ્તી રેહે નહીં. (૯). જ્યારે વરસાદનો ઉઠાવ થાયછે ત્યારે ધુળને ધોઇને તે ઘસડી જાયછે. પણ જો પછી તે ધુળની મોટી પાળ બનાવીએ તો તેનું તળાવ બને (વરસાદનું પાણી ઘેરાઈ રહે). (૧૦). માટે હે માણસો તમે સઘળા મળીને સઘળે ઠેકાણે બેસતાં ઉઠતાં સંપ સંપ કરી રોહો, કે જેથી દલપતરામ કવિ કેહેછે કે

તમારા નસીબમાં હોય તેટલું સુખ દુઃખ તમે જાતે ભોગવો. (૧૧).

પાઠ ૧૪૬ મો.
વહેવાર=લેવડદેવડ કે જમવા ખાવાનો સંબંધ.
કાવતરૂં=દગો ફટકો.
દામ=પૈસા.
માપ=સરત; પરમાણું
સરત=મોલી; પરહાણુ

પાઠ ૧૪૭ મો.
બલા=આપદા; પીડા.
ગેરવાજબી=ખોટું.
સંતોષ=આનંદ; હરખ.
ન્યાલ=નસીબદાર: ગબ્બર.
અધર્મ=ખોટું.
વકાર=ભાર; વજન.
જે=જય; જશ; ફતેહ.
ખે=ક્ષય; નાશ.
ઓહો=મોલ મતા.

પાઠ ૧૪૮ મો.
વીર=બહાદુરનર; ભાઈ
લબાડી=જુઠો; લબાડ
સત્યવાદી=સાચો.
ટેક=નેક; મોટાઈ.
તોલ=ભાર; વકર.
ધીર=ધીરજ; સબુરી.
શુરવીર=બાહાદુરનર
વેણ=વચન; સુકન.
અનાદી=અસલની; હમણાંની નહી.
લાભકારી=ફાયદાકારક
કારે=કરડે.
રૂપમાં=સર ખાવવું.
લજ્જા=લાજ; આબરૂ
વારી=વખત.
ઊંચ=મોટો; ઊંચો.

(કવિતાની સમજુતી.) (૧૫).

ટેક વગરના માણસો જેઓ બોલેલું ફરી જાય તેઓ બહુવાતો બકી જાયછે. પણ તેમાંનો એક બોલ પણ પાળતા નથી. માટે તમે તેવી ખરાબ આદત નરાખો ને જેટલા બોલ પળાય તેટલાજ વિચારીને બોલો. (૧). પોતાનો બોલેલો બોલ પાળે તેનો ભાર વકર વધે, ને જેનો બોલેલો બોલ જુઠો પડે તેનો વકર ઘટે છે; પછી ભાયડા કે બાયડી કોઈ તેનો વિશ્વાસ કરે નહીં, માટે. જેટલા બોલ૦(૨). નાણું જાય તો ભલે પણ બોલેલો બોલ ફરેશો નહી, તેમ એ ગયલાં નાણાં વિશે હું પસ્તાવો પણ કરૂં નહીં; મનમાં ધીરજ ધરીને એવો ટેક રાખો, ને જેટલા બોલ૦ (૩) ઘણા બાહાદુર નરો સાચું બોલનારા સાંભળ્યાં છે, તેઓ વેણ-

માં (બોલેલો બોલ પાળવામાં) ખૂઆર થઈ ગયા એવી અસલની રીત છે; તેમ એથી તેઓની જગત મધ્યે લાભ કારક આબરૂ પણ વધી છે. માટે જેટલા બોલ૦ (૪). જે માણસ મોહોડેથી બોલે ને તે કામ પછી કરે તેને મોટો જાણવો ને જે બોલેલા બોલથી ફરી જાય તેને ખોટો સમજવો, ભાઇ એથી લજ્જા આબરૂ જતી રેહેશે; માટે જેટલા બોલ૦ (૫). ભસે તે કુતરો પગે કરડે નહી (કેહે તે કરે શું!) તો લબાડ (જુઠું લવનારે) પણ તેવીજ ઉપમા લે છે; ખોટો લવારો કરવો એજ આબરૂ જવા જોગ વખત છે; માટે જેટલા બોલ૦ (૬). શરીરે સુખ થાય કે દુઃખ થાય તોપણ જે રીતે બોલો એવેજ રંગે રાત દહાડો રોહો, (મતલબ કે બોલેલું પાળો); એથી કરીને લોકોમાં ઘણો જશ પામશો, માટે જેટલા બોલ૦ (૭). સુતાં ઉઠતાં બેસતાં સાચીજ વાત કહો; ને જો બોલેલો બોલ પળાય નહી; એવી શક્તિ કાચી હોય તો મોહોડેથી મોટું વેણ બોલો નહી; એ થકી તમે ઊંચે ઠેકાણે (મોટી પદવીએ) જઈ બેસશો; આ સારા છંદ કવિ દલપતરામે બનાવ્યા છે. (૮).

પાઠ ૧૪૯ મો.

અમલ=સત્તા; હાકમી.
અદલ=વાજબી ખરો.
જય=ફતેહ; જશ.
તિરસ્કાર=ધિકાર; તુચ્છકાર.
આકીન=નીમ; આશા
અહંકારી=મગરૂર.
શખસ=માણસ.

પાઠ ૧૫૦ મો.

બાળચરિત્ર=બચપણનાં ચેન.
લંબાણ=લાંબો વિસ્તાર
શોક=ચરસ; લત
આદિ=શિવાય; પેહેલું.
કુદરતી=સ્વભાવિક; ઇશ્વરી.
અવિચારી=વગર; વિ

ચારના.

પાઠ ૧૫૬ મો.

અંકોડાબંધ=આંકડા સાથે.
પાયદળ=પગેચાલનારૂં લશકર.
ધુળીઓ=ધુળનો.
ચોખેરી=જુદીપડી.
બરતખંડ=હિંદુસ્તાન.

(ભરત રાજા પરથી
નામ પડેલું.)
સાંકડે=કજાજકાંસામાં
કાળજા=હૈયા; મન.
ધડકવા=થરથરવા.
કુરાન=મુસલમાનનું
ધર્મ પુસ્તક.
સોગન=કસમ; સપત.
ખારેવાટ=વેરાનખેરાન
સરહદ=સીમા.
તોબા=કાયર.

પાઠ ૧૫૨ મો.

આયુષ્ય=આવરદા.
પ્રદક્ષિણા=આસપાસ
ગોળ ફરી વળવું.
ઉપાડી=ઊચકી.
ધોર=કબર.
આરસ=આરસનો પ-
થ્થર; સંગે મરમર
વૃત્તાંત=હેવાલ.
મળતિઆ=ગોઠિઆ.
નેહેરો=નીકો; નેળ.
ફળફુલાદિ=લીલોમેવો
ફુલ વગેરે.

પાઠ ૧૫૩ મો.

લાલચ=લોભ; ગળકો.
ઝૂમી=લટકી.
શેળકી=ગળકો લાગ્યો
વિશાત=માલ; છત.
એકલપેટો=પોતાનુંજ
પેટ ભરી જાણે તે.

પાઠ ૧૫૪ મો.

ક્ષમા=માફ; જવાદેવું તે
વીલો=ઝાંખો.
કમનસીબ=અભાગ્ય
નિર્ધન=ગરીબ; રંક.
અમથા=જૂઠા; ખોટા
સમ=કસમ; સોગન

પાઠ ૧૫૫ મો.

ફેંદી નાંખવું= રોળી-
નાંખવું.
ફફાપો=અફસોસ.
ખાતર=ઘાસ, છાણ;
વગેરે કોહી ગએલો
કચરો.
ઉછેર્યા=મોટા કર્યા
ખાડું=દલગીર.
ભંગ=ફોક; ભાંગીજવું
નિષ્ફળ.
ખડખડાટ=અવાજ
જોમ=જોસ્સો, જોર.
નિયમ=ધારો; કાયદો.

પાઠ ૧૫૬ મો.

ચોળાચોળ=ચકચાળ.
ઠીકઠાક=દુરસ્ત.
ગાંઠ=નિમ; નિશ્ચય.
મરણતોલ=મરવાજેવે
અધમૂઆ=અડધોમ-
રેલો.
ઝળઝળીઆં=આંસુ

પાઠ ૧૫૭ મો.

રેહેણી=ચાલ.
ભલામણ=શીફારસ.
દેશાઈ=જાગીરદાર.
આચરણ=ચાલચલ-

પાઠ ૧૫૮ મો. [ણ

પઠણ=કરાર; સરત
જાન=નુકશાન.
ખરખરો=પસ્તાવો.
સામર્થ્ય=જોર; બળ.
ગળગળતે=ધીમે.
ખટપટ=કડાકુટ.
વય=ઉમર, જીંદગી.

પાઠ ૧૫૯ મો.

કષ્ટનષ્ટાષ્ટક= દુઃખની
વારણ થાય તે વિષે
આઠ છંદ.
કળાપો=કકળાટ.

વિલાપ=શોકપશ્ચાતાપ
નષ્ટાષ્ટક=નીવારણથા
ય તેવિષે આઠ છંદ.
વારે=મદદે;કુમકે.
તથાપી=તોયપણ.
દીન=ગરીબ;રંક.
વૃથા=ફોકટ; મિથ્યા
પૂર્ણ=પુરો;બધો.
અત્યંત=ઘણોજ.
કૃપાનાથ=દયાનાધણી
કથા=વાત.
શિરે=માથા ઉપર.
આરામ=વિશ્રામ.
સંતાપ=દુઃખ.
શ્રેષ્ઠ=મોટો;ઉત્તમ.
સિંધુ=દરિઆ;સાગર.
સદ્ય=તુરત.
પ્રક્ષે=નાશ;કના.
સર્વથા=સર્વ પ્રકારે.
સર્વદા=હમેશાં; રોજ.
શુદ્ધ=ભાન; ખબર.
કૃપાળુપણે=દયાથી.
સાય=મદદ;કુમક.
વેગ=જુસ્સો.
દ્રષ્ટી=નજર; નીધા
ક્લેશ=કંકાશ કજીઆ
સરે=થાય; બને.
અર્થ=મતલબમાંયનો
થીર=હાલેચાલેનહીતે

(કવિતાની સમજુતી). (૧૯).

અહો પ્રભુ! હુંતો તારો સદા સેવક છું; મારા આત્મા કરતાં તું મને ઘણો વાહાલો છે. હવે તમે મને ઘણો સંતોષ આપો ને હે દીનદયાળ (કૃપાના ધણી) મારૂં મોટું દુઃખ કહાડી નાંખો (૧).

હું ઘણો દુષ્ટ પાપી છોકરો છું; તોયપણ તમો તો મોટી રેહેમવાળા જણાઓ છો; તેથી જો આપની છાપ છાપો તો મારા પાપની મૂક્તિ થાય; માટે હે દયાના ધણી૦ (૨).

મારો સગામો સગો વાહાલો પ્રભુ તુંજછે, તે શિવાયનો બધો અમથો ખાલી વાદ છે તેની વાત હું શી વિસ્તારૂં! તોપણ તમે મારે મૂસ્તકે હાથ મૂકો તો સૌ સારૂં થશે; માટે હે દયાના ધણી૦ (૩).

આ પ્રસંગે મને કોણ સુખ કરે; ને બોલો તમો શિવાય બીજો આ પાપનો પરિતાપ કોણ સમાવે; હું તો નાનો બાળકછું,નેતુંતો મારે માથે મોટો ગાજેછે, માટે હે દયાના ધણી૦ (૪).

મને આજને સમે આ દુઃખમાંથી બચાવો; ને શોક રૂપી

દરિઆમાંથી તુરત મારો ઓદ્ધાર કરો; ઈશ્વર તમે આ મારા સઘળા પાપ ફેલ્લેમુકામ કરી નાંખો; ને હે દયાના ધણી૦ (૫).

તમે સઘળી રીત રોજ મારી ખબર લીધી; ને દયા લાવીને દુઃખની વખતે મારી સહાય કીધી; તેથી તમો શિવાય હવે આ મારા દુઃખના પોકાર કોણ જાણે; માટે દયાના ધણી૦ (૬).

હું મારા મનમાં એક તમારો ઉમેદ રાખુંછું, ને તમારા મોહોડા આગળ દુઃખે ગરીબાઇથી બોલુંછું, મારા બધા પાપને તમે માફ કરો (તાજો). ને હે દયાના ધણી૦ (૭).

મોટો વેગ લાવીને જલદી મારી મદદે આવો; જ્યારે તમારી દ્રષ્ટી થશે ત્યારેજ મારી ફિકર મટી જશે. ને ત્યારે કાંઇપણ કંકાસથી પછી કકળાટ કેમ રેહેશે! માટે હે દયાના ધણી૦ (૮).

કષ્ટ નષ્ટાષ્ટક (દુઃખ નીવારણ થાય તેવા આઠ છંદથી). કોઈ પણ માણસ પ્રભુની પ્રાર્થના પૂરો પ્રેમ આણીને કરે, તો તેના મનની ઇચ્છા પાર પડે ને સઘળા સ્થીર થઇને ઠેકાણે બેસે; આ સારા છંદ કવિ દલપતરામે બનાવ્યા છે. (૯).

પાઠ ૧૬૦ મો.

દૈત્ય=રાક્ષસ.
વસ્તારી= છોકરાંછૈઆં વાળા.
ઘરડુંપાન=ઘરડોમાણસ
ઉતારો=મૂકામ; રાતવાસો.
કોઢારૂં=ઢોર બાંધવાની જગો.
ઉતાવળા=આકળા.

પાઠ ૧૬૨ મો.

ડામાડોળ=વાંકુંચુંકું; ડગમગ.
ગરક=ડુબી જવું.
અગણોતરા = સંવત ૧૮૬૯ ના સાલના.
રાચરચીલું=ઘર શણગારને શોભતો લક્કડ વગેરે સામન.
વાવાઝરડું=વાનું; તોફાન.
ટાંક્યા = ટાંકણાથી ઓગા માર્યા.
ચમત્કારી=નવાઇજેવી
નિહાળીને=ધારી ધારીને; નજર કરીને.

પાઠ ૧૬૨ મો.

રાક્ષસ=દૈત્ય.
પત્રાણ=બેસણું.
હોઇયા=ગટગળીજવું.

ભલમનસાઈ= સારા-
 સાઈ; નેકી.
સપાટાબંધ =પાધરો.
ફાળ=બીક; ધાસ્તી.
ભોગ=કમબખ્તી.
પૂછપરછ=તજવીજ.
પાંગોઠા=પગનાઘુંટણ.
 આગળનો ભાગ.
દરકાર=જરૂર; પરવા.

પાઠ ૧૬૩ મો.

સરદી=ભીનાસ.
મેડો=માળ.
કરવત=બે જણ સા-
 મસામાં વેહેરે એવી
 દાંતવાળી આરી.
પીઢીઆં=ભારોટીઆ.
ઝપાટાબંધ=જલદીથી
કાલાવાલા=વારે વારે
 કરગરીને કેહેવું તે.
પટલાણી = પટેલની
 બાયડી; પટલેણ.
સંઘર્યા=રાખ્યાં; મૂકેલાં.

પાઠ ૧૬૪ મો.

ભેટ=નજરાણું.
અલમસ્ત=જબરા.
મસતાન=ઉદમાતી.
બુમરાણ=પોકાર;સોર
ગુજ=હલકી.
ધર્મદાન=ખેરાત;પુન્ય.
ઉદકપ્રવાહ=પાણીનો,
 ધોધ=પાણીનું વેહેવું.

પાઠ ૧૬૫ મો.

ચરચા=ગપસપ; બુ-
 માટો.
મગતરૂં=ઝીણું જીવડું.
વાતપ્રવાહ = પવનનું
 નીકળવું.
બેસણે=બેઠકે; આસને
મશ્કરી=મજાક હાંસી
ધનધન=સાબાસ શા-
 બાસ.
ચપટી=સાહેત; જરા.
શેઠાણી=શેઠનીબાયડી.

પાઠ ૧૬૬ મો.

ભો=ભાઈ.
વેંટીઆ=બીલસપુર.
જીકર=જીદ; ખાસ.
ટાઢો=ઠંડો; ધીમો.
સમરી=સુધરી.
અનેક=ઘણું; બહુ.

પાઠ ૧૬૭ મો.

ભાળ=શોધ.
ઉકળતાબાઈ=ગરમી
 નામે સ્ત્રી.
ખતરી = વણકરની
 એક જાત.
ગણતી=હિસાબ.
બળીઓ = જોરાવર
 માણસ.
વિમાસવા=વિચારવા.

પાઠ ૧૬૮ મો.

ડાટો=ડટ્ટો; બુચ.
વરાળીઓ-વરાળનેરૂપે
 થએલો માણસ.
શીરોઇ=સાંકડા મોંનું
 મુસાફરીમાં પાણી
 રાખવાનું વાસણ.
સજ્જડ=મજબુત.
વેલા= આપદા; દુઃખ

પાઠ ૧૬૯ મો.

દોલતવાળા=પૈસાદાર.
બગાસાં ખાય=માખી
 મારે; જોવા કરે.
છુટકો=નીકાલ.
પસારીસ=પોળીકરીશ.

પાઠ ૧૭૦ મો.

અથડાવું=અફળાવું.
બથંબથા=સામસામાં.

વૈભવી=સુખીઆ.
વેહેળા=નદી; નાળા.
જળચક્કી=પાણીનાવેગથી ચાલે તે ઘંટી.

પાઠ ૧૭૧ મો.

પવનચક્કી= પવનના જોરથી ચાલતી ઘંટી.
લક્ષ=ધ્યાન.
સોબતીઓ=સંગાતી.
ખાતાં=કારખાનાં.
આગ્રહ=બળાત્કાર.

પાઠ ૧૭૨ મો.

વણિતા=સ્ત્રી; બાયડી.
દાવાનળ=વગડાનો અગ્નિ.
સૂત્ર=સૂતર.
મેડક=દેડકો.
જસુ=જેવું.
મહિમા=મોટાઈ;રચના
વિરલો=કોઇ એક;શૂરો.
રણછોડ=રેવામાંથીછોડનાર.
ખોટ=ખામી;ચૂક.
સુરજી=સૂરજ.
કવડી=કડવી.
મંગળ=કલ્યાણ; શુભકારી.
સુખમલ=સુખવાળો.
ઉપડે=ઊંચકાય.
પનોતો=પરિવારવાળો.
ધનપાળ=ધન સાચવનાર; પૈસાદાર.
ધરણીધર=પૃથ્વીધર.
ગિરધર=પર્વતધરનાર
સંતોષી=આનંદી.
શીખ=શીખામણ.
પ્રતાપ=કીર્તિ; મેહેર.
નીર=પાણી; તેજ.

(કવિતાની સમજુતી.) (૧૭.)

પોતાના નામની મોટાઈ રાખે. એવા ભાગ્યે એકજ પુરૂષ હોય; નામ હોંશથી પાડેછે તો વખતે બચપણમાંજ મરી જાય છે. (૧). રણછોડ નામ ધરાવે ને તે બાજ ભરે એ તેનામાં મોટી ખામીછે; નામ જોગીદાસ (સાધુસેવક) ધરાવેછે તે પાસે બે બાયડીઓ રાખેછે. (૨). જેનું નામ સુરજ જેવું હોય છે તે આંખે કશું દેખતો નથી; શાકરનું નામ ને મીઠી રીત રાખે પણ તેની બોલી નઠારીછે એવું જાણવું. (૩). હીરા, મોતી. ને ઝવેર રાખનારા પાસે ખોટો પૈસો હોતો નથી; તેમ મંગળ કલ્યાણ સરખું, પણ દાવાનળ દુઃખે તો પછાડી પસ્તાણ કરેલું. (૪). નામ વાઘનું ધરાવે ને હાથીની રીત રાખે, પણ તેથી શેરનો બોજો પણ ઊંચકાય નહી દેવ કૃષ્ણ ને રામ એ નામ હોય પણ તે શા કામ કરેછે તે કોણ

જાણે. (૫). કુળનું નામ રેહે એવા છોકરો મળે નહી તે હીરનું નામ લઈ સતરથી કામ ચલાવે; તેમ ધનવાળો હોય તે ધંધો કરે ને ધરણીધર તે મજૂરીએ કરે છે. (૬). ગીરધર નામ ઘણાનાં છે. તેમાં દેવાભાઈને ભાર ઉંચકવો પડે છે,—ડાહ્યો નામ ધરાવે ને બોલે ત્યારે ઘેલું ઘેલું તેમ સાચો તે ઓછું તોળીને આપે. (૭). ભલો કહીએ તે ભલવી નાંખે, ને સંતોષી તે ઘણું ખાય (પરમેશ્વર તેને આપે); રાજારામ ભીખ માગે તો ઘેલો સૌને શીખામણ દે છે. (૮). નાનો નામ હોય પણ વખતે તેનામાં ઘરડા જેટલી અક્કલ હોય, તેવારે પ્રતાપ નામ (કીર્તિ) મેળવેલો માણસ હોય તેને પણ કોઈ ન પૂછે; જેનું નામ ચતુર હોય તે ચાડી કરે ને નાગ તે દેડકાથી બીએ, (એટલે વખતે મોટામ નાના જેટલી હિમ્મત હોતી નથી.) (૯).

પાઠ ૧૭૩ મો.

ચાલ=રીવાજ; ધારા.
એકસંપ=એક દિલ.
બાપદાદા=ઘરડાવરડા
ખાદી=દોટી.
બટાટા=આલુખડા.

પાઠ ૧૭૪ મો.

ટેબલ=મેજ.
વારો=વખત
વેહેલ=સ્વારીની ગાડી.
ફરક=ફેર તફાવત.
લાંછન=એબ; બટ્ટો.
બટ્ટો=કલંક; દુષણ.

પાઠ ૧૭૫ મો.

આશિર્વાદ=આશિષ સારી દુઆ.
હજુરી=ખીદમતગારો
ઈર્ષા=અદેખાઈ.
દક્ષણા=ધર્મ દાખલ બ્રાહ્મણને જે પૈસો આપવો તે.
ફજેતી=ગેર આબરૂ.
દેવડી=મકાન.

પાઠ ૧૭૬ મો.

પાકું=નજ્જર; રીઢું.
ફગવું=બોલ્યું ન પાળવું; ઠગવું.
ફિટકાર=તુચ્છકાર.
ડગમગતું=હાલતું.
નરદ=ભાયડો નર.
આરંભ=શરૂઆત.

પાઠ ૧૭૭ મો.

ગિરીરાજ = પર્વતનો રાજા.
ખ્યાત=પ્રખ્યાત.
મિષ્ટ=મીઠો.
સ્વાદુ=સ્વાદદાર.
વીજ=વીજળી.
ટાણે=વખતે.
સોમ=ચંદ્ર.
ઝુકી=નમી.
નિર્મળા=ચોખ્ખાં.

ઝરણાં=ઝરા;નાળા.	રોજગારી=વેપારી.	જૈન=શ્રાવક લોકોનો.
શીળો=ઠંડો; ટાઢો.	પરાં=વેગળાં.	ધર્મ=આચાર.
સુગંધી=સુગંધવાળો.	જતાંવેંત=જતાંવારને	સ્થાન=ઠેકાણું; જગો.
ઓપે=દીપે.	ટેવો=ધારો.	દેવી=માતા.

(કવિતાની સમજુતી.) (૧૮).

જેમ આકાશમાં વરસાદ ચડી આવ્યો હોય તેવો આબુ પ-ર્વત વેગળેથી દેખાતાં મનને ગમ્યો; કુંડમાંનો દેવતા વીજળી જેવો દેખાય એવોજ આજે મોટો આબુ પર્વત (પર્વતનો રાજા) દીઠો. (૧). પૂનમને દહાડે સાંજના ટાણે સૂર્ય ને ચંદ્ર બેઉ ઘંટ બન્યા હોય ને કોઈ કહે કે દેવનો હાથી જેવો પર્વત દીપે છે, એવોજ આજે મોટો આબુ૦ (૨). તમે કદાચ ઉપર જઈને આંખ ઉ-ઘાડીને જુઓ. તો ઝાડનાં ઝુંડની ઘણી ઝાડીઓ ઝૂકાઈ રહી-છે—ત્યાં માંગ્યો ઘણો સ્વાદદાર મેવો મળે, એવો આજે મોટો પર્વત (૩). ત્યાં વાઘ, વાંદરાં, સિંહ, ને હરણ રેહેછે. ને હમેશાં નિર્મળ પાણીનાં ઝરણ વેહેછે, ઠંડો અને સુગંધદાર પવન વાય છે, એવો આજે મોટો૦ (૪). સારા ફુલના વાડીઓ પણ લેહેકાઈ રહીછે. અને કુવા, વાવ, કુંડ આગળ ઘણાં દીપેછે; મોટાં દેવનાં સ્થાનકોમાં દેવનો વાસોછે; એવો આ જે પર્વત. (૫). જ્યાંહાં બંગલા બંધાઈને બજારો થઈ છે, ને વેપારીઓ પોકારે વેપાર કર્યા જાયછે; જેવો લેનારને માલ જોઈએ તેવો મળેછે. એવો આજે મોટો પર્વત૦ (૬). ત્યાં તે તેર ગાઉ ઘેરાવાના તળાવમાં. અગ્યાર ગામનાં લોક પાણી પીવા આવેછે:—જ્યાંહાં કે જેઠ માસમાં પ્રસેવો જરાએ જણાતો નથી એવો આજે મોટો પર્વત૦ (૭). અષાડ મહીનામાં આઘેનાં વાદળાં પાસે આવે, ને જતાં વારને જોવાની રીત દેખાય;—જેમ તમે ધૂણાનો ધૂમાડો

કેમ ધારો, એવા આજે મોટો પર્વત૦ (૮). જેમાં જૈન ધર્મના હિંદુ લોકોનાં મોટાં દેવસ્થાનકો છે. અને એમાં મોટી પ્રખ્યાત અર્બુદા માતા છે; આ બધી વાતો જાણવાને વાસ્તેજ કહી છે, ને આ સારા છંદ કવિ દલપતરામે બનાવ્યા છે. (૯).

ગુજરાત દેશનો ઇતિહાસ.

(વાઘેલા વંશ સુધી).

સ—છોકરાઓ બોલો તો આપણે ગુજરાત પ્રાંત ક્યાં છે, ને તે લાંબો પોહોળો કેટલો છે?

જ—એ પ્રાંત હિંદુસ્તાનની પશ્ચિમ દિશા તરફ છે, તે આશરે ૩૦૦ ગાઉ લાંબો, ને ૧૮૦ ગાઉ પોહોળો છે.

સ—બોલો ગુજરાત નામ શાથી પડ્યું તે તમે જાણોછો?

જ—હાંજી, રૂશિઆના રાજના સીમાડાપર જારજીઆપ્રાંતછે ત્યાંથી ગુર્જર લોક પંજાબ મારવાડ વગેરે ઠેકાણે આવીને વશ્યા, અને ત્યાંથી ઇસવીસન ૭૦૦ ની શ.જમાં ગુજરાતમાં આવ્યા,ત્યારથીગુજરાતનામ પડ્યું એવુંકેટલાકકહેછે

સ—ગુજરાત પ્રાંતની મર્યાદા બોલો?

જ—ઉત્તરે મારવાડ તથા મેવાડનો કંઇક દેશ; પશ્ચિમે કચ્છનું રણ તથા આર્બો સમુદ્ર, દક્ષિણે આર્બો સમુદ્ર તથા થાણા જીલ્લો; અને પૂર્વે માળવા, ખાનદેશ, તથા મેવાડનો કંઇક મૂલક છે.

સ—ગુજરાત પ્રાંતના કેટલા ભાગ કીધા છે?

જ—એ પ્રાંતના જીલ્લા, ઇલાકા, તથા સંસ્થાન મળીને ૧૨ ભાગ કીધાછે, તેનાં નામ ૧ સુરત જીલ્લો, ૨ ભરૂચ જીલ્લો, ૩ ખેડા જીલ્લો, ૪ અમદાવાદ જીલ્લો, ૫ કાઠિયાવાડ

ઈલાકો, ૬ પાલણપૂર ઈલાકો, ૭ મહીકાંઠા ઈલાકો, ૮ રેવાકાંઠા ઈલાકો, ૯ સુરત ઈલાકો, ૧૦ ગાયકવાડનું સંસ્થાન, ૧૧ ખંભાતનું સંસ્થાન.

સ—ગુજરાત પ્રાંતનાં મોટાં મોટાં શેહેરો બોલો?

જ—સુરત, ભરૂચ, ખેડા, અમદાવાદ, ખંભાત, ભાવનગર, રાજકોટ, ધોરાજી, ધોળેરા, જુનાગઢ, માંગરોળ, મોરબી, નવાનગર, પાલણપૂર, રાધણપૂર, ડીસા, સાદરા, ઇડર, લુણાવાડા, વડનગર, વીશનગર, પાટણ, નાંદોદ ને વડોદરૂં.

સ—ગુજરાતમાં અસલ મોટાં શેહેરો કયાં હતાં?

જ—દ્વારીકાં, પ્રભાસપાટણ, વલભીપુર, ચાંપાનેર, ને પંચાસર.

સ—ગુજરાત પ્રાંતની મોટી મોટી નદીઓ બોલો?

જ—તાપી, નર્મદા, મહી, ઢાઢર, સાબરમતી, સરસ્વતી, ભાદર, બનારસ, ભોગાવો, અને શેત્રુંજી.

સ—ગુજરાતના મોટા મોટા પર્વતો બોલો?

જ—ગીરનાર, શેત્રુંજો, પાવાગઢ, ચોટીલા, અને તારંગા પાહાડો.

સ—ગુજરાતમાં મોટા હિંદુઓની તીર્થની જગ્યાઓ કઈ છે?

જ—ડાકોર, ગોહલવાડ, ગીરનાર, દ્વારીકા બેટ, પાલીતાણા, અને પ્રભાસપાટણ; એ શિવાય ગુજરાતની ઉત્તરે અંબાજી, બહુચરાજી, ને શામળાજી એ પણ મોટાં તીર્થનાં ઠેકાણાંછે.

સ—ગુજરાતનાકયાકયાકસ્બાતથાશેહેરોમાં અંગ્રેજીનિશાળોછે?

જ—વલસાડ, નવસારી, સુરત, ભરૂચ, વડોદરૂં, નડિઆદ, ખેડા અમદાવાદ, રાજકોટ, જુનાગઢ, નવાનગર, ભાવનગરને ડીસા.

સ—ગુજરાતની અસલની રાજધાની કઈ ને હાલની રાજધાની કઈ, અને તે બંનો કઈ નદી ઉપર છે?

જ—અસલની રાજધાની પાટણ સરસ્વતી નદી ઉપરછે, ને

હાલની રાજધાની અમદાવાદ (અહમદશાહે સન ૧૪૧૧ માં વસાવ્યું તે) સાબરમતી નદી ઉપર છે.

સ—સુરત, ભરૂચ, વડોદરૂં, ખેડા, નડિઆદ, અમદાવાદ, અને આખા ગુજરાતમાં કેટલા માણસની વસ્તી છે?

જ—સુરતમાં૧૦૭૦૦૦,ભરૂચમાં ૩૫૦૦૦,વડોદરામાં૧૩૦૦૦૦ ખેડામાં૧૨૦૦૦,નડિયાદમાં૨૧૦૦૦અમદાવાદમાં૧૩૦૦૦૦ અને કુલ ગુજરાતની વસ્તી આસરે ૭૦ લાખ છે.

સ—ગુજરાતની મુખ્ય પેદાશ શું થાય છે?

જ—ગોળ, કપાસ, મીઠું. તમાકુ. અફિણ, કોનબાબ, મસરૂ, કાચ, અને સાબુ વગેરે.

ચાવડા વંશ.

સ—વળા ગામ ક્યાંછે, અનેઅસલ વલભીપૂર નગર ક્યાંહતું?

જ—કાઠિઆવાડ વિભાગમાં ભાવનગર પાસે ગોહલવાડમાં ચમારડીના પાહાડોએ તેના થડમાં વળા ગામ છે. અને તેજ ઠેકાણે પૂર્વ તરફ અસલ વલભીપૂર નગર હતું.

સ—વલભીપૂરમાં કયો રાજા રાજ કરતો હતો, અને પછીએ નગરનો કોણે નાશ કર્યો?

જ—એમાં શીલાદીત નામે રાજા રાજ કરતો હતો. શીલાદીત્ત લડાઇમાં મરાયો ત્યારે મલેચ્ચ રાજાએ એ નગરનો નાશકર્યો.

સ—વલભીપૂરના નાશ વિષે અસંભવિત વાતો શું ચાલેછે?

જ—વલભીપૂરના નાશ વિષે એવી ગપ ચાલેછે કે એ શેહેરની પાસે પ્રસાવળાના ડુંગરે આગળ એક સાધુ પોતાના ચેલા સાથે ઉતર્યો હતો તે ત્યાં ભીખ માગવા ગયો પણ કોઇએ તેને ભીખ આપી નહીં, તેથી તેણે બદનો લઇને ઞ-

ધો વાળતાં કહ્યું કે આ શેહેર ઊંધું વળજો ને ધૂળ મળજો, તે કહેતાંજ વલભીપૂર દટાઈ ગયું.

સ—વલભીપૂરના નાશ વિશે માનવા જોગ વાતો શું છે?

જ—માનવા જોગ વાતો એવીછે કે એ શેહેરમાં મારવાડના પાલી શેહેરથી કોઈ કાકુર વેપારી આવીને વસ્યો હતો. તેની છોકરી પાસે જડાવસોનાની એક કાંસકી હતી, તે એક દિવસે એ શીલાદીત રાજાની છોકરીએ જોઈ. તેથી તે કાંસકી જોર જુલમથી શીલાદીતે તેની પાસેથી લઈ લીધી તેથી કાકુર મલેચ્છ રાજા પાસે ગયો ને તેને એક લાખ સોનૈયા આપવા કબુલ કરીને શીલાદીતપર ચડાઈ કરાવી. જેમાં શીલાદીત માર્યો ગયો, અને વલભીપૂરનો નાશ થયો.

સ—વલભીપૂરનો નાશ થયા પછી ગુજરાતમાં કયા રાજાએ આવ્યા ને તેઓએ કયા નગરમાં રાજધાની કરી?

જ—એના નાશ પછી ચાવડા જાતના રજપુત રાજા આવીને વસ્યા, તેઓએ પંચાસર નગરમાં પોતાની રાજધાની કરી.

સ—ચાવડા વંશનો પેહેલો રાજા કયો, અને તે પંચાસર નગરની ગાદીએ ક્યારે બેઠો?

જ—પેહેલો રાજા **જયશીખરી**. તે સન ૬૯૬ માં ગાદીએ બેઠો.

સ—જયશીખરી સાથે પેહેલાં કયા રાજાએ લડાઈ કરી, અને તેમાં તેનું શું થયું?

જ—જયશીખરીની સામા પેહેલો કલ્યાણીનો ભૂવડ રાજા થયો તેને લડાઈ કરી, તે લડાઈ બાવન દીવસ સુધી ચાલી, તેમાં આખરે જયશીખરી હાર્યો ને ભૂવડ જીત્યો.

સ—ભૂવડ રાજાનું જયશીખરી સાથે લડાઈ કરવાનું મન શાથી ઉસકેરાયું?

જ—કોઈ શંકરનામે કવિ હતો તે એક વખત કલ્યાણી ગયો, અને કલ્યાણીના ભૂવડ રાજાના દરબારમાં કેટલા એક કવિતો કહી સંભળાવ્યા. ને ગુજરાત દેશનાં ઘણાં ઘણાં વખાણ કર્યાં કે ગુજરાત દેશ ઘણો ફળદ્રુપછે ને એમાં ઉપજ નીપજ સારીછે, ત્યારથી ભૂવડરાજાનું મન ગુજરાતપર ચઢાઈ કરવાને ઉસકેરાયું, તેમાં પેહેલી જયશીખરી સાથે લડાઇ કરીને તેનું રાજ જીતી લીધુ.

સ—કલ્યાણી તથા પંચાસર નગર ક્યાં છે ?

જ—કલ્યાણી દક્ષિણ હિંદુસ્તાનમાં છે, પંચાસર ઝીંઝુવાડાની પાસે કચ્છના રણ આગળ છે.

સ—જયશીખરીના સાળા તથા બાયડીનું નામશું, અને તેના શા હાલ થયા ?

જ—જયશીખરીનો, શાળો સુરપાળ, અને તેની બાયડીનું નામ રૂપસુંદરી, ભૂવડરાજાની સાથે લડતી વખત રૂપસુંદરી દાહાડાવાળી હતી તેથી જયશીખરીએ પોતાના સાળાને કહ્યું કે તું તારી બેનને કોઈ નિર્ભય જગ્યાએ મૂકી આવ, કે એને છોકરો થાય તે મારૂં વેરવાળે. તે પ્રમાણે સુરપાળ રૂપસુંદરીને મૂકી આવ્યો, ને પાછો આવીને જોયું તો પોતાનો બનેવી જયશીખરી મરાયો દીઠો, તેથી તે પોતાની બેહેનને મોં દેખાડતાં લજવાયો માટે ગીરનારના પાહાડમાંભરાઇને તે સારા અવસરની રાહા જોતો હતો.

સ—રૂપસુંદરીની બરદાસ વનમાં કોણે કરી અને તેને શું અવતર્યું?

જ—વનમાં ફરતાં એક ભીલડી મળી તેણે રૂપસુંદરીની બરદાશ કરી, પછી રૂપસુંદરીને છોકરો અવતર્યો.

સ—એ છોકરાનું નામ શું અને કોણે પાડ્યું ?

જ—એનું નામ વનરાજ તે નામ કોઈ જૈન ધર્મી વાળા

શીલગુનસુરી સાધુએ પાડ્યું.

સ—વનરાજ એટલે શું. અને તે નામ શાથી પડ્યું?

જ—વનરાજ એટલે વનનો રાજા, કેમકે તે વનમાં જન્મ્યો હતો.

સ—વનરાજે કયું શેહેર વસાવ્યું, અને તે કયા વરસમાં?

જ—અણહિલવાડ જેને હમણાં પાટણ કેહે છે. તે સન ૮૦૨માં.

સ—પાટણનુંનામઅણહિલવાડપાડવાનું વનરાજનેશું કારણહતું?

જ—અણહિલ કરીને કોઈ ભરવાડ હતો, તેણે વનરાજને જ-વા આવવાના રસ્તા બતાવ્યા. તે ઉપરથી વનરાજે પોતાના રાજધાનીનું નામ અણહિલવાડ પાડ્યું.

સ—વનરાજ કોની ગાદીએ બેઠા, તે કયા વરસમાં?

જ—પોતાના બાપ જયશીખરીની, સન ૭૪૬ માં.

સ—વનરાજ ગાદીએ બેઠો ત્યારે તીલક કોની પાસે કરાવ્યું, અને તેની પાસે કરાવવાનું કારણ શું હતું?

જ—શ્રીદેવી નામે કોઈ વેપારીની સ્ત્રી હતી, તેણે એકવાર વ-નરાજને જમાડ્યો હતો તેથી તેની પાસે તીલક કરાવ્યું.

સ—વનરાજે પ્રધાન કોને બનાવ્યો, અને તે પ્રધાને કયું શેહેર વસાવ્યું?

જ—ચાંપા નામે એક વેપારી હતો તેને પ્રધાન બનાવ્યો, એ ચાંપાએ રેવાકાંઠામાં ચાંપાનેર કરીને શેહેરછે તે વસાવ્યું.

સ—વનરાજ કેવો રાજા હતો; તે કેટલા વરસ રાજ કરીને ક્યારે મરણ પામ્યો?

જ—વનરાજ એ માહા જોરાવર અને બાહાદુર રાજા થઈ ગયો, તે ૬૦ વરસ રાજ કરીને સન ૮૦૬ માં મરી ગયો.

સ—વનરાજ મૂવા પછી એક પછી એક કયા રાજાઓ થયા?

જ—વનરાજ પછી તેનો છોકરો યોગ્યરાજ; યોગ્યરાજ પછી

તેનો છોકરો **ખેમરાજ,** ખેમરાજ પછી તેનો છોકરો **ભૂવડ** અથવા **પીથુ,** પીથુ પછી તેનો છોકરો **વીજયસીંગ** વિજયસીંગ પછી તેનો છોકરો **રત્નાદીત,** અને છેલ્લો રાજા રત્નાદીતનો છોકરો **સામતસંગજી** થયો.

સ—એ બધા રાજાઓમાં યોગ્યરાજ કેવો રાજા થઈ ગયો, અને એના વખતમાં કોઈ વેપારીનાં વાહાણો કોણે લુંટ્યાં હતાં?

જ—**યોગ્યરાજ,** મોટો બાહાદુર ને ઘણું ભણેલો હતો, તેમજ તે તીર મારવાનું કામ સારૂ જાણતો હતો. એના વખતમાં એના દીકરા **ખેમરાજે,** પાટણ સોમનાથને બંદરે કોઈ વેપારીનાં વાહાણો લુંટ્યાં તેથી યોગ્યરાજે તેને ઘણો ઠપકો દીધો, ને કહ્યું કે તેં મારી આજદીન સુધીની મેળવેલી આબરૂ ધુળ કરી નાંખી.

સ—ખેમરાજ કેવી રીતનો માણસ હતો?

જ—ખેમરાજ મીજાશી સ્વભાવનો હતો, અને તેનાં સગાં સાથે તેને સંપ નહોતો.

સ—ચાવડા વંશના છેલ્લા રાજા સામતસંગજીને પેટે શું છોકરૂં હતું, અને તેની ગાદીએ કોણ બેઠું?

જ—એને કંઈજ છોકરૂં હતું નહીં, તેથી સોલંકી વંશમાંનો. એની બેહેનનો છોકરો મૂળરાજ એની ગાદી ઉપર બેઠો.

સ—મૂળરાજને સામતસંગજીએ ખુશીથી ગાદી ઉપર બેસાડ્યો કે પોતે જોર જુલમથી બેઠો?

જ—કેટલાંએક એમ કેહેછે કે સામતસંગજીએ દારૂની ઘેનમાં મૂળરાજને ગાદીપર બેસાડ્યો. પણ શુદ્ધિ આવી ત્યારે નાકહી; ત્યારે મુળરાજ ફોજ જમાવી હુમલો કરી ગાદીપર ચહડી બેઠો.

સ—સામતસંગજી એ કેવા માણસ હતો, ને તે ક્યારે મરી ગયો?

જ—એ સાચો માણસ નહીં હતો. હમણાં બોલે કંઈ તો ફરીને બોલે કંઈ, ગુણ અવગુણની તેને જાણ નહોતી. તે સન ૯૪૨ માં મરણ પામ્યો.

સ—ચાવડા વંશ કેટલા વરસ સુધી ચાલ્યો?

જ—સન ૬૯૬ થી તે સન ૯૪૨ સુધી; એટલે ૨૪૬ વરસ.

(શોલંકી વંશ.)

સ—સોલંકી વંશનો પેહેલો રાજા કયો. અને તે કોનો છોકરો?

જ—**મુળરાજ**, એ કલ્યાણીના ભુવડ રાજાની ચોથી પેહેડીએ ભુવનાદીત્ય રાજા થયો, તેને ત્રણ છોકરા હતા (રાજ, બીજ, દંડક) તેમાં રાજનો એ છોકરો થાય.

સ—રાજ એ કેવો માણસ હતો, અને તે કોની સાથે પરણ્યો હતો?

જ—એ શુરો ને કીર્તિવંત હતો. તે સામતસંગજીની બેહેન લીલાદેવી સાથે પરણ્યો હતો.

સ—મૂળરાજ ક્યારે ગાદીએ બેઠો, ને એનું નામ મૂળરાજ શાથી પડ્યું?

જ—સન ૯૪૨ માં પોતાનો મામો સામતસંગજી મરી ગયો ત્યારે તેની ગાદીએ તે બેઠો. એ મૂળ નક્ષત્રમાં જનમ્યો તેથી એનું નામ "**મૂળરાજ**" પડ્યું.

સ—મૂળરાજ ગાદીએ બેઠો ત્યારે કોણ કોણ ચહડી આવ્યા, અને પછી તેનું શું થયું?

જ—મૂળરાજપર પેહેલી ચહડાઈ અજમેરના રાજાએ કરી, અને તેની સાથે તૈલંગણના રાજાએ ફોજ આપી પોતાના સરદાર બાર્પને મોકલ્યો. તેમાં અજમેરના રાજાને તો કાંઇક આપીને મૂળરાજે પાછો કાહાડ્યો, અને તેલંગ-

ણના સરદાર બાપૈ ઉપર હુમલો કર્યો. તેમાં તે સરદાર મરાયો અને તેનું લશકર નાસી ગયું.

સ—ત્યારપછી મૂળરાજે ક્યાં ચહડાઈ કરી, અને પોતાની આણ મનાવી કોને માર્યો?

જ—પછી મૂળરાજે સોરઠ ઉપર ચહડાઈ કરી, અને ત્યાંના રાજાને પોતાની આણ મનાવી કચ્છના રાવ લાખાને માર્યો.

સ—મૂળરાજે કેટલા વરસ રાજ કીધું, ને તેની પાછળ ગાદીએ કોણ બેઠું?

જ—૫૫ વરસ-તેના પછી તેનો છોકરો ચામૂડ ગાદીએ બેઠો.

સ—ચામૂડ ક્યારે ગાદીએ બેઠો ને કેટલાં વરસ રાજ કીધું ને તેણે કયા મૂલક જીત્યા હતા?

જ—એ સન ૯૯૭ માં ગાદીએ બેઠો ને ૨૯ વરસ રાજ કીધું, એણે નર્મદાની પેલી તરફના મૂલક જીત્યા હતા.

સ—ચામૂડના વખતમાં કયો પરદેશી રાજા ગુજરાતમાં આવ્યો, અને ત્યાં તેણે શું કીધું?

જ—ગીજનીના રાજા સુલતાન મહમૂદે સન ૧૦૨૪ માં એકદમ ગુજરાતમાંપાટણ આવીને જીત્યું એટલેચામૂડત્યાંથીનાસીગયો પછીમહમૂદેત્યાંથીજઇએજવરસમાંસોમનાથનું દેહેરૂંલૂટ્યું

સ—ચામૂડને કેટલા છોકરાં હતાં, તેમાં રાજ કોને સોંપ્યું, અને તેને સોંપવાનું કારણ શું?

જ—વલ્લભસેન, દુર્લભસેન; ને નાગરાજ એવા ત્રણ છોકરા હતા; તેમાં એવું કેહેછે કે ચામૂડે કામને વશ થઈ પોતાની બેહેન ચાંચળદેવી સાથે સંભોગ કર્યો તેથી પસ્તાઇને વલ્લભસેનને રાજ સોંપી કાસી ગયો, અને કોઈ એવું કેહેછે કે મુસલમાનથી હાર્યો તેથી એવું કીધું.

સ—વલ્લભસેનનું રાજ કોને મળ્યું. અને તે શા કારણથી?
જ—જ્યારે મહમૂદ પોતાને સ્વદેશ જવાને નીકળ્યો ત્યારે વલ્લભસેન તેને નમ્યો નહીં તથા વિવેક પણ દેખાડ્યો નહીં, તેથી તેના ભાઈ દુલ્લભસેનને ખંડણીબેસાડી તેરાજસોંપ્યું.
સ—દુલ્લભસેને કેવી રીતે અને કેટલાં વરસ રાજ કીધું, અને તેમાં તેણે શું શું કામો કીધાં?
જ—એણે બહુ નીતિથી રાજ ચલાવી દેશની આબાદાની કરી, દેહેરાં બંધાવ્યાં, ને બીજાં ધર્મનાં કામો કીધાં. એણે ૭ વરસ રાજ કીધું.
સ—દુલ્લભસેન કોની સાથે પરણ્યો હતો, અને તેનું ઘરડપણ થયું ત્યારે તેણે પોતાનું રાજ કોને સોંપી દીધું?
જ—મારવાડના મહેંદ્ર રાજાની બેહેન દુલ્લભદેવી સાથે તે પરણ્યો હતો. એનું ઘરડપણ થયા પછી એણે પોતાના ભાઈ નાગરાજના છોકરા ભીમદેવને પોતાનું રાજ સોંપી દીધું.
સ—ભીમદેવ કેવો માણસ હતો. તે ક્યારે ગાદીએ બેઠો, ને પેહેલાં કયા રાજાને તે જીત્યો?
જ—એ રાજા બાણાવળીને માહાબળીયો હતો, તે સન ૧૦૩૨ માં ગાદીએ બેઠો. એ રાજાએ પેહેલાં સિંધના તથા ચીંદીના રાજાને જીતી પોતાની આણ મનાવી.
સ—ભીમદેવે સિંધપર ચહડાઈ કરી ત્યારે પાટણ કોણ લૂટીગયું?
જ—ભીમદેવે જ્યારે સિંધપર ચહડાઇ કરી ત્યારે ભોજરાજાએ પોતાના સેનાપતી કુલચંદ્રને ગુજરાત જીતવા મોકલ્યો હતો; પણ તે પાટણ લૂટીને પાછો આવ્યો.
સ—ભીમદેવને કેટલા છોકરા હતા, તેમાં ગાદીપરે કોને બેસાડ્યો ને કયા વરસમાં?

જ—કરણ, મૂળરાજ, ને એમરાજ એવા ત્રણ છોકરા હતા–તેમાં ઉદયામતી રાણીના છોકરા કરણને ૧૦૭૨માં ગાદીએ બેસાડ્યો.

સ—કરણરાજાએ કયા લોકોને વશ કર્યા, અને તે કોની સાથે પરણ્યો હતો?

જ—**ભેવાસી** લોકોને રાજા કરણે વશ કર્યા, તે દક્ષિણમાં ચંદ્રપુરનો રાજા રાજકેશી હતો તેની છોકરી **મીહળદેવી** સાથે પરણ્યો હતો.

સ—કરણ રાજા ક્યારે અને કેટલાં વરસ રાજ કરીને મરણ પામ્યો, અને તેના પછી ગાદીએ કોણ બેઠું?

જ—૧૨ વરસ રાજ કરીને સન ૧૦૮૪માં મરણ પામ્યો; એના પછી એનો છોકરો **સીદ્ધરાજજયસીંહ** ગાદીએ બેઠો.

સ—સિદ્ધરાજ નાનો હતો તેથી તેનું રાજ થોડાં વરસ કોણે ચલાવ્યું; અને ચલાવ્યું તેણે મોટાંનામદારીનાં કામો શું કીધાં?

જ—એ મોટો થયો ત્યાં સુધી એની મા **મીનળદેવીએ** ૧૦ વરસ એના નામથી રાજ ચલાવ્યુ. એ **મીનળદેવીએ** વીરમગામ કસબામાં એક **માનસર** નામનું, અને ધોળકા કસબામાં **મલાવ** નામનું એવાં બે તળાવો બંધાવ્યાં.

સ—સિદ્ધરાજ અને જ્યારે તેની મા નર્મદા તરફ ગયાં ત્યારે તેનું રાજ કોણ ચલાવતું હતું, અને તે વખતે પાટણ ઉપર કોણે ચહડાઈ કરી હતી. અને તેનું શું થયું?

જ—એ વખતે તેનો પ્રધાન રાજ ચલાવતો હતો, તેવામાં માળવાના રાજા **યસોવરમાને** પાટણ ઉપર ચહડાઈ કરી; તે વારે સિદ્ધરાજના પ્રધાને તેને કંઇક ધન આપી પાછો મોકલ્યો. પણ એ વાત સિદ્ધરાજને ગમી નહીં; તેથી તેણે માળવા ઉપર ચહડાઈ કરીને ૧૨ વરસ સુધી લડાઈ કરતાં અંતે તે શહેર જીતી લીધું, ને રાજા યસોવરમાનને કેદ કીધો.

સ—સિદ્ધરાજનો વિવાહ કોની સાથેથયો હતો. અને તે કુંવરી-
ને કોણ વરી લઈ ગયું હતું ?

જ—એનો વિવાહ **રાણીકદેવી** સાથે થયો હતો. એને સોરઠની
રાજા રાએંગાર હરી લઈ જઈને પરણ્યો, તેથી સિદ્ધરાજ
ફોજ લઈને જુનાગઢ ગયો ને તે રાજાને મારી નાંખી તે
દેશ પોતાને હાથ કરી લીધો.

સ—પછે તે રાણી **રાણીકદેવી** સિદ્ધરાજને હાથ આવીકેનહીં?

જ—હાથ આવી તો ખરી, પણ તે સતી થઈને વઢવાણમાં
સિદ્ધરાજની નજર આગળ બળી મુઈ.

સ—સિદ્ધરાજે કેટલાં વરસ રાજ કીધું, ને પછી એ રાજ
કોના હાથમાં ગયું?

જ—એની માએ રાજ ચલાવ્યું તે સાથે સન ૧૦૮૪થી તે
સન ૧૧૪૩ સુધી ૫૯ વરસ એણે રાજ કીધું. સિદ્ધરાજને
છોકરો હતો નહીં તેથી એના પીતરાઈ કાકા **એમરાજના**
વંશમાં ગુજરાતનું રાજ ગયું.

સ—એમરાજને કેટલા છોકરા હતા, અને તેમાં સિદ્ધરાજની
ગાદી કોને મળી ?

જ—એમરાજને **દેવપ્રસાદ** કરીને એક છોકરો હતો, દેવપ્રસા-
દને **ત્રીભોવનપાળ** છોકરો હતો. ત્રીભોવનપાળને (**મહીપા-
ળ**, **કીરતીપાળ**, ને **કુમારપાળ**)એવા ત્રણ છોકરા હતા,
તેમાં **કુમારપાળને** સિદ્ધરાજની ગાદી મળી.

સ—એ કુમારપાળને સિદ્ધરાજની ગાદી શી રીતે મળી?

જ—કોઈ સામુદ્રકીએ સિદ્ધરાજને કહ્યુંકે તારી ગાદીએ કુમાર-
પાળ બેસસે,તેથી તેના ઉપર ખારલાવી તેને મારીનાંખવાને
પોતાના માણસો તેનીપાછળ ફેરવતો તે જાણી જોગીનો વેશ

લઈ કુમારપાળ નાસીગયો, તેમાં એકવાર કુંભારે ને એકવાર ખેડુતે તેને બચાવ્યો. ત્યાંથી નાસીને પોતાના મિત્રઉદાયન પાસે તે ગયો ત્યાં હીમાચાર્ય હતા તેમણે કુમારપાળને કહ્યુંકે તમે રાજ પામશો. તેથી ઉદાયન પાસે થોડુંનાણુંલઈને તે માળવે ગયોએટલે સાંભળ્યુંકે સિદ્ધરાજ મરી ગયો. તેવાજ તે પાટણ આવ્યોને કાહનદેવનીમદદથી૫૦વરસની ઉમ્મરે સન ૧૧૪૩માં કુમારપાળ સિદ્ધરાજનીગાદીએબેઠો.

સ—કુમારપાળ ગાદીએ બેઠો ત્યારે પ્રધાનવટી કોને આપી, અને કોને સુખી કીધા?

જ—કુમારપાળ ગાદીએ બેસતાંજ પોતાના મિત્ર ઉદાયન મંત્રીના છોકરા વાઘભટદેવને પ્રધાનવટી આપી, તથા અગાઉના પોતાના જાન બચાવનારા કુંભાર તથા બીજો ખેડુત એ બંનેને સુખી કર્યા.

સ—કુમારપાળે કેટલાં વરસ રાજ કીધું ને ક્યારે મરણ પામ્યો ને પછી એની ગાદીએ કોણ બેઠું?

જ—૩૧ વરસ રાજ કરીને સન ૧૧૭૪ માં એના ભાઈ મહીપાળના દીકરા અજેપાળે ઝેર દીધું તેથી મરી ગયો. એના પછી તે અજેપાળ ગાદીએ બેઠો.

સ—અજેપાળે કેટલાં વરસરાજકીધું, નેતેનીગાદીએ કોણબેઠું?

જ—૩વરસ; પછી તેનો છોકરો બાળમુળરાજ ૧૧૭૭માં બેઠો.

સ—બાળમૂળરાજશાથી નામપડ્યું. અને એના વખતમાં ગુજરાતપર કયા મુસલમાને ચહડાઈ કરીહતી, અનેતેનુંશુંથયું?

જ—બાળમૂળરાજબચપણમાં ગાદીમળી તેથી તેનામ પડ્યુંછે. એનાવખતમાં એટલે સન ૧૧૭૮માંકોઈ શાહાબુદીનગોરી નામના મુસલમાને ગુજરાતપરચહડાઈ કરીહતી, પણ તેને

બાળમૂળરાજના કાકા ભોળાભીમદેવે હરાવીને કાહાડી મૂક્યો હતો.

સ—બાળમૂળરાજ કેટલાં વરસ રાજ કરીને ક્યારે મરણ પામ્યો ને એના પછી એની ગાદી કોને મળી?

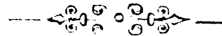
જ—એણે બે વરસ રાજ કીધું, ને સન ૧૧૭૯માં મરણ પામ્યો પછી એનો કાકો ભોળો ભીમદેવ તેજ વરસે ગાદીએ બેઠો.

સ—ભીમદેવના વખતમાં કયા રાજાએ ગુજરાત લુટવાનો ઇરાદો રાખ્યો હતો, અને તેમાં તે ફાવ્યો કે નહીં?

જ—એના વખતમાં માળવાનો રાજા સાહદદેવ ગુજરાત લુટવાને ઇરાદે આવ્યો હતો. પણ તેનું કંઈ વળ્યું નહી.

સ—સોલંકીવંશ ક્યાંથી તે ક્યાં સુધી કેટલાં વરસ ચાલ્યો?

જ—સન ૯૪૨ થી તે ૧૨૨૫ સુધી એટલે ૨૮૩ વરસ.

(વાઘેલા વંશ).

સ—સોલંકીવંશના છેલ્લા રાજા ભોળાભીમદેવ પછી ગુજરાતનું રાજ કોના હાથમાં આવ્યું. અને ગાદીએ કોણ બેઠું?

જ—વાઘેલાવંશના પેહેલારાજા વીરધવળના હાથમાં સઘળો કારભાર આવ્યો, અને પછી તેનો છોકરો વીશળદેવ ગાદીએ બેઠો.

સ—વીરધવળ રાજાના પ્રધાનનું નામ શું, અને તેના હાથ નીચેના બીજા બે કોણ હતા?

જ—એ રાજાનો પ્રધાન બાહાડસચીવ નામે હતો. અને તેના હાથ નીચે બીજા બે વસ્તુપાળ અને તેજપાળ કરીને ભાઇઓ હતા, તેમણે રાજ ઘણું વધાર્યું હતું.

સ—વીશળદેવ રાજાએ કયાં શેહેરો વસાવ્યાં, અને તેણે કયો કિલ્લો બાંધ્યો હતો.

જ—એ રાજાએ વીસનગર અને વીજાપોર એવાં બે શેહેરો વસાવ્યાં, અને ડભોઇનો કીલ્લો બાંધ્યો હતો.

સ—વીશનગર, વીજાપોર અને ડભોઈ એ શેહેરો ક્યાંછે?

જ—વીશનગર ગુજરાતમાં વડનગરની પાસે. વીજાપાર વિશનગરની દક્ષિણે, અને ડભોઈ ગુજરાતમાં વડોદરાનીપાસેછે.

સ—ગુજરાતની ગાદીપર વાઘેલા વંશના કેટલા રાજાઓ થયા, તે દરેકનાં અનુક્રમે નામ દો?

જ—વીરધવળ, વીશળદેવ, ભીમદેવ, અરજુનદેવ, સારંગદેવ, અને કરણ ઘેલો એવા છ રાજાઓ થયા.

સ—વાઘેલાવંશ શાથી નામ પડ્યું?

જ—કોઈ સોલંકી વંશનો રજપૂત લવણપ્રસાદ કરીને વાઘેલા ગામમાં રેહેતો હતો તેથી એ વંશનું નામ પડ્યું.

સ—વાઘેલા વંશના છેલ્લા રાજા કરણના હાથમાંથી ગુજરાતની ગાદી કોના હાથમાં ગઈ, અને તે કઈ સાલમાં?

જ—મુસલમાનના હાથમાં, સન ૧૨૯૭ માં.

સ—ગુજરાતની ગાદી મુસલમાનના હાથમાં શી રીતે ગઈ?

જ—રાજાકરણ જ્યારે ગુજરાતની ગાદીઉપર રાજ કરતો હતો ત્યારે દીલ્હીની ગાદીઉપર જલાલુદીન ખીલજી નામે કોઈ મુસલમાન બાદશાહ હતો, તેના પછી કોઈ અલ્લાઉદીન ખીલજીનામે બાદશાહ થયો તેણે પોતાનાભાઈ અલીફખાં તથા વજીર નસરતખાંને ગુજરાત જીતવાને મોકલ્યાહતા, તેમાં તેમને ને રાજા કરણને લડાઈ થઇ તેમાંકરણહાર્યો ને દેવગઢ તરફ નાશી ગયો; ને તેની રાણીઓ, છોકરાં, હાથીઓ વગેરે સરવે મુસલમાનોના હાથમાં ગયું.

સ—ગુજરાતપર મુસલમાને શા કારણથી સ્વારી કરી હતી,

અને તે વિષે ભાટ લોકો શું કહે છે?

સ—ભાટ લોકો એવું બતાવેછે કે ગુજરાતના રાજા કરણપાસે માધવ અને કેસવએવા બે પ્રધાન હતા.તેમાંમાધવનીબઈ રીરૂપવંતી હતીતેને એરાજાએ(કરણે)જબરજસ્તીથોછીનવી લીધી, અને વળી કેશવ પ્રધાનને મારી નાખ્યો;તેઉપરથી માધવે દીલ્હીજઇને અલાઉદ્દીનને સમજાવી ગુજરાતઉપર ચહડાઈ કરાવી,ને ત્યારથી મુસલમાને એરાજ લઇ લીધું.

સ—એ વાઘેલા વંશની જે રાણીઓ લડાઈમાં પકડાઇ હતી, તેમાંની કઇને બાદશાહે પોતાની સ્ત્રી કરી રાખી હતી?

જ—એ લડાઇમાં જે રાણીઓ પકડાઈ હતી તેમાંનીએકકૌલા દેવી નામે હતી તે ઘણી રૂપાળી, બુદ્ધિમાન,અનેચંચળ હતી તેને બાદશાહે પોતાની સ્ત્રી કરી રાખી હતી.

સ—વાઘેલા વંશ ક્યાંથી તે ક્યાં સુધી કેટલાં વરસ ચાલ્યો?

જ—સન ૧૨૨૫થી તે ૧૨૯૭ સુધી, એટલે ૭૨ વરસ.

ગાદીએ બેઠા તથા રાજ કર્યાના વરસની વંશાવળી (ચાવડા વંશ).

	ગાદીએ બેઠો.	મરણ પામ્યો.	વરેસ રાજ કીધું.
જયશીખરી.	૬૯૬	૭૪૬	૫૦
વનરાજ.	૭૪૬	૮૦૬	૬૦
યોગ્યરાજ.	૮૦૬	૮૪૧	૩૫
ખેમરાજ.	૮૪૧	૮૬૬	૨૫
ભુવડ (પીથુ)	૮૬૬	૮૯૫	૨૯
વીજયશીંગ.	૮૯૫	૯૨૦	૨૫

રત્નાદીત.	૯૨૦	૯૩૫	૧૫
સામતસંગજી.	૯૩૫	૯૪૨	૭

(સોલંકી વંશ.)

મૂળરાજ.	૯૪૨	૯૯૭	૫૫
ચામૂડ.	૯૯૭	૧૦૨૫	૨૮
વલ્લભસેન.	૧૦૨૫	૧૦૨૫	૦
દુલ્લભસેન.	૧૦૨૫	૧૦૩૨	૭
ભીમદેવ.	૧૦૩૨	૧૦૭૨	૪૦
કરણ.	૧૦૭૨	૧૦૮૪	૧૨
સિદ્ધરાજ જયસીંહ.	૧૦૮૪	૧૧૪૩	૫૯
કુમારપાળ.	૧૧૪૩	૧૧૭૪	૩૧
અજેપાળ.	૧૧૭૪	૧૧૭૭	૩
બાળમૂળરાજ.	૧૧૭૭	૧૧૭૯	૨
ભોળોભીમદેવ.	૧૧૭૯	૧૨૨૫	૪૬

(વાઘેલા વંશ.)

વીરધવળ.	૧૨૨૫	૧૨૨૫	૦
વીશળદેવ.	૧૨૨૫	૧૨૬૪	૩૯
ભીમદેવ.	૧૨૬૪	૧૨૬૪	૦
અરજુનદેવ.	૧૨૬૪	૧૨૯૪	૩૦
સારંગદેવ.	૧૨૯૪	૧૨૯૬	૨
કરણ વાઘેલો.	૧૨૯૬	૧૨૯૭	૧

ખબર.

આ ચોપડી નીચે લખેલે ઠેકાણેથી વેચાથી મળશે.

નડીઆદ—કાગદી સાદકભાઈ ચોપડી વેચનાર.

વડોદરા—બુકસેલર દસરથ રાગોબા ઠા. રાવપરામાં.

બુકસેલર રણછોડ મોતીરામ.

વલસાડ—બુકસેલર દ્વારકાંદાસ પરભુદાસ.

સુરતમાં—મેહેતાજી ફકીરભાઈ કાશીદાસ.

બુકસેલર મંચેરજી જમસેદજી.

બુકસેલર કરશનદાસ નારણદાસ.

મુંબાઈમાં—બુકસેલર સખારામ ભીકસેટ.

બુકસેલર બાળકૃશ્ન લક્ષમણ.

બુકસેલર ભીમજી માણેક.

બુકસેલર દામોદર ઈશ્વર.

બુકસેલર ગોકળદાસ હરજીવનદાસ.

પાલણપુર—ત્રિજમલાલ તલકચંદ.

વીરમગામ—બુકસેલર મુળશંકર લલુ.

સામટી લેવી હોય તેમણે પોસ્ટપેટ કાગળ લખી ખુલાસો કરવો. નાટપેટ કાગળ લેવામાં આવશે નહીં. મુંબાઈનાં છાપેલાં સંસ્કૃત, હિંદુસ્તાની, ગુજરાતી, ડીક્સનેરીઓ, નાટકો, જૈનધરમનાં, તથા વૈષ્ણવધરમનાં, તથા વારતાઓ, તથા કાયદાઓ, પેહેલથી તે સાતમી સુધીના અરથ, તરજુમાઓ, અને વઈદકનાં પુસ્તકો વિગરે બીજી ઘણીજાતનાં પુસ્તકો અમારી પાસેથી ઘણી સરસ છાપને સસતી કીમતે મળશે. બુકસેલર મગનલાલ દેવચંદ માણેકચોકમાં

બુકસેલર તરભોવન રણછોડ ડાકોર.